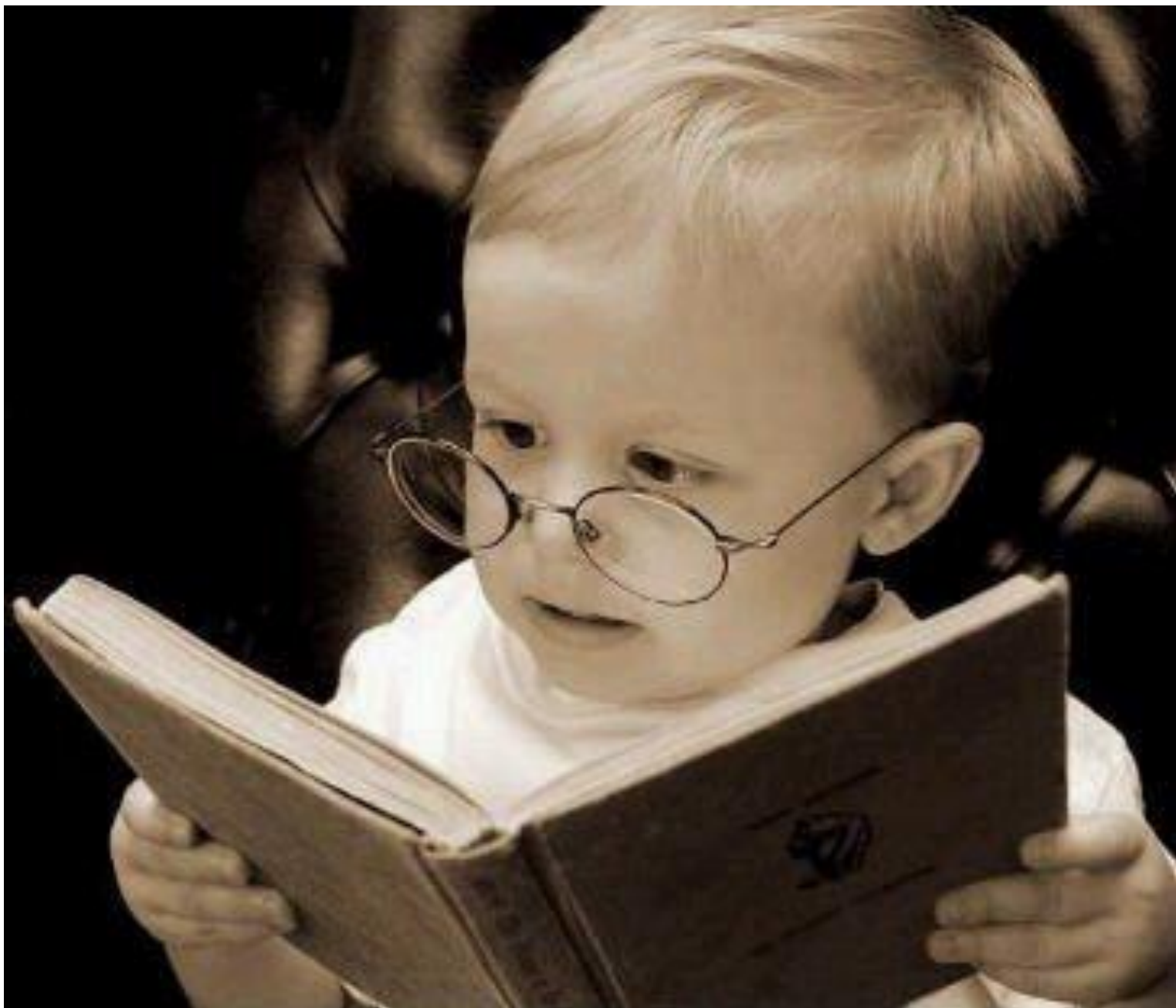

Hoogintelligent? Je talent wordt erkend!

*Welke leerroute voor hoogintelligente kinderen
krijgt onze hoogste aanbeveling?*

Auteurs: Thamara van Dam en Juliëtte van Herk

Hoogintelligent?
Je talent wordt erkend!

*Welke aanpak voor hoogintelligente kinderen krijgt
onze hoogste aanbeveling?*

Onderwerp:	Hoogintelligentie
Studenten:	Thamara van Dam en Juliëtte van Herk
Afstudeerbegeleider:	Drs. A. Brouwer
Hogeschool:	Christelijke Hogeschool 'Driestar Educatief' te Gouda
Opleiding:	PABO
Opdracht:	Afstudeeronderzoek minor Zorg
Afstudeerperiode:	Voorjaar en zomer 2012

Voorwoord

Voor u ligt onze scriptie over *hoogintelligente kinderen in het basisonderwijs*. Deze scriptie is het resultaat van ons afstudeeronderzoek, dat wij hebben gedaan als afsluiting van de minor Zorg, aan Hogeschool Driestar Educatief te Gouda.

Met veel interesse en toewijding hebben wij onderzoek gedaan naar de beste leerroute voor hoogintelligente kinderen. Bij onszelf herkenden we dingen als ‘de beste van de klas zijn’, heel vaak ‘als eerste klaar zijn’ en Thamara heeft op de basisschool een klas overgeslagen. Voor ons was het een uitdaging om voor hoogintelligente leerlingen nu, leerlingen zoals wij vroeger waren, de beste aanpak te vinden.

We willen onze dank uitbrengen aan drs. A. Brouwer. Mede door haar begeleiding, adviezen en goede kennis van zaken, is onze scriptie geworden tot wat het nu is.

Gouda, 11 juli 2012

Thamara van Dam en Juliëtte van Herk

Inhoudsopgave

Inleiding.....	7
Deel I	10
1. Hoogintelligentie en hoogbegaafdheid	11
1.1 Hoogbegaafdheid, dat kennen we al	11
1.1.1 Het Triadisch model van Renzulli en Mönks	11
1.1.2 Het constructivisme	11
1.1.3 Het Multifactoren model van Heller	12
1.1.4 Conclusie, hoogbegaafdheid in onze scriptie.....	13
1.2 Onderpresteren, een lastig fenomeen.....	13
1.3 Hoogintelligentie, het verschil met hoogbegaafdheid	13
1.3.1 Verschillen en overeenkomsten, Drent en Van Gerven	14
1.3.2 Verschillen, John Irvine	14
1.3.3 Conclusie, hoogintelligentie in deze scriptie.....	15
1.4 Hoogintelligentie en de sociaal-emotionele ontwikkeling.....	15
1.4.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling	16
1.4.2 Het hoogintelligentie kind komt tot zijn recht.....	16
Samenvatting.....	17
2. Leerroutes voor hoogintelligente leerlingen.....	18
2.1 Leerroutes in de klas	18
2.1.1 Compacten.....	18
2.1.2 Tempodifferentiatie.....	20
2.1.3 Verbreden	20
2.1.4 Verrijken	22
2.1.5 Andere mogelijkheden binnen de klas	22
2.2 Andere leerroutes	23
2.2.1 Leonardo-klas	23
2.2.2 Kangoeroeklas	24
2.2.3 Plusklas.....	24
2.2.4 Versnellen	25
2.3 Conclusie	28
Samenvatting.....	29
3. Wat houdt Handelingsgericht werken (HGW) in?.....	30
3.1 Uitgangspunten HGW.....	30
3.2 HGW-cyclus	31
3.3 Gesprekken met ouders	32
Samenvatting.....	33
Deel 2.....	34
Onderzoeksopzet	35
4. Visie en aanpak van scholen	38
Samenvatting.....	41
5. Visie op de opvoeding en aanpak	42
5.1 Visie van ouders.....	42
5.2 Visie van leerkrachten.....	44
Samenvatting.....	47
6. De hoogintelligente leerling over zijn leerroute	48
6.1 Hoogintelligent in een plusklas	48
6.2 Hoogintelligent een klas overslaan.....	50
6.3 Hoogintelligent een aangepaste route volgen.....	52
Samenvatting.....	53

7. Onderzoek PABO-studenten.....	54
7.1 PABO-studenten die extra werk kregen in de klas.....	55
7.2 PABO-studenten die een klas overgeslagen hebben.....	58
7.3 PABO-studenten die naar een plusklas gingen.....	60
Samenvatting.....	61
Deel 3.....	62
Conclusie	63
Literatuurconclusie	63
Praktijkconclusie.....	65
Conclusie	67
Discussie	68
Suggesties vervolgonderzoek	70
Reflectie.....	71
Literatuurlijst.....	72
Bijlagen.....	74

Inleiding

Fijn dat u de moeite neemt om het resultaat van ons afstudeeronderzoek te lezen. We zullen u eerst vertellen hoe we tot onze keuzes zijn gekomen. In aansluiting hierop treft u onze probleemstelling aan, waarna enkele belangrijke begrippen worden gedefinieerd. Vervolgens treft u de deelvragen aan, waarop u tijdens het lezen van deze scriptie antwoord zult krijgen. We hebben hypothesen gemaakt, die echter niet gekoppeld zijn aan een deelvraag, maar terugslaan op de probleemstelling zelf. Tot slot leest u in deze inleiding de doelstelling en relevantie van ons onderzoek.

Nadat wij hadden besloten ons afstudeeronderzoek samen te doen, werd het voor ons duidelijk dat wij onderzoek wilden doen naar hoogintelligente kinderen. Het leek ons erg interessant om te weten te komen wat het effect is op de sociaal emotionele ontwikkeling van deze kinderen, als ze een klas overslaan. Een van de redenen voor dat we op dit onderwerp gekomen zijn, is dat Thamara zelf een klas heeft overgeslagen, maar daar geen problemen door heeft ondervonden, terwijl we ook verhalen kennen van kinderen die geen klas mogen/mochten overslaan, omdat problemen – op sociaal-emotioneel gebied – voorzien worden.

Na wat brainstormen kwamen we tot het idee om drie verschillende leerroutes naast elkaar te zetten:

- Een aangepaste route binnen de klas; dit wil zeggen dat de kinderen extra werk krijgen voor de hoofdvakken.
- Een aangepaste route buiten de klas; hierbij doelen we op een plus klas, waarin de kinderen dingen doen die buiten het basisaanbod van de basisschool vallen, zoals Spaans.
- Een klas overslaan; dit betekent dat de kinderen zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied een jaar boven het gemiddelde van hun leeftijdsgenoten zullen komen.

We willen graag weten welke van deze leerroute de meest positieve invloed heeft op het welbevinden van de kinderen. Dit resulteert voor ons in de volgende **probleemstelling**:

Wij willen onderzoeken welke leerroute* de meest positieve invloed heeft op de hoogintelligente leerling, omdat we, zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied, zo goed mogelijk willen aansluiten bij de ontwikkeling van het kind, ten einde hierin overwogen keuzes te kunnen maken ten aanzien van de toekomst van het hoogintelligente kind.

* Hiermee doelen we op de drie bovengenoemde pedagogische en didactische leerroutes.

Om een zo duidelijk mogelijk onderzoek te kunnen verwezenlijken, is het van groot belang om verschillende relevante **begrippen** helder te hebben. Hieronder deze begrippen voor u op een rijtje:

Intelligentie Quotiënt (IQ)	--	De mentale leeftijd gedeeld door de chronologische leeftijd, maal 100.
Hoogintelligent	–	Kinderen met een Intelligentie Quotient vanaf 115.
Welbevinden	–	Een actuele toestand van een zich goed voelen en manifesteert zich binnen de groep waarin het kind zich bevindt.
Cognitieve ontwikkeling	–	Ontwikkeling van het opnemen, verwerken en toepassen van kennis.
Sociaal-emotionele ontwikkeling	–	Het omgaan met jezelf en de ander.

Deelvragen

De volgende onderzoeksvragen hopen wij te beantwoorden, ter ondersteuning van de probleemstelling:

Literatuur:

1. Hoe zijn hoogintelligente leerlingen te typeren en wat is het verschil met hoogbegaafdheid?
2. Welke leerroutes zijn er voor hoogintelligente leerlingen en wat zijn hier de voor- en nadelen van?
3. Wat houdt HGW in?

Praktijk:

4. Welke visie en aanpak hanteren scholen met betrekking tot hoogintelligente en hoogbegaafde leerlingen?
5. Welke opvoedingsvisie en aanpak hebben ouders en leerkrachten met betrekking tot hun hoogintelligente of hoogbegaafde kind of leerling?
6. Hoe positief is de hoogintelligente leerling over zijn leerroute?
7. Hoe kijken PABO-studenten terug op hun ervaringen met het overslaan van een klas, het gaan naar een plusklas of het krijgen van extra werk in de klas?

Hypothese

H.1. Wij verwachten dat kinderen op de basisschool zowel baat kunnen hebben bij het deelnemen aan een plusklas, verrijking in de klas als versnellen.

H.2. Wij verwachten dat een leerling met A-scores, die ongeveer een jaar voorloopt op andere leerlingen het best een klas over kan slaan.

H.3. Hierbij denken wij echter dat dit voor niet veel leerlingen goed is, omdat hoogintelligente/ hoogbegaafde kinderen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling 'achter lopen'.

H.4. Blijven ze voorlopen, dan denken wij dat een tweede keer versnellen uiteindelijk nadelig is voor kinderen omdat ze in dat geval veel jonger zijn dan hun klasgenoten.

H.5. Het lijkt ons daarnaast goed om voor elke hoogintelligente leerling te zorgen voor verrijkingsopdrachten in de klas.

H.6. Daarnaast zijn wij van mening dat het goed is voor hoogintelligente kinderen als zij naar een plusklas gaan, zeker als er niet veel andere slimme kinderen in de klas zitten. In de eigen klas ontbreekt dan namelijk min of meer de mogelijkheid tot competitie, terwijl in de plusklas de hoogintelligente leerlingen onder soortgenoten zijn. Wij verwachten dat in een plusklas een hoogintelligente leerling meer tot ontplooiing kan komen, als dit in de eigen klas lastig is.

H.7. Bovendien denken wij dat het voor een goede ontwikkeling op school van groot belang is dat hoogintelligente kinderen ook thuis op meerdere gebieden worden gestimuleerd.

Doelstelling en relevantie

Op alle basisscholen zijn hoogintelligente leerlingen te vinden, maar wat doet men op school voor deze kinderen? En als er iets gedaan wordt, komt dit dan het welbevinden van deze leerlingen ten goede?

De laatste jaren zijn veel scholen zich ervan bewust dat ze hoogintelligente leerlingen meer kunnen bieden op de basisschool. De ene school kiest voor deze leerroute, een andere school weer voor een andere, passend bij de visie van de school op hoogintelligentie en hoogbegaafdheid.

Zoals uit onze onderzoeksvraag al blijkt, willen wij onderzoek doen om uiteindelijk vast te kunnen stellen welke leerroute de hoogintelligente leerling het meeste voordeel oplevert. Niet alleen voor hun basisschoolperiode, maar juist ook met het oog op hun toekomst.

Als wij op deze vraag - na uitgebreid literatuur- en praktijkonderzoek - antwoord hebben, kunnen wij met een stevige visie keuzes maken in het belang van de hoogintelligente leerling op onze toekomstige scholen. Bovendien hopen wij met ons onderzoek scholen te overtuigen van de waarde van een bepaalde leerroute voor deze kinderen.

Deel I

Literatuuronderzoek

I. Hoogintelligentie en hoogbegaafdheid

Inmiddels is er, anno 2012, heel veel kennis en informatie over hoogbegaafdheid. Niet iedere leerling met een hoog IQ is echter hoogbegaafd. Is iedere leerling met een hoog Intelligentie Quotiënt dan wel hoogintelligent?

Over hoogbegaafdheid en hoogintelligentie en het onderscheid tussen deze beide zijn verschillende theorieën en visies. Voor ons onderzoek is dit onderscheid van groot belang, omdat hoogintelligente leerlingen een andere aanpak nodig hebben dan hoogbegaafde kinderen. Daarom willen wij in dit hoofdstuk de volgende deelvraag beantwoorden: **Hoe zijn hoogintelligente leerlingen te typeren en wat is het verschil met hoogbegaafdheid?** Hiervoor maken wij gebruik van de verschillende theorieën en visies die hierover te vinden zijn in de literatuur. In de conclusie van dit hoofdstuk is een korte samenvatting van het uiteindelijke verschil te vinden.

I.1 Hoogbegaafdheid, dat kennen we al

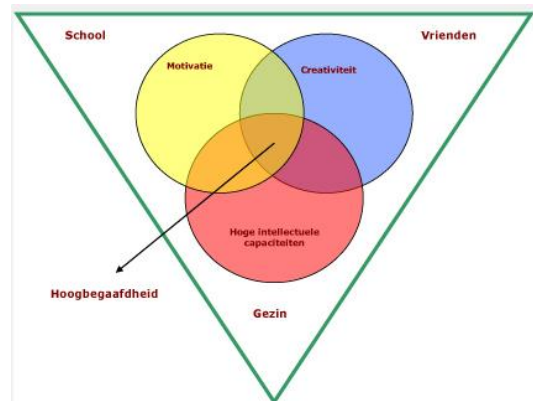
Dat hoogbegaafdheid meer is dan alleen een hoog IQ, weten de meeste mensen wel te vertellen. Wat zijn nou echter die factoren die mede bepalen dat iemand hoogbegaafd is? We behandelen drie verschillende modellen hierover in deze subdeelvraag.

I.1.1 Het Triadisch model van Renzulli en Mönks

Allereerst zijn er, naar dit model, drie persoonskenmerken die mede bepalen of een kind hoogbegaafd is. Deze kenmerken zijn *intelligentie*, *motivatie* en *creativiteit*, hieronder nader uitgewerkt:

- Hoge intellectuele vermogens: meestal wordt een grens van 130 of hoger gehanteerd. (In de praktijk betekent het dat ongeveer 5% van alle leerlingen hoogbegaafd is.)
- Taakgerichtheid en volharding (motivatie): doorzettingsvermogen om een taak te volbrengen.
- Creatief vermogen: hiermee wordt gedoeld op creativiteit in het oplossen van problemen.

(Nederstigt, 2004, p.14)

Figuur I – Het Triadisch model

Naast deze persoonskenmerken, zijn er ook factoren in de omgeving van het kind, namelijk *de ouders*, *school* en *vrienden* (*peers*). Als al deze zes factoren bij elkaar, kunnen zorgen voor de ontwikkeling van hoogbegaafdheid. Het is dus niet zo dat je hoogbegaafd bent of niet, maar je kunt het worden door een goed samenspel tussen de verschillende essentiële factoren. Deze kunnen/zullen in dat geval zorgen voor uitzonderlijk hoge prestaties. Zie figuur I. (Drent en Van Gerven, 2007, p.5 en Nederstigt, 2004, p.14-15)

I.1.2 Het constructivisme

Het zijn Span en Nelissen die constructivistische opvattingen hebben over hoogbegaafdheid. Zij leggen erg sterk de nadruk op de actieve rol van het kind zelf. Met name de eigen inzet is van wezenlijk belang voor de ontwikkeling van het potentieel. Over dit potentieel beschikken hoogintelligente kinderen volgens Span en Nelissen. Echt uitblinken in hun prestaties, dus het waar maken van het potentieel dat de kinderen in zich hebben, kan alleen door een dagelijkse inzet. Om de betreffende kinderen tot deze inzet te laten komen, is uitdaging door een prikkelend onderwijsaanbod van groot belang.

Genoemd moet nog worden dat volgens dit constructivistische model kinderen niet hoogbegaafd genoemd worden als ze alleen uitzonderlijk goede leerprestaties hebben. Hoogbegaafde kinderen moeten voor langere tijd en regelmatig uitblinken op een breed terrein; bijvoorbeeld zowel muziek, sport als sociale vaardigheden. (Drent en Van Gerven, 2007, p.5,6)

1.1.3 Het Multifactoren model van Heller

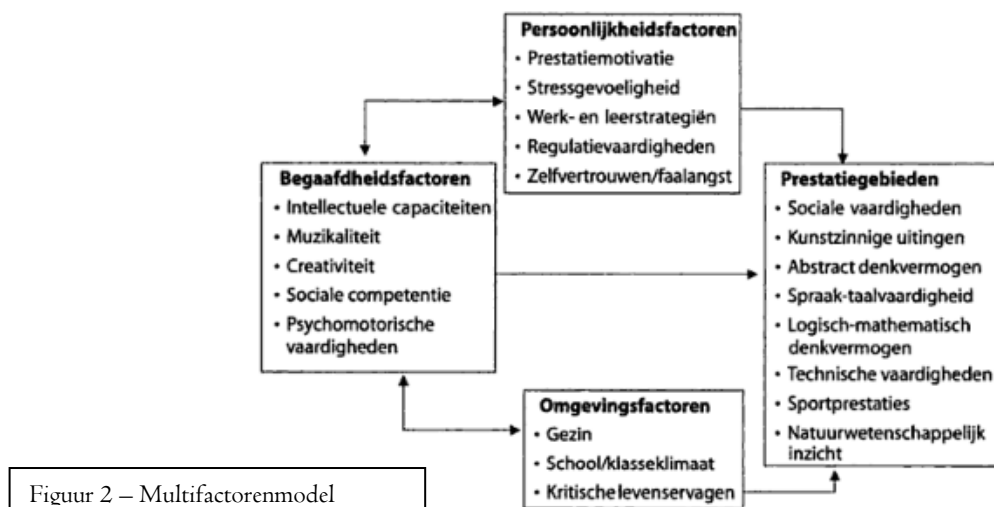
Evenals het constructivisme, is ook het Multifactoren model van Heller een voortbouwing op het Triadisch model van Renzulli en Mönks. Heller haalt er echter nog meer bij, namelijk de theorieën over de Meervoudige Intelligentie van Gardner.

Deze intelligenties of wel prestatiegebieden, die bij veel mensen in het onderwijs bekend zijn, even op een rijtje; taalkundige, logisch mathematische, ruimtelijke, muzikale, lichamelijke, inter- en intrapersoonlijke en naturalistische intelligentie. Gardner stelt hierbij dat ieder mens over al deze intelligenties beschikt, maar de ontwikkeling ervan is niet op ieder terrein even sterk. Vaak zijn er echter wel meerdere intelligenties te vinden waar een persoon zich in herkent.

Weer terugkerend naar Heller, citeren we Drent en Van Gerven (2007): *“De definitie die Heller van hoogbegaafdheid in principe hanteert, is dat hoogbegaafden hun talent niet noodzakelijkerwijs uiten in de vorm van uitzonderlijke prestaties, maar dat zij op grond van hun aanleg en een stimulerende omgeving makkelijker dan gemiddeld begaafde mensen tot die uitzonderlijke prestaties kunnen komen.”* Volgens Heller is het dus meer de manier waarop iemand tot uitzonderlijke prestaties komt, dan deze prestaties zelf. Als een hoogbegaafd iemand geen uitzonderlijk hoge prestaties levert, is hij een onderpresteerder – hier komen we later in dit hoofdstuk nog op terug.

Hoe komt het nou, volgens Heller, dat de ene mens wel en de andere mens niet tot die uitzonderlijke prestaties komt? Zoals de naam al zegt, het model van Heller wijst meerdere factoren aan die ervoor zorgen dat hoogbegaafdheid zich uit. Het gaat namelijk om begaafdheidsfactoren, niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken en omgevingsfactoren. Een goede dynamiek tussen deze factoren, zorgt vervolgens tot het bereiken van een uitzonderlijk hoog niveau bij een of meerdere van de eerder genoemde intelligenties of prestatiegebieden.

Hieronder zijn alle factoren in schema gebracht, beginnend bij de begaafdheidsfactoren, die kunnen leiden tot hoge prestaties in de verschillende prestatiegebieden, wat al dan niet versterkt wordt door de persoonlijkheidsfactoren en wat ten slotte positief of negatief wordt beïnvloedt door de omgevingsfactoren.

Figuur 2 – Multifactorenmodel

Nu staat er precies op een rijtje welke factoren iemand hoogbegaafd maken. Immers, als bovenstaande factoren een optimale dynamiek vormen, leidt dit tot hoogbegaafdheid. Door dit schema is dus goed te zien welke factoren bij een leerling niet in de goede verhouding aanwezig zijn, hetzij wat betreft factoren in het kind zelf of juist factoren die de leerkracht in de hand heeft. (Naar Drent en Van Gerven, 2007)

I.1.4 Conclusie, hoogbegaafdheid in onze scriptie

Vanwege de volledigheid van het Multifactoren model van Heller doelen wij in het verdere van dit afstudeeronderzoek bij het noemen van *hoogbegaafdheid* op de hoogbegaafdheid zoals Heller dit modelleert in zijn Multifactoren model. Een andere reden die wij hiervoor hebben, zijn de handreikingen voor de omgang met en stimulering van hoogbegaafdheid die in dit model bijna voor het oprapen liggen.

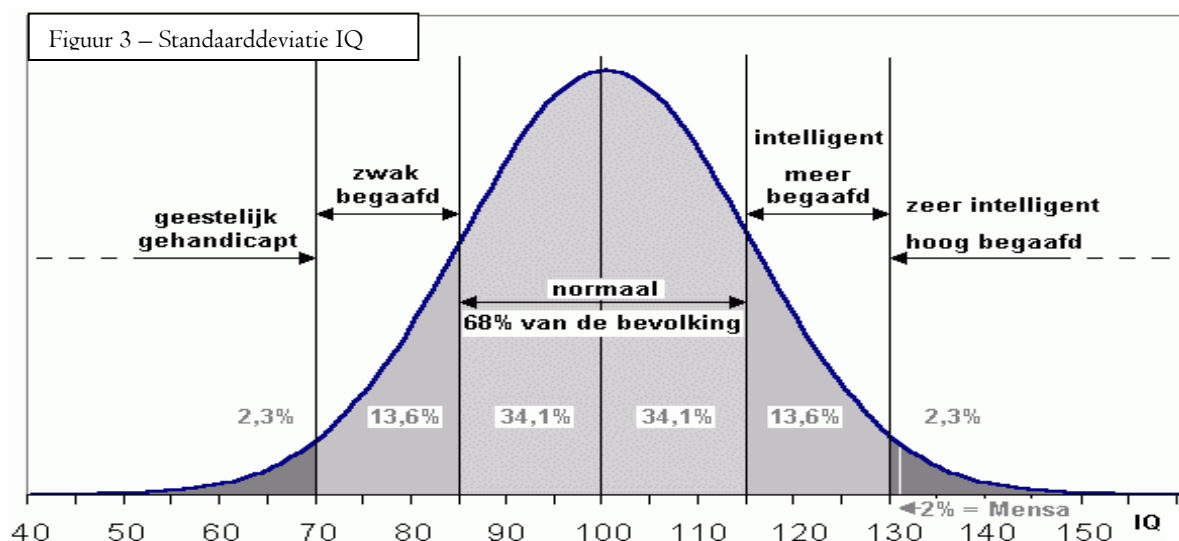
I.2 Onderpresteren, een lastig fenomeen

Al deze theorieën en modellen, maar met name het Multifactorenmodel van Heller, laten zien dat iemand niet zomaar hoogbegaafd is. Er zijn belangrijke factoren die een rol spelen in de ontwikkeling hiervan. Anderzijds wil dit zeggen dat als deze factoren niet de juiste rol spelen, de aanwezige potentie tot hoogbegaafdheid niet tot uiting komt. Ook kan het zo zijn dat bij een kind gedurende zijn eerste levensjaren de factoren in goed dynamiek waren met elkaar, waardoor het kind uitzonderlijk hoge prestaties leverde. Als echter daarna enkele stimulerende factoren wegvallen, levert het kind geen uitzonderlijk hoge prestaties meer. Het komt bijvoorbeeld veel voor dat een kind zijn prestaties aanpast aan de prestaties van zijn klasgenoten. De prestaties die nu worden geleverd, zijn onder het niveau van het kind. Daarom wordt dit verschijnsel *onderpresteren* genoemd.

Het is duidelijk dat door dit onderpresteren de signalering van hoogbegaafdheid een stuk minder eenvoudig is. Als je echter als leerkracht het Multifactorenmodel van Heller 'naast' zo'n leerling legt, kun je wel precies zien welke factoren of de afwezigheid van welke factoren het maken dat deze leerling onderpresteert. Het model geeft daarmee dus direct handvaten voor de aanpak van deze leerlingen.

I.3 Hoogintelligentie, het verschil met hoogbegaafdheid

De uitspraak "*Hoogbegaafde mensen zijn wel hoogintelligent, maar het omgekeerde hoeft niet het geval te zijn*", zegt eigenlijk al veel. Vanuit paragraaf I.1 weten we dat een hoge intelligentie een van de voorwaarden is voor de ontwikkeling van hoogbegaafdheid. Als echter de andere factoren en de potentie daartoe niet aanwezig zijn in een kind, wordt of is dat kind niet hoogbegaafd, maar enkel hoogintelligent.

We zien in figuur 3 dat de meeste mensen een Intelligentie Quotiënt hebben dat rond de 100 ligt, namelijk 68,2 procent van de bevolking. Omdat bij het IQ sprake is van een standaarddeviatie, zijn er evenveel mensen die een IQ onder de 85 hebben als dat er mensen zijn met een IQ boven de 115. Bij een IQ van 115 tot 130 wordt gesproken over intelligente mensen. Als iemand een IQ heeft boven de 130, maakt dit hem hoog intelligent (slechts 2,3 procent).

1.3.1 Verschillen en overeenkomsten, Drent en Van Gerven

Om de verschillen en overeenkomsten tussen hoogintelligentie en hoogbegaafdheid duidelijk te maken, hier wat eigenschappen op een rijtje. Er zijn leereigenschappen en persoonlijkheidseigenschappen. Over het algemeen is te stellen dat zowel de hoogbegaafde als de hoogintelligente leerling in sterke mate beschikt over de volgende **leereigenschappen**:

- Is snel van begrip
- Maakt grote denk- en leerstappen
- Beschikt over een goed geheugen
- Heeft een brede algemene interesse en kennis
- Beschikt over een groot probleemoplossend vermogen
- Is in staat verworven kennis toe te passen
- Is in staat nieuwe kennis te integreren met oude kennis
- Beschikt over een groot analytisch vermogen

Daarnaast zijn er persoonlijkheidseigenschappen waar met name hoogbegaafde kinderen over beschikken. Uiteraard kunnen ook hoogintelligente kinderen over enkele ervan beschikken, maar dit is, om het zo maar uit te drukken, meer uitzondering dan regel. De **persoonlijkheidseigenschappen** waar veel hoogbegaafde kinderen over beschikken zijn als volgt:

- Is taalvaardig en kan spelen met taal
- Komt met creatieve en originele oplossingen
- Is geestelijk vroegrijp
- Houdt van uitdagingen
- Beschikt over een groot doorzettingsvermogen
- Is op een gezonde manier perfectionistisch ingesteld
- Is veelal een intuïtieve denker
- Heeft behoefte aan een hoge mate van autonomie
- Beschikt over het vermogen tot (zelf)reflectie
- Is sociaal competent

(Drent en Van Gerven, 2007)

De leereigenschappen, waar zowel de hoogintelligente als de hoogbegaafde leerlingen in hoge mate over beschikken, maken duidelijk dat deze leerlingen een andere aanpak nodig hebben in de klas. Een leerkracht doet deze kinderen en hun cognitieve vermogens erg tekort, als ze in alles met de klas mee moeten doen.

1.3.2 Verschillen, John Irvine

Ook John Irvine heeft zijn visie op de verschillen tussen hoogbegaafdheid en hoogintelligentie op een rijtje gezet. Hierbij gaat hij uit van de schoolse situatie. Dit model laat, naast de verschillen, ook duidelijk de noodzaak zien van een aangepaste aanpak in de klas. Op de volgende pagina zijn in een tabel de verschillen naast elkaar weergegeven. (<http://www.psychologiemagazine.nl/web/Artikelpagina/Hoogbegaafd-of-hoogintelligent.htm>)

<u>Hoogintelligent</u>	<u>Hoogbegaafd</u>
Kent de antwoorden	Heeft altijd vragen
Is ervaren in het van buiten leren	Is een groot gisser (probeert uit de context af te leiden)
Is geïnteresseerd in objecten	Is een zeer nieuwsgierig onderzoeker
Is gefocust en oplettend in de les	Is diep mentaal en fysiek betrokken, soms afwezig, wegdromend
Houdt van simpele logica	Drijft op complexiteit
Houdt van woorden	Heeft vaak een ongewone, complexe woordenschat
Heeft goede ideeën	Heeft flitsende, gekke, onnozele en vreemde ideeën
Werkt hard	Probeert en test uit
Beantwoordt de vragen	Discussieert in detail, is kritisch, bewerkt stellingen
Presteert bovengemiddeld in de klas	Kan bovengemiddeld, maar ook gemiddeld of beneden gemiddeld presteren
Luistert met interesse	Laat sterke gevoelens en opinies zien
Leert gemakkelijk	Weet het vaak al
6 tot 8 herhalingen nodig voor meesterschap	Meesterschap na 1 tot 2 keer oefenen
Begrijpt ideeën	Ontwikkelt en bewerkt ideeën
Geniet van leeftijdgenoten	Prefereert vaak ouder gezelschap
Begrijpt de bedoeling of betekenis	Onderzoekt de toepassingen
Maakt zijn werk af	Start projecten
Kopieert nauwkeurig	Creëert nieuwe ontwerpen
Houdt van school	Geniet van leren
Technicus	Uitvinden
Is tevreden over eigen leren/kunnen	Is hoogst zelfkritisch

I.3.3 Conclusie, hoogintelligentie in deze scriptie

Wat wij willen concluderen over hoogintelligentie, is dat het verschil met hoogbegaafdheid met name zit in de persoonseigenschappen. Omdat onze onderzoeksdoelgroep erg klein zou worden als we alleen leerlingen onderzoeken met een IQ vanaf 130 én omdat op de basisschool leeftijd hoogbegaafdheid nog nauwelijks officieel is vastgesteld, spreken wij in het verdere van deze scriptie, als wij het hebben over een *hoogintelligente* leerling, over een leerling met een IQ vanaf 115.

I.4 Hoogintelligentie en de sociaal-emotionele ontwikkeling

Een uitspraak die je weleens hoort of leest met betrekking tot kinderen met een hoge intelligentie is de volgende:

“Het aantal jaar dat een kind qua cognitieve ontwikkeling voor loopt, loopt het qua sociaal-emotionele ontwikkeling achter.” Dit wil zeggen dat een leerling uit groep 5, van 9 jaar, die wat zijn intelligentie betreft op het niveau van een 11-jarige zit, sociaal gezien nog maar het niveau van een 7-jarig kind heeft.

Wat vinden wij hier echter over in de theorie?

I.4.1 Sociaal-emotionele ontwikkeling

Eerst stellen we met behulp van de theorie vast wat sociaal-emotionele ontwikkeling eigenlijk is:

“Sociale ontwikkeling is de manier waarop een kind omgaat met anderen en anderen omgaan met het kind. Emotionele ontwikkeling is de manier waarop het kind met gevoelens omgaat.” (Fumeau, M., 2011, p. 53)

Eleonoor van Gerven zegt in haar boek *Zicht op hoogbegaafdheid* (2001) het volgende: *“In de emotionele ontwikkeling van het kind staat de ontwikkeling van het zelfbeeld centraal. ... De sociale ontwikkeling heeft te maken met de verwachting die het kind heeft van anderen en hoe het kind zichzelf beleeft in relatie met die anderen.”*

Kort samengevat: de emotionele ontwikkeling van een kind is de ontwikkeling van zijn zelfbeeld en het omgaan met zichzelf. De sociale ontwikkeling van een kind is de ontwikkeling in de omgang met anderen en de verwachtingen die het kind van anderen heeft.

Mia Fumeau haalt aan het begin van haar artikel over Sociale- en emotionele ontwikkeling een onderzoek aan dat in 2008 gedaan is, naar de sociaal-emotionele ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen. Hieruit bleek dat *“de hoogbegaafde kinderen significant hoger scoorden op ‘Sociale Vaardigheid, Uitdrukkingsvaardigheid en Zelfvertrouwen’ dan hun niet-hoogbegaafde klasgenootjes.”*

Dat we kunnen concluderen dat, in tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd, hoogbegaafde kinderen sociaal-emotioneel niet achter lopen in vergelijking met leeftijdsgenoten, blijkt ook uit het volgende: *“Er zijn onderzoeken gedaan die aangeven dat begaafde kinderen ook op sociaal-emotioneel gebied een voorsprong kunnen hebben op andere kinderen.”* en: *“Het kan ook voorkomen dat we zien dat het kind zich leeftijdsadequaat ontwikkelt op sociaal-emotioneel gebied, maar dat zijn cognitieve ontwikkeling veel sneller verloopt.”* (Gerven, E. van, 2001, p. 112)

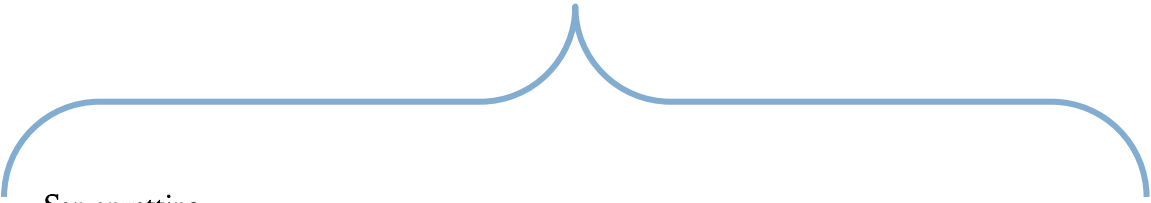
I.4.2 Het hoogintelligente kind komt tot zijn recht

Verschillende aspecten zijn van groot belang, voor een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling van hoogbegaafde en hoogintelligente kinderen. De *omgeving* van het kind speelt hierin een heel grote rol. Bij de sociale omgang bijvoorbeeld, wordt niet alleen van het hoogintelligente kind aanpassingsvermogen gevraagd, maar ook van de kinderen in zijn omgeving. Een hoogintelligente kleuter die ook op sociaal-emotioneel gebied voorloopt, heeft hogere verwachtingen van zijn leeftijdsgenoten dan zij hem kunnen bieden. Dit is precies het punt waardoor echt hoogbegaafde kinderen vaak buiten de groep liggen. Het is niet voor niets van belang dat een hoogbegaafde/hoogintelligente leerling (zo nu en dan) functioneert in een omgeving met ontwikkelingsgelijken. (Gervan, E. van, 2001, p. 112)

Enkele aspecten en aanbevelingen – opdat het hoogintelligente kind zo goed mogelijk tot zijn recht komt – die in de literatuur veel worden genoemd, willen we hier kort benoemen, zonder er verder over uit te wijden.

- Het kind moet al jong weten dat niet alles zonder moeite lukt en ervaring hebben met mislukkingen;
- Ouder en leerkrachten moeten een kritische houding aannemen, waarbij het kind zo nu en dan een spiegel krijgt voorgehouden;
- Praat met het kind open over emoties, gevoelens, gedachten, sterke en zwakke kanten;
- Wees altijd eerlijk en consequent en laat weten wat het kind kan verwachten;
- Blijf altijd het kind, zijn interesses, nieuwsgierigheid en (het hebben van) ideeën stimuleren en motiveren;
- Laat het kind weten dat hij geaccepteerd en gewaardeerd wordt om wie hij is, niet vanwege zijn intelligentie;
- Daag het kind uit op zijn eigen niveau (dit geldt zowel op sociaal-emotioneel als cognitief gebied);
- Gericht blijven op het individuele kind en zijn eigen aardigheden.

(Hoop, F., 1993, p. 74 + Gerven, E. van, 2001, p. 119 + Frumeau, M., 2011, p. 56 + Am I gifted?, 2001)

Samenvatting

In dit eerste hoofdstuk hebben we hoogbegaafdheid en hoogintelligentie naast elkaar gezet. We zagen dat er verschillende theorieën en modellen zijn over deze onderwerpen.

Zo is er het Triadisch model van Renzulli en Mönks. Dit houdt in dat hoogbegaafdheid een combinatie is van een hoge intelligentie, hoge motivatie en hoge creativiteit. De ontwikkeling hiervan wordt gestimuleerd door de ouders, de school en de vrienden.

Daarnaast is er het constructivisme. Stan en Nelissen leggen hierin erg de nadruk op de actieve rol van het kind zelf. In het hoogintelligente kind zijn bepaalde potenties aanwezig voor de ontwikkeling van hoogbegaafdheid; dit moet worden gestimuleerd door uitdagend onderwijs.

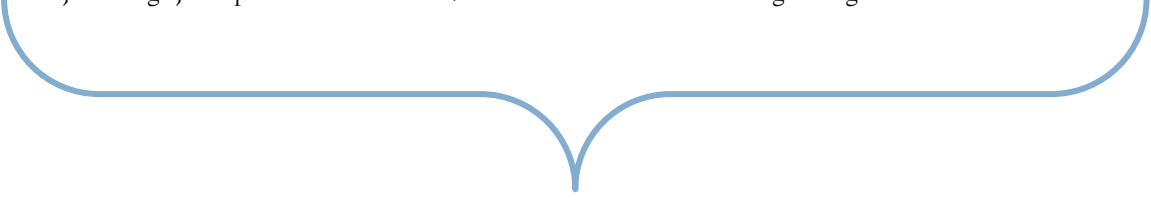
Wij zelf sluiten ons aan bij het Multifactorenmodel van Heller. Iemand is hoogbegaafd als hij met weinig moeite tot uitzonderlijk hoge prestaties komt. Deze prestaties worden geleverd op een of meerdere prestatiegebieden die Gardner stelt als 'de acht intelligenties'. Alleen een goede dynamiek tussen begaafdheidsfactoren, niet-cognitieve persoonlijkheidskenmerken en omgevingsfactoren kan leiden tot deze uitzonderlijk hoge prestaties.

Als deze factoren niet in de juiste harmonie aanwezig zijn, leidt dit tot onderprestatie. De prestaties die het kind levert, zijn (ver) onder zijn niveau. Dit verschijnsel bemoeilijkt de signalering van hoogbegaafdheid.

Hoogbegaafde mensen beschikken in ieder geval over een hoge intelligentie (vanaf IQ 130). Hoogintelligente mensen hoeven echter niet per definitie hoogbegaafd te zijn. Als we het hebben over een hoge intelligentie, doelen wij op een IQ vanaf 115. Een hoogintelligent kind beschikt over veel leereigenschappen. Ook een hoogbegaafd kind beschikt over deze leereigenschappen, maar bij hem komen hier nog de kenmerkende persoonlijkheidseigenschappen bovenop.

We concludeerden dat het niet zo is dat hoogbegaafde/hoogintelligente kinderen op sociaal-emotioneel gebied vaak minder ver zijn dan hun leeftijdgenoten. Ze zijn vaak juist verder, wat zorgt voor een verkeerd verwachtingspatroon. Dit is vaak de oorzaak voor het buiten de groep vallen.

De omgeving van het hoogintelligente kind is van zeer groot belang voor een gezonde sociaal-emotionele ontwikkeling. Een open en eerlijke houding en zich geaccepteerd voelen om wie hij is, zijn belangrijke aspecten voor elk kind, maar met name voor het hoogintelligente kind.

2. Leerroutes voor hoogintelligente leerlingen

Het onderwijsaanbod op scholen is vooral gericht op de 'gemiddelde leerling'. Op didactisch gebied zijn er verschillende mogelijkheden voor een school die op zoek is naar een geschikte en bij de visie van de school passende leerroute voor hoogintelligente leerlingen. Binnen het onderwijs gaat de discussie over het integratie- en segregatie-idee. Zo kan de school kiezen voor het aanbieden van een aparte leerroute in de klas, zoals het compacten, versnellen of verrijken van de leerstof, maar ook voor een leerroute buiten de klas. Of is vervroegd doorstromen de oplossing? De meeste scholen houden het liefst alle leerlingen in hun eigen klas, maar het is de vraag of de differentiatie zo kan worden georganiseerd dat ook tegemoetgekomen wordt aan de onderwijsbehoeften van hoogintelligente leerlingen.

In dit hoofdstuk lichten wij deze mogelijkheden op objectieve wijze nader toe. Bovendien zetten we uiteen wat de positieve en negatieve consequenties zijn van elke route. Uiteindelijk wegen wij de voor- en nadelen af in de conclusie. Hiermee beantwoorden we de tweede deelvraag: **Welke leerroutes zijn er voor hoogintelligente leerlingen en wat zijn hier de voor- en nadelen van?**

2.1 Leerroutes in de klas

2.1.1 Compacten

Het leerstofaanbod in reguliere methoden is afgestemd op leerlingen met een gemiddelde intelligentie en leerlingen die hier net onder of boven zitten. Hoogbegaafde en veel hoogintelligente leerlingen hebben minder behoefte aan instructie, herhalingsstof, oefenstof. Ook kunnen zij grotere leerstappen nemen en ze hebben een hoog werktempo. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 53).

Afstemmen op het niveau van deze leerlingen kan door compacten, oftewel het *indikken* van de leerstof. De leerkracht stelt per vakgebied vast welke onderdelen nodig zijn om de einddoelen te behalen. Zo wordt de oefenstof nauwelijks herhaald. Toetsen worden individueel afgenomen. De tijd die overblijft, is voor een ander programma. Het is ook mogelijk dat de leerling zelfstudie doet. Hij/zij maakt en leert de reguliere lesstof thuis en doet op school andere activiteiten. Deze leerling mist alleen de extra informatie van de leerkracht, maar omdat dit vooral op kennisniveau ligt, is dit niet nadelig. (Nederstigt, 2004, p. 36-37). Het is niet aan te raden om voor elke leerling in de klas te compacten, omdat dit voor de leerkracht veel tijd kost.

De vraag blijft, hoe je weet welke oefenstof je weg kunt laten, want dit is per leerling verschillend. Je kunt dan de eindtoets van een bepaald onderdeel van de leerstof als begintoets afnemen. De onderdelen die beheerst worden, kan de leerling overslaan. De onderdelen die niet voldoende zijn, doet de leerling met de groep mee. Als de leerling een grotere didactische voorsprong heeft, kan de leerkracht *doortoetsen*. Hij neemt dan toetsen af totdat hij het niveau van de leerling bereikt heeft. De leerling stapt vervolgens op dat niveau in en slaat dus delen van de reguliere leerstof over. (Drent, 1998, p. 29).

Als een leerling hoogbegaafd is, maar geen didactische voorsprong heeft, kun je een *minimumpakket* van de reguliere leerstof geven. Bij een didactische voorsprong van bijna een jaar of meer kan vervroegde doorstroming overwogen worden. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 56).

Ook in de *instructiefase* kan de leerkracht *compacten*, bijvoorbeeld door de hoogintelligente leerling in een paar zinnen de opdracht uit te leggen, waardoor hij direct aan het werk kan. De leerling kan er dan zelf voor kiezen om eventueel de korte instructie te volgen. In de verwerkingsfase kun je met de leerling kijken wat hij/zij wel of niet maakt. Schrap bijvoorbeeld de reproductievragen en vervang ze door open vragen. Leerlingen kunnen vaak deels zelf aangeven met welke leerstof ze nog moeite hebben.

Bij leerlingen die compacten wordt de nabespreking snel vergeten, terwijl deze leerlingen juist ook *feedback* nodig hebben. Je kunt de leerling aan laten geven of hij nog uitleg nodig heeft of specifieke vragen heeft. Vooral bij hoogbegaafde leerlingen is belangrijk dat aandacht wordt besteedt aan de manier waarop zij tot een antwoord gekomen zijn. Zij hebben vaak andere antwoorden dan gemiddeld en komen met andere oplossingsstrategieën. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 54). Belangrijk is dat de leerkracht precies weet wanneer de leerling wel of niet meedoet met instructie- en verwerkingsfase en wat hij wel/niet maakt. Daarom is handig dat een *schema* gemaakt wordt. Hierover bij 'verbreden' meer.

Compacten is makkelijker dan gedacht wordt, omdat de leerling datgene moet weten dat in methodegebonden toetsen getoetst wordt. Ook geeft de methode aan wanneer nieuwe elementen aan bod komen en wat herhalingsonderdelen zijn.

In de literatuur wordt verschil gemaakt tussen individueel en schoolbreed compacten.

Voordeel van individueel compacten:

- Het leerstofaanbod is precies afgestemd op datgene wat de leerling op het moment beheerst.

Nadeel:

- Onderpresteerders scoren vooral met methodetoetsen niet optimaal, dus laat je hen met oefenstof meedoen die ze allang beheersen.
- De mate van compacting is afhankelijk van de prestaties van leerlingen en de inschatting van de leerkracht. Door de jaren heen is er geen eenduidige aanpak. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 55).

Schoolbreed compacten houdt in dat de school werkt met leerlijnen in plaats van met individuele aanpak. Leerlijn één is voor hoogintelligente leerlingen en houdt in dat de hoeveelheid herhalingsstof sterk verminderd wordt. Omdat je voor hoogbegaafde leerlingen veel verder kunt gaan met compacten, stelt de school een minimumpakket samen, waarin alleen essentiële elementen uit de leerstof opgenomen zijn. Dit wordt leerlijn 2 genoemd. Uiteraard is het mogelijk dat leerlingen na een toetsingsmoment meer of minder informatie of oefenstof krijgen of dat zij uit de leerlijn 1 groep gaan. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 57 en 58).

Voordelen van schoolbreed compacten:

- Aanpassingen in het leerstofaanbod zijn niet afhankelijk van de prestaties van individuele leerlingen en de beoordeling van leerkrachten, maar er is een doorgaande lijn over de jaren heen.
- De selectie van leerstof gaat mee zolang als de methode gebruikt wordt. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 58).

Algemene voordeel van compacten:

- De leerling kan direct op zijn eigen niveau werken en hoeft niet op de groep te wachten. De leerling moet wel met zelfinstruerende methodes werken.
- Compacten voorkomt problemen als demotivatie en onderpresteren.
- Als de leerling klaar is met zijn werk, kan hij aan de slag met verbredingsmateriaal.

Nadeel:

- De leerkracht heeft minder zicht op het leerproces van de leerling, waardoor de kans op hiaten groter is. *Oplossing:* bij hoogintelligente leerlingen kan nadelig zijn. Bij hoogbegaafde leerlingen hoef je niet bang te zijn om bepaalde stappen in het leerproces over te slaan, want zij maken grote leerstappen. (Drent, 1998, p. 29).

2.1.2 Tempodifferentiatie

Tempodifferentiatie houdt in dat een leerling leerstof uit hogere leerjaren doorwerkt, zonder dat ingedikt is op het aangeboden programma. Een leerling kan dan bijvoorbeeld twee leerstofjaren in één schooljaar doorwerken. Er ontstaan geen kennishiaten, wat een voordeel is ten opzichte van compacten of een groep overslaan. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 40).

Voordeel:

- Tempodifferentiatie sluit aan bij de leereigenschappen van hoogintelligente leerlingen.

Nadeel:

- Tempodifferentiatie sluit niet aan bij de leereigenschappen van hoogbegaafde leerlingen. Zij moeten alsnog het hele reguliere lesprogramma doorwerken.
- Leerlingen komen pas in de bovenbouw toe aan verbredingsactiviteiten, omdat ze daarvoor met het reguliere lesprogramma van volgende leerjaren bezig zijn geweest. Er is dus geen evenwichtige verdeling. (Drent, 1998, p. 31).

2.1.3 Verbreden

Door zowel compacten als tempodifferentiatie, heeft de leerling tijd over voor *verdiepings- of verbredingsactiviteiten*. Verdiepen houdt in dat de leerling meer kennis en vaardigheden opdoet met betrekking tot de – in de klas behandelde – leerstof.

Verbreden houdt in dat *aanvullende leerstof* aangeboden wordt, naast het reguliere onderwijsaanbod. Wij nemen verbreden en verdiepen samen, omdat de literatuur dit onderscheid ook niet duidelijk aanhoudt.

Een leerling moet wel aan bepaalde *voorwaarden* voldoen om het verbredingsprogramma te kunnen volgen:

- De leerling moet zelfstandig kunnen werken, omdat hij niet altijd direct uitleg van de leerkracht krijgt. Dit moet dus op jonge leeftijd aangeleerd worden.
- Het technisch en begrijpend leesniveau moet hoog zijn, zodat de leerling goed kan werken aan het verbredingsmateriaal. Dit lezen moet dus ook in vroeg stadium gestimuleerd worden.
- De leerling maakt zich in korte tijd de reguliere lesstof eigen en is in staat om langere tijd aan verbredingsstof te werken. (Drent, 1998, p. 43).
- De leerling moet gemotiveerd zijn om aan een extra leeraanbod te beginnen. Als dit niet het geval is, moet eerst aan de motivatie gewerkt worden. (Drent, 1998, p. 47).

Voor de verdeling van reguliere leerstof en verbredingsstof zijn twee mogelijkheden. Zo kan de leerling een weektaak krijgen voor de reguliere leerstof en als hij hiermee klaar is gaan werken aan het verbredingsmateriaal. Of er wordt vooraf een verdeling gemaakt waarin besloten wordt welke dagen of dagdelen de leerling aan beide soorten leerstof werkt. Zo'n schema is met name van toepassing bij taal en rekenen. Voor de andere vakken moeten aparte afspraken gemaakt worden, zodat de leerling goed weet wanneer hij wel en wanneer niet met de leerkracht meedoet. (Drent, 1998, p. 31).

Over het verbredingsprogramma en de aanpassing van het reguliere onderwijsaanbod moeten duidelijke afspraken gemaakt worden binnen het team. Er moet verbredingsmateriaal aangeschaft worden dat leerstof biedt op niveau en er dient structuur te zijn in het aanbod van verbredingsmateriaal. (Drent, 1998, p. 41).

Bij verbreding in groep 1/2 kun je denken aan:

- Ontwikkelingsmateriaal dat past bij het niveau van het kind.
- Verbredingsmaterialen die speciaal voor groep 1/2 ontwikkeld zijn.
- Het geven van uitdagende opdrachten op allerlei gebied.
- Het inrichten van hoeken met een uitdagend karakter, bijvoorbeeld een (natuur)ontdekhoek, muziekhoek, rekenhoek, timmer- en constructiehoek en een kleuterdocumentatiecentrum.

- Vooruitlopen op leerstof van groep 3, dus de leerling de mogelijkheid geven om te lezen, schrijven en rekenen. Hierbij moet niet vergeten worden dat de hoogintelligente kleuter niet gedwongen moet worden om te presteren. (Drent, 1998, p. 33-35).

In groep 3 en 4 wordt verbredingsmateriaal gezocht op het gebied van lezen, taalvaardigheden, rekenen. Per onderdeel moet bekeken worden in hoeverre de leerling mee moet doen met het reguliere programma. Er wordt vooral gezocht naar verbredingsmateriaal waarmee de leerling in de klas aan het werk kan. (Drent, 1998, p. 38).

In groep 5/6 wordt ook verbreding aangeboden met betrekking tot de basisvakken. De leerling krijgt in deze groepen te maken met boeiende onderwerpen bij de zaakvakken, maar wordt snel teleurgesteld, omdat niet diep genoeg op de stof wordt ingegaan.

Daarom zijn er de volgende mogelijkheden:

- De leerling maakt de extra verdiepingsopgaven uit de methode.
- De leerkracht zoekt verbredingsmateriaal, zoals zelfstandige leertaken.
- De leerling kiest een onderwerp waar hij/zij meer over wil weten en dit onderwerp wordt door de leerling uitgewerkt. Bij het werken aan een thema is van groot belang dat de leerkracht, zeker de eerste keer, structuur aanbrengt en eisen stelt aan het werkstuk. (Drent, 1998, p. 39).

In groep 7/8 zijn leerlingen met een verbredingsprogramma klaar met de reguliere leerstof. Verbredingsmateriaal heeft betrekking op taalvaardigheden, rekenen/wiskunde, verbreding bij de zaakvakken en projecten op het gebied van wereldoriëntatie. Vooral het laatstgenoemde wordt positief gewaardeerd door hoogintelligente leerlingen, omdat ze op eigen niveau aan onderwerpen kunnen werken waar hun interesse naar uit gaat.

Ook moet het programma verrijkt worden met onderwerpen en vakken die niet tot het reguliere onderwijsaanbod behoren. (Drent, 1998, p. 40).

Voordelen:

- Met het verbredingsprogramma wordt al in groep 1 of 2 gestart, waardoor de leerling zijn positieve werkhouding behoudt. Problemen worden zo in veel gevallen voorkomen.
- De leerling krijgt onderwijs op zijn niveau, waardoor hij gemotiveerd is en zijn talenten kan benutten.
- De leerling gaat minder snel door de reguliere lesstof. Dit is ook voor de leerkracht een voordeel.
- In sommige gevallen voorkomt het dat een leerling vervroegd door moet stromen.
- De leerling blijft deel uitmaken van zijn eigen groep. (Drent, 1998, p. 42).
- Hetzelfde verbredingsmateriaal kan voor alle hoogintelligente leerlingen gebruikt worden. Voor andere leerlingen kan het ook een uitdaging zijn. (Drent, 1998, p. 51).

Nadelen:

- Verbreden is niet in alle gevallen een sluitende oplossing. Als de hoogintelligente leerling een grote didactische voorsprong heeft op alle gebieden, is het werken aan reguliere leerstof zinloos.
Oplossing: een klas overslaan én verbreding. (Drent, 1998, p. 32).
- De leerling neemt binnen de klas een uitzonderingspositie in. Op een school met programmagericht onderwijs zal dit probleem minder aan de orde zijn, omdat alle leerlingen vaak zelfstandig werken.
Oplossing: de leerling bij verschillende activiteiten samen met andere leerlingen met vergelijkend niveau en tempo aan verbredingsmateriaal te laten werken en toelichten waarom de leerling een ander programma heeft.
- De verbredingsstof wordt niet altijd even serieus genomen, zodat het alleen een zoethoudertje is en de motivatie van de leerling afneemt.

Oplossing: de leerkracht moet eisen stellen aan het verbredingswerk, het nakijken en er feedback op geven. Ook moeten de activiteiten uitdagend genoeg zijn en ze moeten op het rapport vermeld worden. Hierover dient het team duidelijke afspraken te maken. (Drent, 1998, p. 43).

2.1.4 Verrijken

Naast verbreden en verdiepen is er ook de mogelijkheid tot *verrijken*.

Verrijkingsopdrachten zijn niet ‘meer van hetzelfde’, maar ‘*meer van een ander niveau*’. In tegenstelling tot verbreden of verdiepen, laat men de didactische werkwijzen beter aansluiten bij de psychologische mogelijkheden van leerlingen. Het gaat vooral om projecten en werkstukken, waarbij de onderwerpen zo veel mogelijk aansluiten bij die uit de reguliere lesstof. Zo kan terugkoppeling naar de groep plaatsvinden. De leerling presenteert bijvoorbeeld de extra informatie die hij gevonden heeft. Belangrijk is dat de leerlingen ervaren dat in de inhoud en presentatievorm ruimte is voor eigen inbreng. (Nederstigt, 2004, p. 38).

De voorwaarden voor deelname aan het verrijkingsprogramma, zijn hetzelfde als de eerdergenoemde voorwaarden voor deelname aan verbredingsactiviteiten.

Verrijkingsopdrachten zijn het meest zinvol voor hoogbegaafde leerlingen, omdat ze *aansluiten bij hun specifieke leerstijl*. Zij zijn meer dan andere leerlingen gericht op zelfontdekkend leren en kunnen goed omgaan met grote doses informatie. Bovendien kun je inspelen op hun bijzondere interessegebieden. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 41). Vooral voor hen is het een uitdaging om met concrete activiteiten als projecten aan de slag te gaan. Vaak hebben zij zelf goede ideeën over de mogelijkheden. Verrijkingsopdrachten zijn open en uitdagend en doen een beroep op creativiteit, fantasie, technisch en ruimtelijk inzicht en oplossend vermogen. Daarnaast worden leerlingen uitgedaagd om een eigen plan te maken dat zij vervolgens uitvoeren. (Nederstigt, 2004, p. 38).

Als verrijking kun je de leerling al vroeg kennis laten maken met het maken van een werkstuk. De hoogbegaafde leerling kan hier al in groep 3 mee starten. (Drent, 1998, p.38). Hoogbegaafde leerlingen zijn over het algemeen bijzonder geboeid door onderwerpen als astronomie, archeologie, culturen, muziek, ruimtevaart en informatica. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 42).

In ‘Hoogbegaafdheid.. een gave?’ worden voorbeelden gegeven, zoals bouw- en constructieopdrachten, andere suggesties met concrete materialen en het voeren van een debat. Als je gebruik wilt maken van methodisch materiaal kun je kiezen uit ‘Vierkant voor wiskunde’, ‘Vooruit’, ‘Plustaken’, ‘ZIP informatieverwerking’, ‘Somplex’, ‘Bolleboos’ en ‘Detectiveboekenserie’.

Onderwijsbegeleidingsdiensten beschikken over uitgebreide materialenlijsten voor verrijkingsopdrachten. Voor informatie kun je ook terecht bij het landelijk informatiepunt voor hoogbegaafde leerlingen SLO.

De school kan ook zelf een verrijkingspakket samenstellen, wat nauw aansluit bij het reguliere lesprogramma. Dit is een leuke, maar tijdrovende klus, maar zowel leerkrachten als hoogbegaafde leerlingen, hebben er jaren plezier van. (Nederstigt, 2004, p. 41-47).

Een *groot voordeel* is dus:

- De opdrachten sluiten aan bij het niveau en de specifieke leereigenschappen van hoogbegaafde leerlingen.

2.1.5 Andere mogelijkheden binnen de klas

Belangrijk is dat binnen de klas tegemoet gekomen wordt aan de leerhonger van hoogintelligente kinderen, bijvoorbeeld door *ontdekhoeken*, *leermateriaal* dat een logisch geheel vormt en een boekenkast waar ook *informatieve boeken* in te vinden zijn. Als blijkt dat een leerling uitgekeken is op de hoeken, moet van thema en inhoud veranderd worden. Informatieve boeken kun je met andere leerkrachten uitwisselen.

Voor kinderen die hoge resultaten halen op één of twee vakgebieden kan het bijzonder motiverend zijn als zij voor hun *lievelingsvak* onderwijs krijgen *in een hoger leerjaar*, terwijl de andere vakken gewoon in de eigen klas gevolgd worden. De roosters van beide klassen moeten dan wel op elkaar afgestemd worden. Vele voorbeelden

wijzen uit dat van deze maatregel een zeer positieve invloed uitgaat op het overige lessenkpakket, waardoor leerlingen de school als een aangename plaats gaan ervaren. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 43).

Sommige leerkrachten in het basisonderwijs differentiëren door de klas in een betere en zwakkere *subgroep* te verdelen. Deze groepen krijgen aparte leerstof, aangepast aan niveau en tempo. Hoogintelligente leerlingen krijgen ook leerstof dat aansluit bij hun interesses. Dit model wordt ook wel *binnenklasdifferentiatie* genoemd.

(D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 46). Op een grote school met twee klassen van hetzelfde leerjaar kan dit ook toegepast worden, maar de consequenties hiervan zijn dat beide klassen een label opgeplakt krijgen (de zwakke en de sterke groep) en dat zowel bij leerkrachten als bij leerlingen een positief of negatief verwachtingspatroon ontstaat. De leerlingen passen zich hieraan aan en ontwikkelen een zelfbeeld dat hiermee in overeenstemming is. Bovendien lost dit de vraag van hoogintelligente leerlingen niet op. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 48).

Een andere mogelijkheid is dat de intern begeleider de hoogintelligente leerling binnen de klas verrijkende en verdiepende leerstof aanbiedt, dat losstaat van het reguliere onderwijsaanbod. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 44). Het is afhankelijk van de individuele behoeften van de leerling en de mogelijkheden van de school voor welke (combinatie van) oplossingen gekozen wordt.

2.2 Andere leerroutes

2.2.1 Leonardo-klas

Sinds 2007 hebben we in Nederland Leonardoscholen en scholen met een *Leonardo-afdeling*. Het aantal scholen is explosief gegroeid. Zo zijn er nu al zestig scholen, waar in totaal ongeveer 4.000 kinderen les krijgen. Er zijn tien Leonardo-colleges voor Voortgezet Onderwijs. Het concept is nog volop in ontwikkeling. Een knelpunt is bijvoorbeeld dat er nog niet voldoende opgeleide vakleerkrachten zijn. De meeste scholen hebben een wachtlijst. De Leonardostichting werkt samen met verschillende organisaties (universiteiten bijvoorbeeld) om gedeelten van het lesprogramma verder te ontwikkelen. Er wordt een uitgebreid onderzoeksprogramma opgezet om het onderwijs te verbeteren en aan te tonen dat het effectief is. Dat is nodig om meer kans te maken om dit onderwijs structureel door de overheid gefinancierd te krijgen.

Alle kinderen op een Leonardoschool zijn hoogbegaafd. Zij krijgen leerstof aangeboden, die bij hun interesse en intelligentie past. Al op jonge leeftijd wordt een tweede taal aangeboden: Engels vanaf een leeftijd van 4 jaar en Spaans wordt gegeven aan kinderen vanaf 8 jaar. Daarnaast is er ook veel ruimte voor filosofie, informatica, wiskunde, Leren Leren, Leren Ondernemen en eigen inbreng van de kinderen. Ook krijgen ze les in sociale vaardigheden, muziek, dans en denksporten zoals schaken en dammen. De school werkt samen met vakleerkrachten op deze gebieden. De lessen worden klassikaal gegeven. Soms krijgen de leerlingen huiswerk mee. De kinderen hebben een eigen laptop die op school tijdens de lessen, maar ook thuis gebruikt moet worden.

(<http://leonardo-educates2xl.nl/stichting/>)

Voordeel:

- Het onderwijs sluit nauw aan op de leereigenschappen en interesses van de leerlingen.
- Het kind zit in een groep met gelijkgestemden.
- Het lesprogramma bestaat ook uit een pedagogisch deel: omgaan met anderen en jezelf en een versneld en verbreed didactisch deel.
- Het kind kan in zijn eigen tempo versneld naar het voortgezet onderwijs.

Nadeel:

- Kinderen gaan alleen met andere hoogbegaafde leerlingen om. Kunnen ze later leiding geven aan een groep mensen met gemiddelde intelligentie?

- Het idee dat je "Hoog begaafd" bent blijkt een grote druk bij deze kinderen te geven. Ze moeten steeds bewijzen dat ze een hoog IQ hebben.
- De overstap naar het voortgezet onderwijs is groot, omdat hier weer een regulier lesprogramma aangeboden wordt. De kans is klein dat er een Leonardo College in de buurt is.

2.2.2 Kangoeroeklas

Een aantal scholen in ons land zijn begonnen met een *plusklas*. Hiermee wordt leerlingen een verrijkingsprogramma buiten de eigen klas aangeboden, zodat hoogintelligente leerlingen op eigen niveau met leeftijdsgenoten kunnen samenwerken. Ook krijgen ze van een leerkracht instructie en begeleiding naar eigen niveau en tempo.

De termen *kangoeroeklas*, *plusklas* en *verrijkingsgroep* worden door elkaar gebruikt, terwijl er wel enig onderscheid is. Het kangoeroemodel komt van het *draaideurmodel van Renzulli*. De achterliggende gedachte van het model is: laat leerlingen een eigen onderwerp kiezen en daar aan werken in lessen 'die ze niet nodig hebben'.

De term 'draaideur' of ook wel 'resource-room' houdt in dat de drempel tussen de eigen klas en de kangoeroeklas zeer laag wordt gehouden, zowel wat de selectie van kinderen als de aangeboden leerstof betreft. De klas staat open voor alle leerlingen met een bijzondere belangstelling voor de aangeboden onderwerpen. Het model is er vooral op gericht om demotivatie of een negatieve houding ten aanzien van de school te voorkomen.

Zodra kinderen hun werk in de klas af hebben en zich vervelen, gaan ze naar de kangoeroeklas, waar ze onder deskundige begeleiding zelfgekozen verrijkingsactiviteiten aangeboden krijgen. Door deze activiteiten worden de leerlingen 'in staat gesteld om de school te ervaren als een stimulerend instituut, waar het eigen tempo, de eigen leerstijl, de eigen favoriete onderwerpen en de eigen behoefte aan diepgang maximaal aan bod kunnen en mogen komen'. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 44).

2.2.3 Plusklas

In tegenstelling tot de kangoeroeklas, is een *plusklas of verrijkingsgroep* opgezet voor hoogbegaafde leerlingen, om tegemoet te komen aan hun specifieke onderwijsbehoeften. Door hun zeer hoge werktempo, het maken van grote leerstappen en de geringe behoefte aan instructie, is het reguliere onderwijs voor hen niet geschikt.

Zij komen daarom één of enkele dagen per week in een plusklas bij elkaar om ander onderwijs te ontvangen. Op de overige dagen zijn ze in hun eigen klas en werken ze aan de reguliere leerstof dat ingedikt en verrijkt is.

In een goede plusklas is het programma voldoende uitdagend voor de leerlingen. Het programma is gevarieerd, er worden individuele leertrajecten georganiseerd, zodat kinderen met elkaar aan projecten werken, maar ondertussen eigen leerdoelen hebben. Bovendien is het handig dat de school samenwerkt met plusklassen op andere scholen.

Het programma van een plusklas mag geen zoethoudertje zijn, maar wezenlijk onderdeel van het onderwijs. De lesdoelen, ontwikkeling van het kind en resultaten worden bijgehouden.

In de plusklassen is het voor hoogbegaafde leerlingen mogelijk om een gesprek te houden met 'gelijken'. Ze krijgen specifieke begeleiding op sociaal-emotioneel gebied en leren bijvoorbeeld communiceren met anderen en omgaan met hun anders-zijn.

De lessen worden niet gegeven door de eigen leerkracht, maar door een ander intern of extern persoon. De groepsleerkracht wordt uiteraard door hem geïnformeerd over de leeractiviteiten en resultaten van de leerlingen. (Algra, 2009, p. 63).

Evenals Algra zeggen Wind en Feenstra dat het opzetten van een *peergroup* een goede manier is om een hoogbegaafd kind een passende sociale omgeving te bieden. Een peergroup is een groep met 'gelijken', namelijk hoogbegaafde kinderen die eenzelfde ontwikkellijn hebben, liefst van ongeveer dezelfde leeftijd.

Wind en Feenstra zeggen hierover: 'Samen die ontwikkellijn volgen is leuker dan alleen. Wanneer je geen gelijken om je heen aantreft, denk je al snel dat je raar bent. Een (hoog)begaafd kind heeft daarom vaak behoefte aan contact met andere kinderen zoals hij'.

Wind en Feenstra zijn het niet eens met voorstanders van aparte afdelingen met Leonardo-klassen op een basisschool. 'Het kan erg prettig zijn om een school vol 'peers' om je heen te hebben, waar (hoog)begaafdheid een heel normaal onderwerp is en je geen uitzondering bent. Maar een gewone school waar een (hoog)begaafd kind alle ruimte krijgt voor zichzelf en waar aandacht is voor de eigen ontwikkeling, biedt een net zo gezonde omgeving'. (Wind en Feenstra, 2003, p. 66 en 67)

De effectieve plusklas voldoet aan de volgende *eisen*:

- Het is een bovenbouw groep.
- Het is een homogene groep van echt hoogbegaafde kinderen.
- Een deskundige leerkracht heeft de leiding. Deze heeft kennis nodig en hij/zij moet de denkprocessen van de leerlingen kunnen volgen.
- Aandacht voor de leerstrategie van de leerlingen.
- Moeilijke leerstof
- Gericht op de aanpak – het proces is belangrijker dan het product
- Bewustwording bij de leerling van het eigen leerproces
- Kinderen leren om zelfstandig te leren. (www.slimpuls.nl – Artikelen – De plusklas)

Voordelen:

- De hoogbegaafde leerling groeit in de plusklas dus op cognitief en sociaal-emotioneel niveau. Hij krijgt leerstof dat net boven zijn eigen niveau ligt en leert daardoor leren. Ook leert hij omgaan met zichzelf en anderen.
- Het welbevinden van de leerling stijgt. Hij gaat school weer positief waarderen.

Nadeel:

- De hoogbegaafde leerling vindt de plusklas heel interessant en gaat zijn eigen leerkracht, klasgenoten en de reguliere leerstof minder waarderen. Ook kan het jaloezie opwekken bij klasgenoten.

2.2.4 Versnellen

De keuze tot versnellen kan gemaakt worden als uit toetsresultaten blijkt dat het didactische niveau van de leerling de einddoelen van de jaargroep met een half jaar tot een jaar overschrijdt en als het kind beschikt over goede leereigenschappen en als hij/zij in sociaal-emotioneel opzicht met oudere leerlingen om kan gaan.

Versnellen kan op verschillende manieren. Zo kan het kind voor één of meerdere vakken naar een andere groep, terwijl het de andere vakken in de eigen groep blijft. Het kind kan ook een volledig jaar versnellen en zijn basisgroep verlaten. (Nederstigt, 2004, p. 37). Dit heet ook wel 'vervroegd doorstromen'. Vervroegde doorstroming houdt in dat de leerling eerder dan gebruikelijk naar een volgende groep gaat als gevolg van een didactische voorsprong bij de leerling. Kinderen die tussen 1 oktober en 31 december zes jaar worden en dus anderhalf jaar op de kleuterschool gezeten hebben, vallen niet onder de categorie doorstromers. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 38).

Het komt voornamelijk in de kleuterbouw voor dat kinderen een klas overslaan. Een leerling slaat groep één of groep twee over en gaat vervroegd door naar groep 3 of gaat halverwege groep twee naar groep drie. De reden hiervan is meestal een didactische voorsprong ten aanzien van lezen, schrijven en rekenen. Drent noemt een onderzoek van een Schoolbegeleidingsdienst in 1990, waaruit bleek dat zo vroeg mogelijk versnellen de beste kansen geeft op een positief resultaat. Het kind heeft langer de mogelijkheid om mee te groeien met zijn groepsgenoten en om zich aan te passen aan de eisen die aan kinderen met een hogere leeftijd gesteld worden. (Drent, 1998, p. 27).

Ook in andere leerjaren is het overslaan van een leerjaar mogelijk. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 39). Nadeel hiervan is dat een kind begint in een groep die als klas al een redelijk hechte groep vormen. Ook heeft het kind langere tijd onderwijs onder niveau gehad, wat de kans op onderpresteren en demotivatie vergroot. (Drent, 1998, p. 28).

Een hoogintelligente leerling kan het beste een *even klas* overslaan, dus groep 4 of 6, omdat deze leerjaren hoofdzakelijk een uitbreiding en verdieping geven van de stof van het voorgaande leerjaar. In urgente gevallen hoeft hier geen rekening mee gehouden te worden, maar het is wel noodzakelijk om te checken of de leerling de kernpunten uit de leerstof voldoende beheerst. Zo niet, dan dient het kind bijscholing te krijgen. (D'hondt en Van Rossen, 2008, p. 43).

Groep acht overslaan is niet aan te raden, omdat het voor kinderen belangrijk is dat zij de ervaring hebben de oudste van de school te zijn, om vervolgens in het voortgezet onderwijs de jongste te zijn. (Damsteeg en Hasselaar, 1995, p. 9). Ook is er sprake van twee veranderingen, namelijk versnelling en een totaal andere situatie in het voortgezet onderwijs. (Drent, 1998, p. 28).

Het is verstandig om als school *vaste criteria* te hanteren die enerzijds de leerling en anderzijds de schoolsituatie betreffen. Voor vervroegde doorstroming moet de leerling voldoen aan de gestelde eisen en zo niet, dan moet het afgeraden worden en is het raadzaam om te zoeken naar een andere mogelijkheid. Opvallend is dat de ene schrijver vindt dat versnellen ingrijpende consequenties heeft. Zo schrijven Drent en Van Gerven dat vervroegde doorstroming niet direct noodzakelijk als niet eerst alle andere mogelijkheden zijn uitgeput. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 41). Het heeft echter geen zin om een intelligente kleuter die al kan lezen en schrijven nog een jaar te laten kleuteren. Daarnaast wordt in de onderbouw eerder gekozen voor doorstromen, omdat leerkrachten een grote groep kinderen moeten leren lezen, schrijven, etc. en geen mogelijkheid zien om naast extra leerstof voor zwakke leerlingen ook de lessen te verrijken voor hoogintelligente leerlingen. Bovendien eist het veel van de leerling zelf om taakgericht aan het werk te gaan. Andere schrijvers zijn dus positief, omdat een noodzakelijke stap is, wil een leerling gemotiveerd blijven.

In de midden- en bovenbouw komt het echter nogal eens voor dat leerlingen een klas overslaan, omdat andere mogelijkheden op school ontbreken. Dit mag geen excuus zijn. (Kieboom, 2009, p.III en I12).

Het eerste besluit om een kind vervroegd te laten doorstromen, wordt genomen door de huidige groepsleerkracht. Deze overlegt met de intern begeleider en eventueel met de directeur. Vervolgens worden ouders, kind en de toekomstige groepsleerkracht erbij betrokken. Ouders mogen niet eisen dat hun kind een klas over moet slaan. Alleen de school mag deze beslissing nemen. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 48).

Drent en Van Gerven maken onderscheid tussen primaire en secundaire criteria (voor schema zie bijlage I). De volgende *criteria* zijn primair:

- Het moet vastgesteld zijn dat de leerling zeer hoge intellectuele capaciteiten bezit of hoogbegaafd is.
- Het moet vastgesteld zijn dat de leerling een didactische voorsprong heeft, hoe groot die voorsprong is en of die voorsprong meerdere leerstofgebieden geldt. De didactische voorsprong moet ten minste een jaar zijn.
- Er moet naar gekeken worden of er bijzondere risicofactoren zijn die van invloed kunnen zijn op de beslissing. Kan er extra begeleiding gerealiseerd worden met betrekking tot deze factoren? (Drent en Van Gerven, 2007, p. 42).

Bovengenoemde *risicofactoren* hebben betrekking op het welbevinden van de leerling. We kunnen de volgende vragen stellen:

- *Hoe is het sociaal functioneren van de leerling?*

Hierbij moet niet afgegaan worden op een tijdelijk minder goed sociaal functioneren. Ook kan het zijn dat de leerling een laag welbevinden heeft, omdat hij uitdaging mist of de cognitieve voorsprong vormt een belemmering voor aansluiting bij leeftijdsgenoten. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 42).

- *Hoe is het zelfbeeld van de leerling en is de leerling faalangstig?*

Als de leerling een laag zelfbeeld heeft, zal het als een schok ervaren worden dat hij/zij in de nieuwe groep niet meer de beste van de klas is, maar inspanning moet leveren om de leerstof op te pakken. Dit kan weerslag hebben op zijn zelfbeeld.

- *Beschikt de leerling over voldoende werk- en leerstrategieën?*

De hoogintelligente leerling zal hier waarschijnlijk wel over beschikken, maar de hoogbegaafde leerling heeft geen strategieën hoeven te ontwikkelen om zijn werk succesvol te doen. Bij vervroegde doorstroming zijn deze strategieën vaak wel nodig, dus moet de leerling hier wel over beschikken voordat hij doorstroomt.

- *Is er op dit moment sprake van onderpresteren?*

Dit is altijd het geval als een leerling vervroegd doorstroomd, omdat hij geen leerstof op het juiste niveau aangeboden krijgt. Wanneer onderpresteren een andere oorzaak heeft, is niet te verwachten dat doorstroming de enige oplossing is.

- *Is er sprake van een gediagnosticeerde leer- en/of gedragsstoornis?*

Als dit het geval is, is het raadzaam om het besluit over vervroegde doorstroming te bespreken met de deskundige die de stoornis heeft geconstateerd. Het uiteindelijke besluit hangt af van de ernst van de bijkomende problematiek. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 43).

Daarnaast zijn er ook *secundaire criteria* die meespelen in het besluit om een leerling wel of geen klas over te laten slaan.

- *Wat is de geboortedatum van de leerling?*

Als een kind een vroege leerling is, wordt het leeftijdsverschil in verhouding met de leerlingen uit de hogere groep groot. Er wordt wel geopperd dat dit vooral nadelig is wanneer leerlingen uit de hogere jaargroep in ongeveer de tweede klas in de puberteit komen en de hoogintelligente leerling nog niet, maar dit geldt maar voor een klein aantal leerlingen, die met goede begeleiding door moeilijke momenten heen geholpen kunnen worden.

- *Is de leerling eerder vervroegd doorgestroomd?*

Als dit het geval is, is het verstandiger om de leerling op een andere manier te helpen. Het is namelijk voor de leerling zelf en zijn omgeving moeilijk te accepteren.

- *Hoe is de houding van de leerling zelf met betrekking tot vervroegde doorstroming?*

Als kinderen om sociale of emotionele redenen liever bij hun klas willen blijven, moeten we dit serieus nemen. Er moet dan een oplossing gezocht worden, waardoor vriendschappen behouden worden. Over het algemeen blijkt dat in de nieuwe groep snel nieuwe contacten ontstaan.

- *Tenslotte is ook de houding van de ouders van belang.*

Ouders spelen een stimulerende rol. Zij kunnen hun kind voorbereiden op de komende veranderingen. De school moet de plannen voor het vervroegd doorstromen goed afstemmen met de ouders. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 44 en 45).

Ook *schoolgebonden criteria* spelen een rol. De school moet een helder beleid hebben met betrekking tot vervroegde doorstroming. Wanneer mag een leerling vervroegd doorstromen? Mag het meer dan één keer? Zijn er voldoende begeleidingsmogelijkheden tijdens en na vervroegde doorstroming? Zijn alle andere mogelijkheden in de huidige klas echt ontoereikend? Zullen de leerlingen in de nieuwe klas deze leerling accepteren? (Drent en Van Gerven, 2007, p. 46 en 47).

Dan blijft alleen de vraag over hoe een kind voorbereid moet worden op vervroegde doorstroming? Drent en Van Gerven schrijven dat compacting de beste methode is, maar dat ook de keuze gemaakt moet worden voor direct of geleidelijk aan instromen in de nieuwe groep. Het is per leerkracht verschillend hoeveel ondersteuning hij zelf nodig heeft.

Voor hoogbegaafde kinderen is ook nazorg nodig, omdat zij opnieuw een voorsprong zullen ontwikkelen. Een verbredend en verdiepend extra programma is geen overbodige luxe. (Drent en Van Gerven, 2007, p. 46 en 47).

Voordelen:

- Vervelen en onderpresteren wordt voorkomen of dit verdwijnt.
- De leerling vindt niet alleen cognitief, maar ook sociaal en emotioneel meer aansluiting bij zijn nieuwe klasgenoten, wat een positieve uitwerking heeft op het welbevinden van de leerling.

En de nadelen:

- Het kan emotioneel zwaar zijn voor de betreffende leerling. *Oplossing:* de afspraak kan gemaakt worden dat leerlingen één keer vervroegd mogen doorstromen.
- Voor echt hoogintelligente kinderen heeft het slechts een beperkte werkingsduur. Vervroegd doorstromen is dus een tijdelijke oplossing van het probleem. *Oplossing:* de leerling versnelt één keer en volgt daarna een verbredings- of verrijkingsprogramma.
- Een vervroegde instroom in het voortgezet onderwijs. *Oplossing:* hier is geen sluitende oplossing voor. Het zal niet voor alle leerlingen een probleem vormen. Begeleiding is hierbij wel gewenst.

2.3 Conclusie

Wij concluderen dat voor vervroegde doorstroming alleen gekozen moet worden *als andere leerroutes ontoereikend zijn* om de hoogintelligente leerling te bieden wat hij nodig heeft en *als de didactische voorsprong groter is dan een jaar*. Twee keer een klas overslaan is om eerder genoemde redenen niet aan te bevelen.

Het is bewezen dat het welbevinden van leerlingen omhoog gaat, als zij bepaalde dagen per week een programma in een *plusklas* volgen. Nu wij hier veel over gelezen hebben, kunnen wij dit zeker aanbevelen. Het is goed mogelijk dat een school het bijvoorbeeld om financiële redenen niet ziet zitten om een plusklas te beginnen. Wij vinden dat deze scholen dan zelf een verantwoorde keuze moet maken, wat compacten, verbreden en verdiepen betreft. Voor hoogbegaafde leerlingen is het van groot belang dat zij een verrijkingsprogramma volgen.

Ervaring leerkracht:

“Een slimme leerling wilde graag bij iedere vraag een beurt. Om hem bij de kringactiviteiten betrokken te houden heb ik dat langzaam afgebouwd. Op een keer maakte hij de opmerking, dat hij het wist en het graag wilde zeggen, maar geen beurt kreeg. Ik gaf aan dat er 23 leerlingen in de klas zitten en we dus de aandacht moeten delen. Dit accepteerde hij en begreep dat hij het wel kon weten, maar niet telkens een beurt kreeg.” [4 jaar]

Samenvatting

Er zijn verschillende leerroutes voor hoogintelligente leerlingen. In de klas kan de leerstof *compact*, oftewel ingedikt aangeboden worden. De leerkracht stelt vast welke onderdelen van ieder vak de leerling nodig heeft om de einddoelen te behalen. Door te compacten in instructie, leerstofaanbod en verwerking houdt de leerling tijd over voor een ander programma. Scholen kunnen ook kiezen voor schoolbreed compacten: leerlijn 1 bestaat uit minder oefenstof en is voor hoogintelligente leerlingen en leerlijn 2 is een minimumpakket voor hoogbegaafde kinderen.

Tempodifferentiatie wil zeggen dat een leerling aan de slag gaat met leerstof uit hogere leerjaren. Ook dit heeft voor- en nadelen. Tempodifferentiatie is een geschikte leerroute voor hoogintelligente leerlingen, maar heeft geen voordelen voor hoogbegaafde leerlingen.

Verbreden houdt in dat aanvullende leerstof aangeboden wordt. Een leerling moet wel aan voorwaarden voldoen, wil hij deelnemen aan verbredings- of verdiepingsactiviteiten deelnemen. De leerling werkt hier bepaalde dagdelen aan of als het andere werk af is.

Verrijkingsopdrachten bieden de leerling niet 'meer van hetzelfde', maar 'meer van een ander niveau'. De leerling werkt aan een project of maakt werkstukken die aansluiten bij onderwerpen uit de reguliere lesstof.

De leerroute 'verrijken' is het meest zinvol voor hoogbegaafde leerlingen, omdat de open en uitdagende opdrachten een beroep doen op creativiteit, fantasie, technisch en ruimtelijk inzicht en oplossend vermogen. Dit sluit aan bij hun specifieke leerstijl.

Leerkrachten kunnen in de klas nog meer doen voor hoogintelligente leerlingen. Denk aan ontdekhoeken, een boekenkast waar ook informatieve boeken in staan, differentiatie, het lievelingsvak in een hoger leerjaar laten volgen en een intern begeleider die in de klas verrijkende leerstof aanbiedt.

Ook buiten de klas zijn verschillende leerroutes.

Hoogbegaafde leerlingen kunnen bijvoorbeeld naar een *Leonardoschool*. In een Leonardo-klas krijgen ze leerstof aangeboden, afgestemd op eigen interesse en intelligentie. De kinderen krijgen les naast 'gewone' schoolvakken ook les in bijvoorbeeld Spaans, filosofie, wiskunde, Leren leren en schaken.

Andere scholen zijn begonnen met een kangoeroe- of plusklas. Dit is een verrijkingsprogramma dat buiten de eigen klas wordt aangeboden. Officieel is de *kangoeroeklas* voor hoogintelligente leerlingen die in de klas snel klaar zijn met hun werk. De *plusklas* is voor speciaal voor hoogbegaafde leerlingen.

Scholen kunnen er ook voor kiezen om leerlingen te laten *versnellen*.

Een leerling kan versnellen als uit toetsresultaten blijkt dat het didactische niveau van de leerling de einddoelen van de jaargroep met een half jaar tot een jaar overschrijdt en als het kind beschikt over goede leereigenschappen en als hij/zij in sociaal-emotioneel opzicht met oudere leerlingen om kan gaan.

Versnellen kan door vervroegd door te stromen naar een volgende jaargroep, maar ook door bepaalde vakken in een hoger leerjaar te volgen.

Vervroegd doorstromen komt voornamelijk voor in de kleuterbouw. Een leerling mag niet zomaar doorstromen. De school moet een lijst met vaste criteria gebruiken.

3. Wat houdt Handelingsgericht werken (HGW) in?

Omdat wij de conclusie van ons onderzoek willen koppelen aan HGW, willen we in dit hoofdstuk eerst uiteenzetten wat HGW inhoudt, aan de hand van de deelvraag: **Wat houdt HGW in?** Dit behandelen we aan de hand van de uitgangspunten van HGW en de HGW-cyclus.

“Handelingsgericht werken beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding voor alle leerlingen te verbeteren.” (Pameijer e.a., 2011, p. 15) Heel kort samengevat kun je het doel van HGW ook als volgt formuleren: *“Het kind en zijn behoeften staan centraal, waarbij het gaat om wat de leerkracht voor dat kind kan doen.”* (Citaat drs. A Brouwer)

3.1 Uitgangspunten HGW

Handelingsgericht werken kent zeven uitgangspunten. Hieronder willen we deze benoemen, waarna we bij elk uitgangspunt even kort stilstaan.

1. Onderwijsbehoeften van leerlingen staan centraal;
2. Het gaat om afstemming en wisselwerking;
3. De leerkracht doet er toe;
4. Positieve aspecten zijn van groot belang;
5. We werken constructief samen;
6. Ons handelen is doelgericht;
7. De werkwijze is systematisch, in stappen en transparant. (Pameijer e.a., 2011, p. 15)

Bij 1. gaat het erom *wat dit kind van deze ouders, in deze klas bij deze leerkracht op deze school voor een bepaalde periode nodig heeft*. Van belang is te weten dat leerlingen van elkaar verschillen, waarbij de ene leerling sterker van de rest verschilt dan een andere. Het is hierbij de bedoeling dat de leerkracht meer denkt in termen van wat een leerling nodig heeft dan in termen van wat er mis is en mankeert.

Centraal staat bij uitgangspunt 2. dat elk kind sterk wordt beïnvloed door zijn omgeving. Om die reden spelen bij HGW het gezin, de school, de leerkracht en de medeleerlingen zo een grote rol. Het gaat om de interactie tussen de leerling en zijn omgeving. Ook hierbij staan dus de onderwijsbehoeften van de leerling centraal. Afstemming gebeurt door observaties, gesprekken en een gecombineerde aanpak.

In aansluiting op het vorige uitgangspunt, is het bij 3. van belang dat de leerkracht stilstaat bij zijn eigen aandeel in (de aanpak van) het gedrag van een kind: wat kan ik doen om de leerachterstand van deze leerling zo snel mogelijk weg te werken? Wat heeft deze leerling nodig? Wat vraagt hij van mij? Wat moet ik in mijn aanpak van deze leerling veranderen?

Bij uitgangspunt 4. staan de positieve aspecten centraal. Er wordt gelet op wanneer het *wel* goed gaat bij een leerling en door wat dit wordt veroorzaakt. Daarnaast wordt getracht datgene wat goed gaat verder uit te bouwen. Om die reden verwoordt de leerkracht steeds wat positief of sterk is van een kind, zichzelf, de klasgroep, het zorgteam, de school en de ouders. En hij benut deze positieve aspecten in zijn aanpak, hij ziet ze als kansen.

Bij punt 5. is het van belang dat de leerkracht samenwerkt met ouders en leerlingen. Hij betreft hen in de analyse en de oplossing van een probleem. Hij vraagt hen om tips en benut deze waar mogelijk in zijn aanpak. Communicatie is bij dit uitgangspunt zeer essentieel. Dit voorkomt dat betrokken partijen langs elkaar heen praten. De belangen van het kind moeten bij alle partijen centraal staan. *Bij HGW praten we zo veel mogelijk ‘met’ in plaats van ‘tegen’ of ‘over’ leerlingen en hun ouders.*

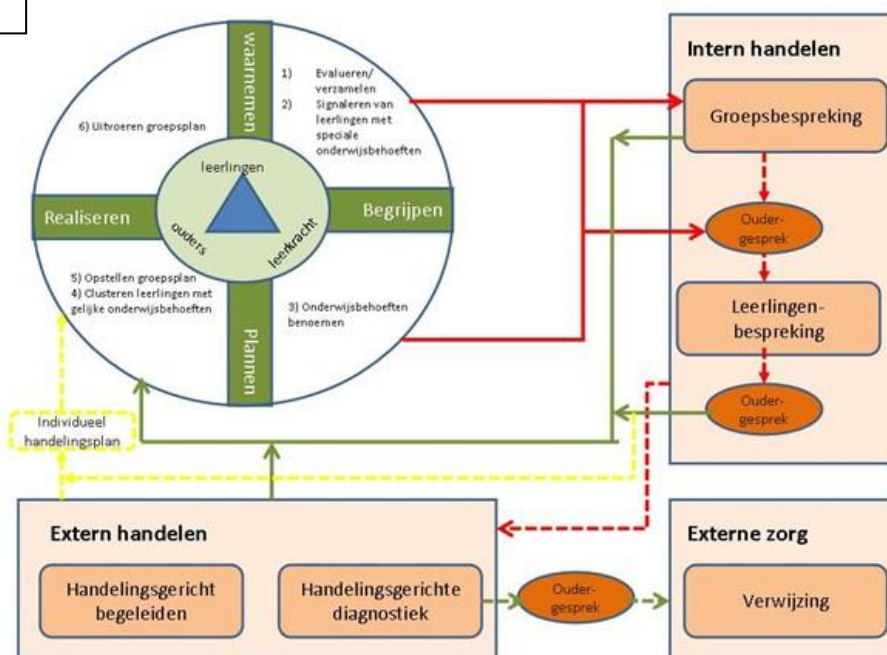
Bij Handelingsgericht werken is, waar het bij punt 6. om gaat, het doel niet om een diagnose te stellen. Een diagnose vormt het middel om tot het juiste handelen te komen. Steeds wordt daarom in het oog gehouden waar men met een onderzoek naartoe wil en hoe ze daar kunnen komen. Voor de leerkracht betekent dit dat hij doelen formuleert voor heel de klas, één of meer subgroepen en één of meer individuele kinderen, waarbij het gaat om: wat we willen bereiken wat betreft het leerproces, de werkhouding en het gedrag.

Bij 7., de laatste van de zeven uitgangspunten, draait het erom dat er planmatig en transparant gewerkt wordt, waarbij een stap-voor-stap-werkwijze wordt doorlopen. De leerkracht volgt hierbij de beleidsmatig vastgelegde procedures systematische en hanteert deze als leidraad en communiceert hierover open met collega's, het zorgteam en de ouders. Bij dit uitgangspunt worden veel formulieren gebruikt, waarbij het belangrijk is dat die objectief, betrouwbaar, goed genormeerd en valide zijn. Belangrijk is dat op elk formulier alle zeven uitgangspunten terug moeten komen. (Pameijer e.a., 2007 en 2011, naar p. 16 – 30, 43 en p. 15 - 43)

3.2 HGW-cyclus

Het Handelingsgericht werken is niet een eenmalige actie, maar een cyclisch proces. Het betreft een steeds terugkerende cyclus die acht tot twaalf weken duurt. We willen hier kort ingaan op de verschillende fasen van de HGW-cyclus, met de bijbehorende stappen. Zie figuur 4. Een belangrijke opmerking van te voren is dat met de verschillende fasen en stappen van de cyclus redelijk flexibel kan worden omgegaan. Soms lopen bepaalde stappen wat door elkaar of worden ze zelfs over geslagen. De route is flexibel en dus op maat toe te passen. Uiteraard komen in de cyclus de uitgangspunten van HGW weer terug.

Figuur 4 – HGW-cyclus

Fase 1 – Waarnemen/signaleren

Stap 1: verzamelen van leerling-gegevens in een groepsoverzicht. Deze gegevens zijn op vijf manieren te verzamelen. Door het analyseren van toetsen, door het observeren van leerlingen, door praten met leerlingen, door praten met de ouders en door informatie uit de overdracht. Vervolgens worden deze gegevens gecombineerd en genoteerd in het groepsoverzicht.

Stap 2: signaleren van leerlingen die extra begeleiding nodig hebben. Hierbij gaat het om, met behulp van het groepsoverzicht, leerlingen te signaleren die meer nodig hebben dan het reguliere basisaanbod.

Fase 2 – Begrijpen

Stap 3: benoemen van de onderwijsbehoeften van leerlingen. Dit wordt gedaan aan de hand van de vraag *“Hoe leert deze leerling het beste?”* en voor leerlingen die extra begeleiding nodig hebben staat de vraag *“Wat zijn de onderwijsbehoeften van deze leerling?”* centraal. Hierdoor kom je tot het formuleren van doelen, zo concreet mogelijk. Daarna wordt gekeken wat de leerling nodig heeft om die doelen te bereiken. Hierbij wordt gekeken naar wat de omgeving van de leerling moet doen/veranderen. Dit wordt gedaan door het formuleren van hulpzinnen. Vooral gesprekken met leerlingen vormen een belangrijke bron om er achter te komen wat de onderwijsbehoeften van het kind zijn.

Fase 3 – Plannen

Stap 4: clusteren van leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften. Leerlingen die een zelfde aanpak nodig hebben, worden samengevoegd in subgroepen. Deze groepen zijn qua niveau zo heterogeen mogelijk.

Stap 5: opstellen van het groepsplan. In het groepsplan schrijf je zowel wat de hele groep nodig heeft als wat de subgroepjes nodig hebben. Het groepsplan bevat twee delen, namelijk deel I met ontwikkelings- of vakgebieden en deel 2 met de werkhouding en het sociaal-emotioneel functioneren.

Fase 4 – Realiseren

Stap 6: uitvoeren van het groepsplan. *“Het succes van het groepsplan hangt voor een groot deel af van een degelijke voorbereiding, organisatie en een goed klassenmanagement.”* (Pameijer, e.a., 2011, p. 94) Tijdens de uitvoering van het plan is het van groot belang om goed de observeren, gesprekken te voeren en te reflecteren op je eigen handelen. Zo zijn we weer bij stap I van de HGW-cyclus aangekomen.

3.3 Gesprekken met ouders

Een belangrijk uitgangspunt van HGW is constructief samenwerken met ouders. Een goede communicatie tussen school en ouders doet het sociaal-emotioneel functioneren, de werkhouding en schoolprestaties van leerlingen toenemen. Samenwerken met ouders betekent meer dan hen informeren. Het betekent dat zij ook meedenken, meebeslissen en meedoen in het onderwijs aan hun kind. (Pameijer, 2011, p. 121).

Enkele richtlijnen:

- *Richtlijn 1: Ouders zijn welkom op school, we hebben een gemeenschappelijk belang: het kind.* Zij zijn belangrijk. Waarom? Ze zijn ervaringsdeskundigen. Zij kennen het kind het langst en het best.
- *Richtlijn 2: School en ouders hebben eigen verantwoordelijkheden.*
- *Richtlijn 3: Benut de stappen van de onderwijs- en begeleidingsstructuur als kader.* Het is van belang dat er een begeleidingsroute is die als leidraad kan dienen in de gesprekken met ouders. Ouders weten dan in welke stap hun kind ‘zit’ en wat een volgende stap kan zijn. Informeer ouders in een vroegtijdig stadium. Zijn er bepaalde doelen opgesteld voor hun kind? Ouders hebben recht op informatie en school kan hun ervaringskennis benutten. Hoe langer gewacht wordt, des te moeilijker het is om effectief in te grijpen.
- *Richtlijn 4: Het gedrag van een kind kan op school anders zijn dan thuis.*
- *Richtlijn 5: Verwoordt zowel de zorgen als de positieve aspecten.*
- *Richtlijn 6: Wees duidelijk over de bedoelingen van de school:* dat wat de leerkracht vanzelfsprekend vindt, moet voor de zekerheid verwoord worden, want misschien is het voor de ouders niet zo vanzelfsprekend.
- *Richtlijn 7: Maak samen duidelijke afspraken en evalueer deze.* (Pameijer, 2011, p. 125, 129, 147).

Wanneer het doel van een gesprek is om van gedachten te wisselen over de aanpak die het kind nodig heeft of de afstemming tussen school en thuis, dan kun je de ‘hulpzinnen onderwijsbehoeften’ benutten. De vraag hierbij is dan: wat hebben deze ouders nodig om dit te kunnen bieden? Dus: wat zijn hun *ondersteuningsbehoeften*? Wat kunnen school of leerkracht voor deze ouders betekenen? (Pameijer, 2011, p. 147).

Samenvatting

“Handelingsgericht werken beoogt de kwaliteit van het onderwijs en de begeleiding voor alle leerlingen te verbeteren.” Achter dit citaat van Noëlle Pameijer staan wij volledig. Om die reden is dit derde hoofdstuk, dat handelt over Handelingsgericht Werken, in deze scriptie opgenomen.

We hebben gezien dat HGW zeven uitgangspunten hanteert:

1. Onderwijsbehoeften van leerlingen staan centraal;
2. Het gaat om afstemming en wisselwerking;
3. De leerkracht doet er toe;
4. Positieve aspecten zijn van groot belang;
5. We werken constructief samen;
6. Ons handelen is doelgericht;
7. De werkwijze is systematisch, in stappen en transparant. (Pameijer e.a., 2011, p. 15)

HGW is een cyclisch proces, dat verschillende fasen kent, allen in het belang van het kind. Na zes tot acht weken zijn de vier fasen doorlopen en is de leerkracht weer bij de eerste fase:

1. Waarnemen en signaleren

Stap 1: Leerling gegevens verzamelen.

Stap 2: Signaleren van leerlingen die extra begeleiding nodig hebben.

2. Begrijpen

Stap 3: Benoemen van de onderwijsbehoeften van de leerlingen.

3. Plannen

Stap 4: Clusteren van leerlingen met gelijke onderwijsbehoeften.

Stap 5: Opstellen van het groepsplan.

4. Realiseren

Stap 6: Uitvoeren van het groepsplan.

Contacten met ouders is een heel belangrijk aspect van HGW. De ouders en de leerkracht zijn samen verantwoordelijk voor de leerling. Er gelden verschillende richtlijnen voor gesprekken met ouders:

1. Ouders zijn welkom op school;
2. School en ouders hebben eigen verantwoordelijkheden;
3. Benut de stappen van de onderwijs- en begeleidingsstructuur als kader;
4. Het gedrag van een kind kan op school anders zijn dan thuis;
5. Verwoordt zowel de zorgen als de positieve aspecten;
6. Wees duidelijk over de bedoelingen van de school;
7. Maak samen duidelijke afspraken en evalueer deze. (Pameijer, 2011, p. 125, 129, 147)

Deel 2

Praktijkonderzoek

Onderzoeksopzet

Voor de beantwoording van onze probleemstelling hebben wij allereerst literatuuronderzoek gedaan. *“Theorie is een geheel van logisch samenhangende uitspraken die samen (een deel van) de werkelijkheid proberen te verklaren. Een theorie moet in de praktijk worden getoetst aan de werkelijkheid”*. (Kallenberg, 2007, p. 6) Voor ons praktijkonderzoek (fase 2, 3 en 4 van de onderzoekscyclus) zijn wij de visie en aanpak van scholen en leerkrachten, maar ook de ervaring van studenten en de mening van ouders en leerlingen van groot belang. Hieronder vindt u een beschrijving van ons onderzoek, waarin wij bovendien laten zien hoe we gebruik maken van het boek ‘Ontwikkeling door onderzoek’ van o.a. auteur Ton Kallenberg.

Soort onderzoek

Onze eerste stap in de richting van de praktijk, is het opstellen van een lijstje met namen van scholen waarvan wij iets weten van de leerroute voor hoogintelligente leerlingen. Daarna begint de zoektocht naar een - voor ons - goed bereikbare school met een Leonardo-afdeling.

Vervolgens staan wij voor de keuze van een onderzoeksstrategie, een manier op antwoord te vinden op de onderzoeksvragen. Een keuze makend uit de strategieën uit ‘Handleiding afstuderen minor’, concluderen wij dat een implementatieonderzoek zal leiden tot de beste antwoorden op onze probleemstelling. Ons onderzoek wordt zowel kwantitatief als kwalitatief uitgevoerd. Kwantitatief, omdat we de gegevens voor een deel in getallen willen verzamelen (met een puntenschaal), om het met behulp van Excel om te zetten in grafieken. Kwalitatief, omdat we ook graag op scholen zelf wilden observeren en open interviews houden. Ons onderzoek moet vooral kwalitatief zijn, omdat de mening en beleving van kinderen, studenten, leerkrachten en ouders centraal staat. (Kraaiveld, e.a. 2011, p. 27 en 28).

Gegevensverzameling

Er zijn verschillende methodes van gegevensverzameling. Wij kiezen voor schriftelijke vragenlijsten, interviews en observatie. Bij het opstellen van goede vragen voor enquêtes en interviews raadplegen we skill-sheet D9 tot en met D11. (Kallenberg, 2007, p. 179 t/m 189). We kiezen voor een semi-gestructureerd interview, dus een deel van de vragen wordt vooraf opgesteld. Als alle vragenlijsten zijn opgesteld, worden de scholen benaderd. Omdat onze lio-stage half januari (2012) begint, voeren we een deel van ons praktijkonderzoek in januari uit

Zo vragen we PABO-studenten die in hun basisschoolperiode versneld zijn, om voor ons een enquête in te vullen. We zijn benieuwd hoe zij het versnellen destijds ervaren hebben. Hoe was hun welbevinden in de oude en nieuwe klas? Vinden zij de keuze van hun ouders een leerkrachten achteraf gezien een goede keuze?

Ook voeren we gesprekken met leerlingen in groep 8 die ooit vervroegd zijn doorgestroomd. Hun ouders, verschillende leerkrachten en de kinderen en ouders van versnelde leerlingen uit groep 6 en 7 vullen voor ons een enquête in. Ook voeren wij in januari gesprekken met ouders, leerlingen en de IB'er van een Leonardo-afdeling.

Het tweede deel van ons praktijkonderzoek vindt na onze lio-stage plaats. Op twee scholen met een plusklas zullen we een gesprek voeren met de hoogbegaafdheidcoördinator. Ook zullen we verschillende lessen in plusklassen bijwonen en kinderen en ouders van plusklasleerlingen spreken. Op een school waar men verrijkingsoopdrachten geeft, vullen een aantal leerkrachten en leerlingen een vragenlijst voor ons in. Daarna vragen we een aantal leerkrachten om een vragenlijst in te vullen met betrekking tot hun aanpak van hoogintelligente leerlingen in de klas. Alle vragenlijsten zijn te vinden in de bijlage.

Omdat Kallenberg in ‘Ontwikkeling door onderzoek’ al aangeeft dat het vaak praktisch onhaalbaar is om leerkrachten en ouders van alle gekozen een vragenlijst voor te leggen, hebben wij een steekproef genomen. Hij schrijft *“Je kunt de informatie verfijnen door, zeker als je met een onderzoeksgroep van kleinere omvang werkt, niet alleen maar met gesloten vragen te werken. Je zou enkele open vragen kunnen stellen, waarbij de deelnemers iets meer van hun eigen opvattingen kunnen geven.”* (Kallenberg, 2007, p. 54). Omdat wij de mening van de onderzoeksgroep interessant vinden, doen wij ons onderzoek dus onder andere door middel van open vragen.

Daarnaast hebben wij ons verdiept in schoolgidsen en alle aanwezige verrijkingsmaterialen van de scholen waarop wij onderzoek mochten doen.

Analyse en verwerking van gegevens

Na een grondige analyse van de onderzoeksresultaten, verwerken wij tenslotte alle gegevens in grafieken, diagrammen en gespreksverslagen. In de hierop volgende hoofdstukken treft u de uitslagen aan van ons onderzoek op basisscholen met een van elkaar verschillende aanpak van hoogintelligente leerlingen.

De onderzoekscyclus

Onderzoek doen is vooral een kwestie van sterk inperken. Je bakent heel precies dat stukje van een probleemveld af waarop jouw onderzoek gericht zal zijn. Pas als je de uitkomst hebt, maak je het veld weer breder. (Kallenberg, 2007, p. 32).

Stappen van de cyclus:

- Fase 0: oriëntatiefase: Wat is de probleemstelling? Wat wil je weten en wat moet het onderzoek opleveren?
- Fase 1: fase van verkennen en ontwerpen. Je plaatst nu de probleemstelling in breder perspectief en je stelt specifieke onderzoeksvragen vast. Bovendien kies je een onderzoeksgroep en een onderzoeksstrategie.
- Fase 2 en 3: fase van verzamelen van gegevens en het analyseren daarvan.
- Fase 4: fase van waarderen, evalueren en rapporteren.

(Kraaiveld e.a., 2011, p. 25).

Een probleemstelling is een vraag die voortkomt uit de praktijk van de leraar, waarop hij door middel van zijn onderzoek een antwoord op hoopt te kunnen geven. Een probleemstelling bevat altijd drie onderdelen: een onderwerp, vraagstelling en een doelstelling.

Wanneer je een praktisch toepasbaar onderzoek verricht, kun je er eventueel nog het belang van het onderzoek aan toevoegen. (Kallenberg, 2007, p. 33).

Kies een soort probleemstelling. Er zijn verschillende uitgangspunten mogelijk en dat heeft weer gevolgen voor de manier waarop de vraag geformuleerd moet worden.

Enkele soorten probleemstellingen:

- Beschrijvend: brengt gegevens in kaart die de basis vormen voor veranderingen in jouw gedrag als leraar.
- Verklarend: geeft verklaringen voor verschijnselen.
- Toetsend: onderzoekt of iets aan bepaalde eisen voldoet.
- Adviserend: doet suggesties voor het maken van een keuze uit verschillende opties.
- Voorschrijvend: levert instructies, richtlijnen of gebruiksaanwijzingen op.

(Kallenberg, 2007, p. 34 en 35).

Het is verstandig om het onderwerp en de probleemstelling van je onderzoek op een in het oog springende positie in de inleiding van de tekst te plaatsen. Je loopt dan het minste risico dat de lezers de lijn van je betoog missen. (Kallenberg, 2007, p. 35).

Een hypothese is een mogelijk antwoord op je probleemstelling en je onderzoek is erop gericht om die hypothese te toetsen. Uiteindelijk stel je vast of de hypothese bevestigd of verworpen moet worden. (Kallenberg, 2007, p. 35).

De probleemstelling levert zelf doorgaans de nodige vragen op. Begrippen moeten worden uitgelegd. Onderzoeksvragen helpen je om je onderzoek de goede richting op te sturen. Ook de verkenning van het onderwerp levert aanknopingspunten voor onderzoeksvragen op. (Kallenberg, 2007, p. 38).

Het is van het grootste belang om de relatie tussen je onderzoeksvraag en de samenstelling van je onderzoeksgroep goed in het oog te houden. Bij diepte-interviews zul je andere en in ieder geval een kleiner aantal personen benaderen dan bij een schriftelijke enquête. Je kunt kiezen voor een steekproef. De antwoorden van de geselecteerde groep moet representatief zijn voor de hele groep.

De samenstelling van de onderzoeksgroep kan behoorlijk veel invloed hebben op de uitkomsten van het onderzoek. JE moet je dus goed bewust zijn van wie er aan het onderzoek meedoen en wie niet. (Kallenberg, 2007, p. 38).

Je moet er goed over nadenken of het nodig is om de anonimiteit van de onderzochten te waarborgen. Als je de gegevens anoniem maakt, kunnen ze niet meer in verband worden gebracht met een bepaalde persoon. (Kallenberg, 2007, p. 39).

Op grond van de onderzoeksgegevens ga je analyseren en interpreteren. Dit is een proces. Op grond van de gegevens stel je soms vast dat er iets mankeert aan de probleemstelling of de onderzoeksvragen. Je moet die dan op nieuw formuleren en vervolgens weer analyseren en interpreteren. Het proces van twijfelen, vagen stellen en bijstellen gaat door tot de rapportage vastligt. (Kallenberg, 2007, p. 42 en 43).

Mensen overtuigen van de waarde van jouw onderzoek kan alleen als je hen een zo volledig mogelijk inzicht geeft in je probleemstelling, je methode en redeneringen. Alle fasen uit je onderzoek moet je beschrijven. Dit noem je de onderzoeksrapportage. (Kallenberg, 2007, p. 43).

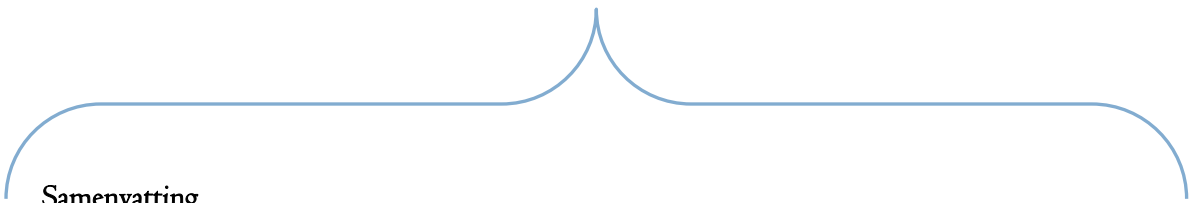
4. Visie en aanpak van scholen

In dit hoofdstuk treft u antwoord aan op de eerste praktijkdeelvraag, die als volgt luidt: **Welke visie en aanpak hanteren scholen met betrekking tot hoogintelligente en hoogbegaafde leerlingen?** Om hier antwoord op te vinden hebben wij verschillende scholen onderzocht. Voor elke school hebben we gekeken welke visie op hoogbegaafdheid er in de schoolgids staat. Daarnaast hebben wij de scholen bezocht, er enquêtes uitgedeeld en gesprekken gevoerd. De resultaten hiervan zijn in tabellen weergegeven. Hierin ziet u per school welke visie ze hebben, welke protocollen hierbij gehanteerd worden. Daarnaast is de aanpak weergegeven en de materialen die worden ingezet voor de hoogintelligente kinderen.

School	Visie	Gehanteerd protocol	Aanpak	Materialen
LI	'Hoogbegaafde leerlingen leren niet zoals anderen stapje voor stapje en hebben een ontwikkelingsvoorsprong van meerdere jaren op hun leeftijdgenoten. Dat gaat wringen. Met het Leonardo onderwijs willen we deze leerlingen weer de ruimte geven om zich vrij te kunnen ontwikkelen'. (Jan Hendrickx, oprichter Leonardostichting)	Op de Leonardo-afdeling heeft men een toelatingsprotocol. A) Ouders moeten een vragenlijst invullen. Alle gevraagde gegevens van de ouders en de aanleverende school moeten uiterlijk twee weken voor de intake binnen zijn. B) Recentelijk moet een valide IQ test (WISC III) zijn afgenomen met een totaal IQ score van 130+ , C) De leerling in kwestie moet een dagdeel in de groep geobserveerd (intake) zijn door o.a. een intern begeleider en een orthopedagoog. De groepsgrootte van een Leonardo groep is in principe 18 leerlingen.	Bij de keuze van het programma is rekening gehouden met zaken waar men zijn hele leven plezier van kan hebben: <i>de wereldtalen Engels en Spaans, leren leren en leren ondernemen, filosofie, communicatieve vaardigheden, wetenschap en techniek, onderzoek kunnen doen, zich een objectieve mening kunnen vormen, een creatieve invulling van kunst, literatuur, muziek en sport.</i> Bij dit alles speelt de maatschappelijke omgeving en het bedrijfsleven een belangrijke rol	Alles-in-1 Wereld in getallen Rekentuin http://www.rekentuin.nl/ Rekentijger Pittige plustorens
PI	Kinderen die meerbegaafd zijn, hebben onze speciale aandacht nodig, op cognitief maar juist ook op sociaal-emotioneel gebied. Sommige kinderen zitten in een plusgroep. Deze plusgroep is vooral gericht op persoonlijke ontwikkeling. Het compacten (Zodanig samenvoegen van de lesstof dat er ruimte komt voor andere en/of moeilijkere lesstof etc.) van lesstof en het verdiepen van lesstof gebeurt dan ook meer in de klas.	Omdat het programma voor hoogbegaafde kinderen nog maar dit jaar is opgezet en uitgevoerd, zijn er nog geen protocollen. Die worden als het goed is begin volgend jaar gemaakt.	Een klas overslaan doen we het liefst bij een <i>kleuterklas</i>. Hiervoor kijken we naar de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind en de manier waarop hij omgaat met letters en cijfers. Aan de slimste kinderen wordt zo veel mogelijk binnen de klas aangeboden. Er zijn verschillende methoden en andere dingen waarmee we deze kinderen (in de bovenbouw) laten werken. Pas als een kind <i>in de klas echt niet uit de voeten kan</i> of niet zo op zijn plaats is, gaat hij naar de plusgroep. Hier wordt vooral gewerkt aan <i>vaardigheden</i> die de kinderen nodig hebben, zoals plannen, samenwerken, regelen en organiseren. Daarnaast is de coördinator beschikbaar voor gesprekken en begeleiding geven aan leerkrachten die vragen hebben over kinderen.	· <u>Kinheim</u> · Cryptologisch 1: · Cryptologisch 2 · Logische Breinpuzzels small · Logische Breinpuzzels medium, large en XXL · Gezelschapsspel Woord Rummikub · Spaans · Kien (groep 3 t/m 8) · Voor groep 1 en 2: · Compact & Rijk (KIJK) · Spel Ridderrijk · Teltrein

AI	Een hoogbegaafde leerling heeft sterk behoefte aan een ontwikkelingsgerichte aanpak. Deze school benadrukt wat aanpak van hoogbegaafde leerlingen betreft heel sterk het sociaal-emotionele aspect.	Bij leerling-aanmelding beantwoorden alle ouders op papier enkele vragen die informatie kunnen geven over de begaafdheid van hun kind. Verder is er een protocol voor signalering van hoogbegaafden in groep 1 en 2.	Deze kinderen hebben <i>behoefte aan een plusklas</i>, waarin ze op een uitdagende, prikkelende en open manier met complexe problemen aan de slag kunnen. Omdat dit financieel niet mogelijk is, begeleidt de school de hoogbegaafde leerling binnen de klas. Voor deze leerlingen, maar vooral voor degenen die <i>onderpresteren</i>, geldt de volgende aanpak: • Met deze leerlingen wordt regelmatig <i>in gesprek</i> gegaan. • De hoogintelligente leerlingen worden <i>gestimuleerd</i> en beloond, zodat het kind zelfvertrouwen en een gevoel van eigenwaarde krijgt. Voor de aanpak van de onderpresterende leerling geldt het volgende: • het <i>verantwoordelijkheidsgevoel</i> wordt gestimuleerd. • men probeert <i>preventief</i> te werken. • de <i>oorzaak</i> van het onderpresteren wordt in kaart gebracht.	Onderstaande lijst wordt door sommige leerkrachten geraadpleegd: • N&F in het Engels (verkrijgbaar bij de SchoolBegeleidingsDienst) • Somplex • www.kinheim.com : Engelse puzzels • Boekjes zaakvakken • boek: het grote sociale verhalenboek, Carol Gray • boek: Luister je wel naar mij, Martine F Delfos • www.lesmaterialenvoorhoogbegaafden.nl :leren leren • www.talentenkracht.nl • www.lesmateriaalvoorhoogbegaafden.nl • www.nieuwsbegrip.nl • www.nieuwsrekenen.nl • www.slo.nl (slimme taal) • bolleboos: AVI E4 t/m Plus
P2	Wij zijn van mening dat deze groep niet alleen bestaat uit kinderen met hoge scores, maar ook uit degenen van wie we verwachten dat ze uitzonderlijke prestaties zouden kunnen laten zien maar waar het niet gebeurt (de zgn. onderpresteerders).	Welke leerlingen voor deze hulp in aanmerking komen, is vastgelegd in een protocol.	Er zijn leerlingen die meer aankunnen dan de reguliere leerstof. Door het aanbieden van verrijkingsstof in de klas proberen wij in hun leerbehoefte tegemoet te komen. Tevens hebben we een aanbod van plusactiviteiten voor de leerlingen <i>die extra zorg en begeleiding</i> nodig hebben in het omgaan met hun meer- of hoogbegaafdheid. Als de mogelijkheden binnen de klas ontoereikend zijn, wordt de leerling gevraagd of hij/zij naar een plusklas wil. De plusgroep richt zich op drie dingen: <i>intellectuele uitdaging, het aanleren van een juiste leerhouding en het samenwerken</i>. Van groep 1 tot en met 8 is er speciale aandacht en zorg voor deze leerlingen. De coördinator hoogbegaafdheidsbeleid coacht de leerkrachten en organiseert de activiteiten waarbij hulpouders meewerken in de praktische uitvoering.	• Outside the box • Kien • Vooruit • Vierkant voor wiskunde: • Denkspellen • Eigen opdrachten
VI	Juist hoogbegaafde leerlingen bloeien op bij een brede ontwikkeling (hoofd – hart – handen). Dit is van cruciaal belang. Het voorkomt dat overmatige nadruk ligt op die talenten waarin zij	Stappen van het protocol: 1. Signaleren 2. Diagnosticeren 3. Handelingsplan opzetten. 4. Didactisch handelingsplan opstellen, SMART geformuleerd. 5. Evaluatie handelingsplan.	Deze school geeft de hoogintelligente leerling allereerst binnen de jaargroep zoveel mogelijk uitdagende leerstof. Het accent ligt op verdiepingsstof. Er wordt een handelingsplan opgesteld om te waarborgen dat het extra leerstofaanbod	• Leesmeesters • Taalmeesters • Detective Denkwerk • Woordenschattoefenen • Plustaak Taal en Lezen • Plustaak Begrijpend Studerend lezen

	uitblinker t.o.v. van medeleerlingen of leerkracht. Maatschappelijke trends en wisselende inzichten bepalen niet primair de visie van deze school op hoogbegaafdheid, maar wat Gods Woord als wezenlijk omschrijft in de ontwikkeling van kinderen. Anderzijds geeft de grondslag van de school de verplichting om de gegeven talenten te benutten.	Vervolgstappen.	structureel, uitdagend en zinvol is. Ook past men het hoogbegaafdheidprotocol toe. Als de voorsprong van deze leerlingen te groot is, wordt het versnellingsprotocol toegepast. Er wordt naar gestreefd om leerlingen bij wie versnelling gewenst is, zo vroeg mogelijk in de schoolloopbaan te laten doorstromen.	• Somplextra • Kien • Simmeriken • Logische Breinbrekers • deel Small tot XLarge • Rekenpuzzels en breinkrakers • http://www.volgens-bartjens.nl/nl/lesideeen/rekenpuzzels-en-breinkrakers/ • Wisschrift deel 3 t/m 7 • Vierkant voor wiskunde • Uitdaggers voor kids
P3	In elke groep zit wel een leerling die "hoogbegaafd" is of een grote ontwikkelingsvoorsprong heeft. Deze leerlingen willen we ook "onderwijs op maat" geven.	Deze school volgt het sidi-r protocol. Dit houdt in: • kennismakingsgesprek vóórdat het kind op school komt. • signaleringsfase: 1x per jaar worden alle kinderen gescreend op hoogbegaafdheid + alle andere signalen worden meegenomen. • Diagnosticeringsfase: met het protocol verder gediagnosticeerd. Waarschijnlijk hoogbegaafd? Dan overleg met IB en een gesprek met de ouders. School stelt vast of het in de richting van hoogbegaafdheid wijst. • Uitvoeringsfase: plan van aanpak. 2 mogelijkheden: 1. binnen de klas compacten en verbreden of verrijken. 2. nog meer uitdaging nodig? plusklas. Als dit niet voldoende is, wordt naar andere mogelijkheden gekeken.	Kinderen kunnen naar de plusklas. Hier worden zij uitgedaagd op hun manier van <i>denken</i>. Daarnaast wordt ze geleerd een <i>opdracht</i> te beginnen en af te ronden ook al snappen ze het zelf al. In de plusgroep worden ook <i>onderwerpen</i> aan de orde gesteld die buiten het gewone basisonderwijsprogramma vallen. Los van de plusklas kunnen de kinderen elke week één les Spaans volgen.	Methode Spaans: Juan y Rosa'
P4	Deze school deelt de visie van Anton Bongiovanni. Ze hebben sterk het besef dat hoogbegaafde leerlingen geen goede leerlingen hoeven te zijn.	De ZorgplusGroep komt 1 keer in de week een hele middag samen. Eén juf is die middag met de kinderen bezig. Twee andere juffen zijn hoogbegaafdheids-coördinator. Deze drie juffen hebben regelmatig overleg met elkaar. Wat Compacten en Verrijken betreft, kinderen mogen dit pas doen als ze A-scores hebben en gemiddeld een 9 voor het werk in hun schrift en voor de toets.	Er is op deze school voor (hoog)begaafde kinderen een plusklas aanwezig. Deze wordt de ZorgklasPlus genoemd. Dit wijst op het doel ervan: (hoog)begaafde kinderen die <i>sociaal-emotioneel</i> zwak zijn, vaardigheden op het sociaal-emotionele gebied aanleren. Verder biedt de leerkracht zoveel mogelijk hulp en steun binnen de klas. Sommige leerlingen doen niet bij elk vak mee met de gewone lessen. Voor hen is er een programma opgezet van Compacten en Verrijken.	• Kien • Somplextra • Spelletjes

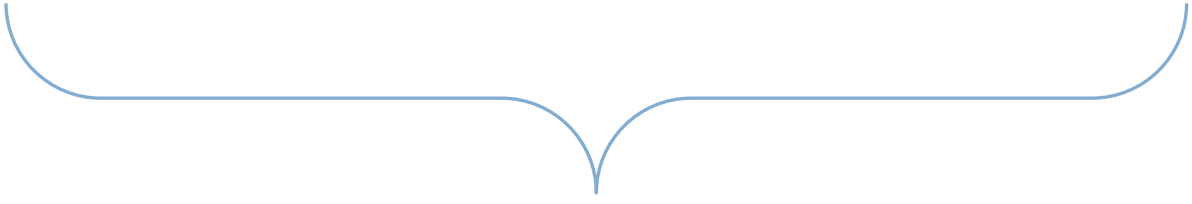
Samenvatting

In dit eerste praktijkhoofdstuk hebben we kunnen zien dat de meeste (vier) van de onderzochte scholen een **plusklas** hebben. Wat een volgende overeenkomst is, is dat op veel scholen kinderen pas naar de plusklas mogen *als ze in de klas niet meer uit de voeten komen*. Als al de extra verdieping of verrijking niet voldoende is, maar de leerling echt nog extra uitdaging nodig heeft.

We zien dat veel scholen zich bewust zijn van het *risico op onderpresteren*. Een protocol als school P4 hanteert, is daar echter mee in strijd, namelijk dat een leerling pas mag Compacten en Verrijken als hij goede cijfers haalt voor zijn dagelijks werk en de toetsen. School AI is juist erg gericht op het zo goed mogelijk omgaan met onderpresteerders.

We zien dat de **materialen** die op de verschillende scholen zijn, nogal uiteenlopen. De ene school heeft veel meer ter beschikking dan de andere school. Opvallend is dat eigenlijk alle scholen voor rekenen wel extra werk hebben (Kien, Somplex, enz.) en taal ook nog wel (bijvoorbeeld in de vorm van puzzels), maar dat slechts enkele scholen materiaal aanbieden dat verrijking of verdieping biedt voor de zaakvakken.

Een ander aspect is het **versnellen**. Hierbij wordt heel goed gekeken naar de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen, waarnaast twee scholen pleiten voor een *zo vroeg mogelijk doorstromen* van de leerling.

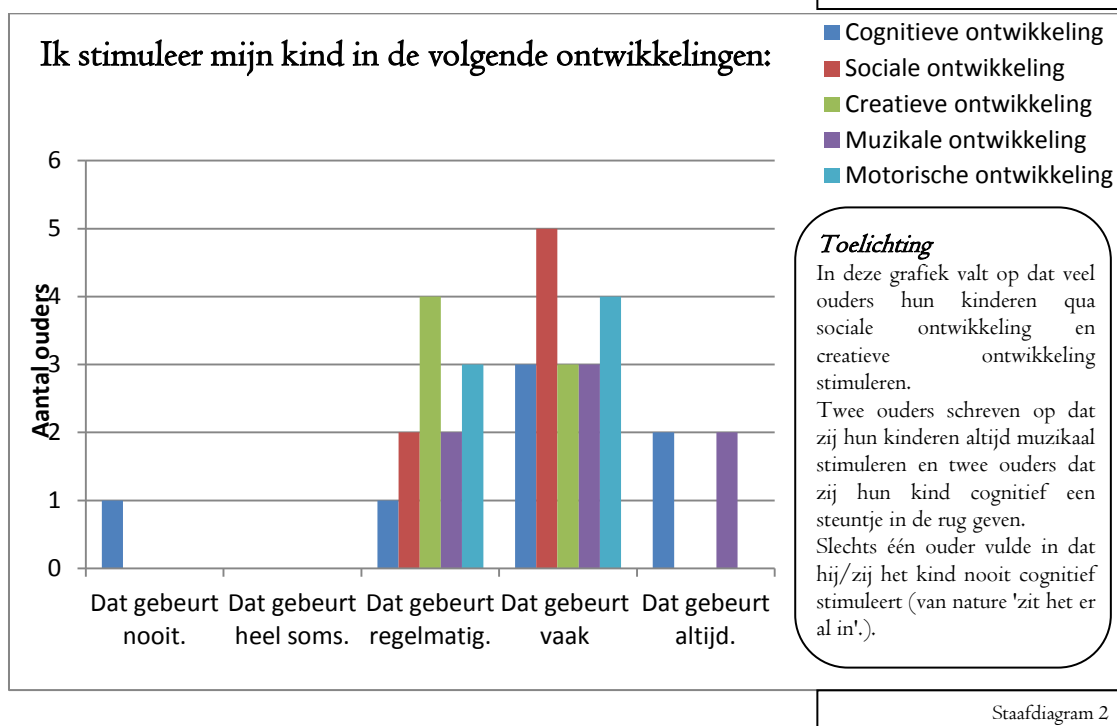
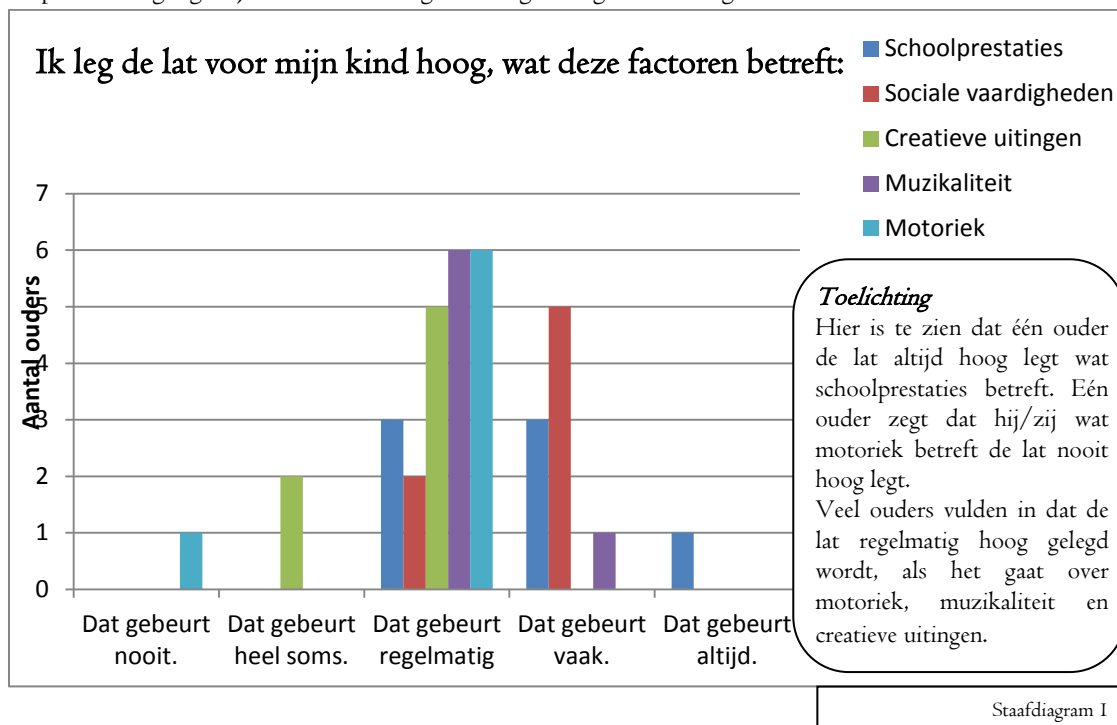

5. Visie op de opvoeding en aanpak

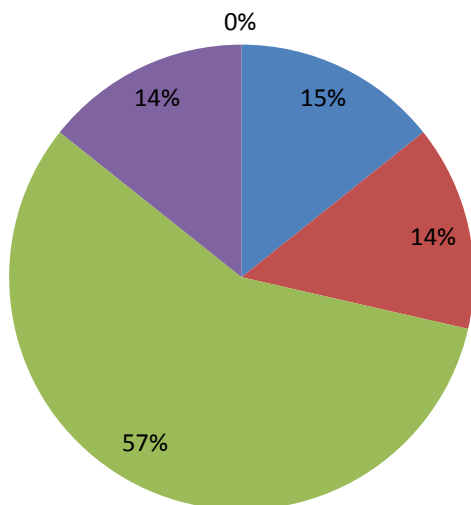
In dit hoofdstuk geven wij weer welke visie leerkrachten en ouders hebben op de opvoeding en aanpak van hoogintelligente kinderen. Hiermee beantwoorden we de tweede praktijkdeelvraag: **Welke opvoedingsvisie en aanpak hebben ouders en leerkrachten met betrekking tot hun hoogintelligente of hoogbegaafde kind of leerling?** U zult in dit hoofdstuk niet veel tekst aantreffen, maar vooral de weergave van onze onderzoeksresultaten in grafieken en tabellen. Bij elke grafiek of tabel is een toelichting te vinden.

5.1 Visie van ouders

Ouders van leerlingen van verschillende basisscholen hebben voor ons een vragenlijst ingevuld, waaruit hun aanpak en omgang blijkt met betrekking tot hoogintelligente leerlingen.

Mijn kind bepaalt zelf wat hij/zij thuis doet

- Dat gebeurt nooit.
- Dat gebeurt heel soms.
- Dat gebeurt regelmatig.
- Dat gebeurt vaak.
- Dat gebeurt heel vaak

Toelichting

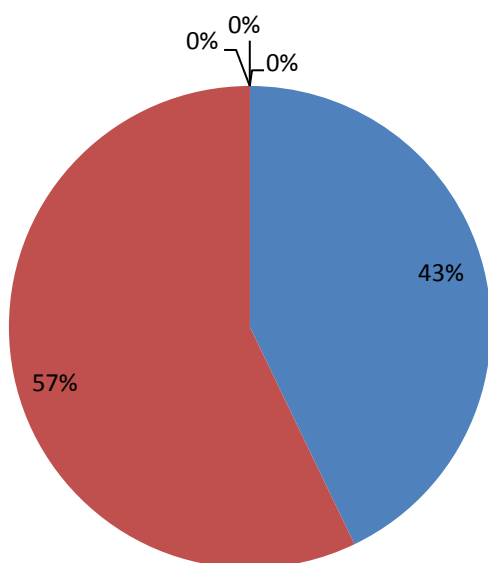
Ongeveer 3/4 van de ouders zegt dat zij hun kind regelmatig of vaak zelf laten bepalen wat ze in hun vrije tijd gaan doen.

Iets meer dan een kwart van de ouders zegt dat zij hun kind nooit of heel soms zelf laat kiezen hoe de vrije tijd ingevuld gaat worden.

Een deel of alle activiteiten worden door de ouders bepaald, want niemand vult in dat het kind heel vaak zelf mag beslissen wat hij/zij gaat doen.

Cirkeldiagram 1

Ik denk dat onze opvoeding hoogbegaafdheid kan ontwikkelen bij mijn kind

- Nee, opvoeding speelt geen rol in de ontwikkeling van hoogbegaafdheid
- Nee, onze opvoeding draagt daar waarschijnlijk niet aan bij.
- Misschien
- Ja, onze opvoeding heeft een stimulerende rol in de ontwikkeling van hoogbegaafdheid.
- Ja, onze opvoeding is gericht op het ontwikkelen van hoogbegaafdheid.

Toelichting

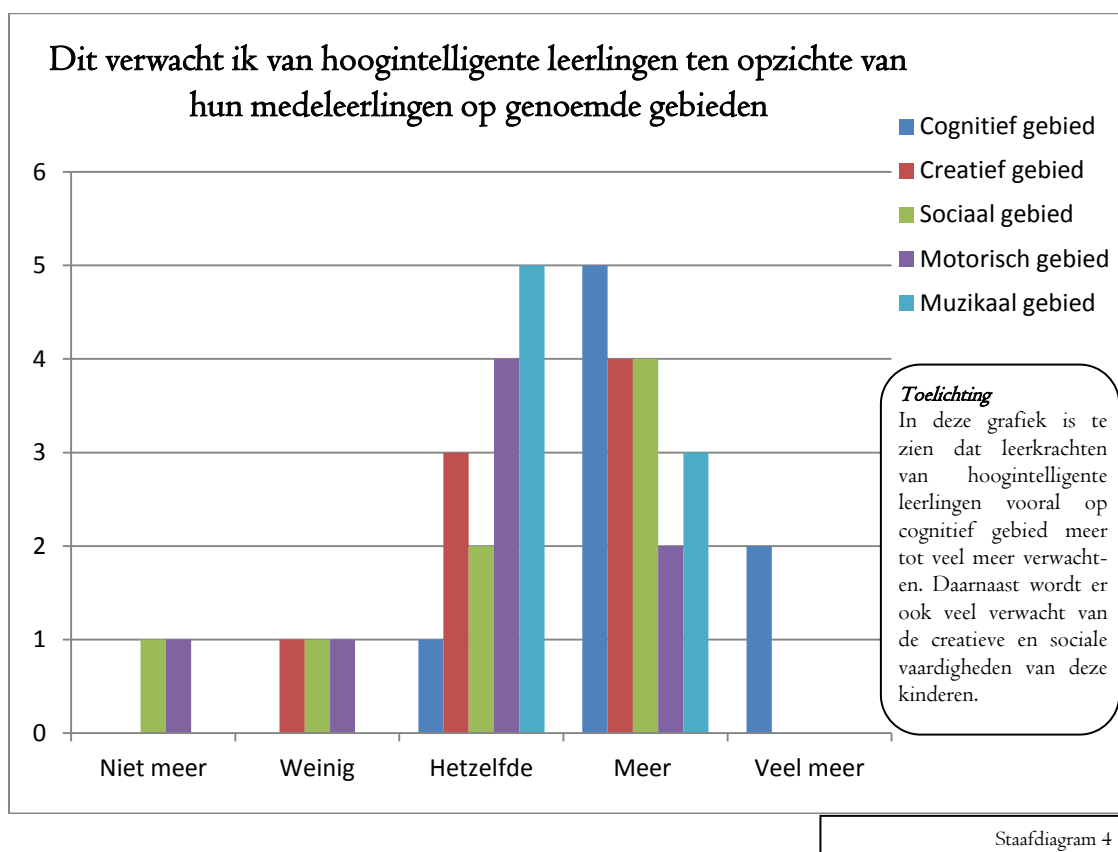
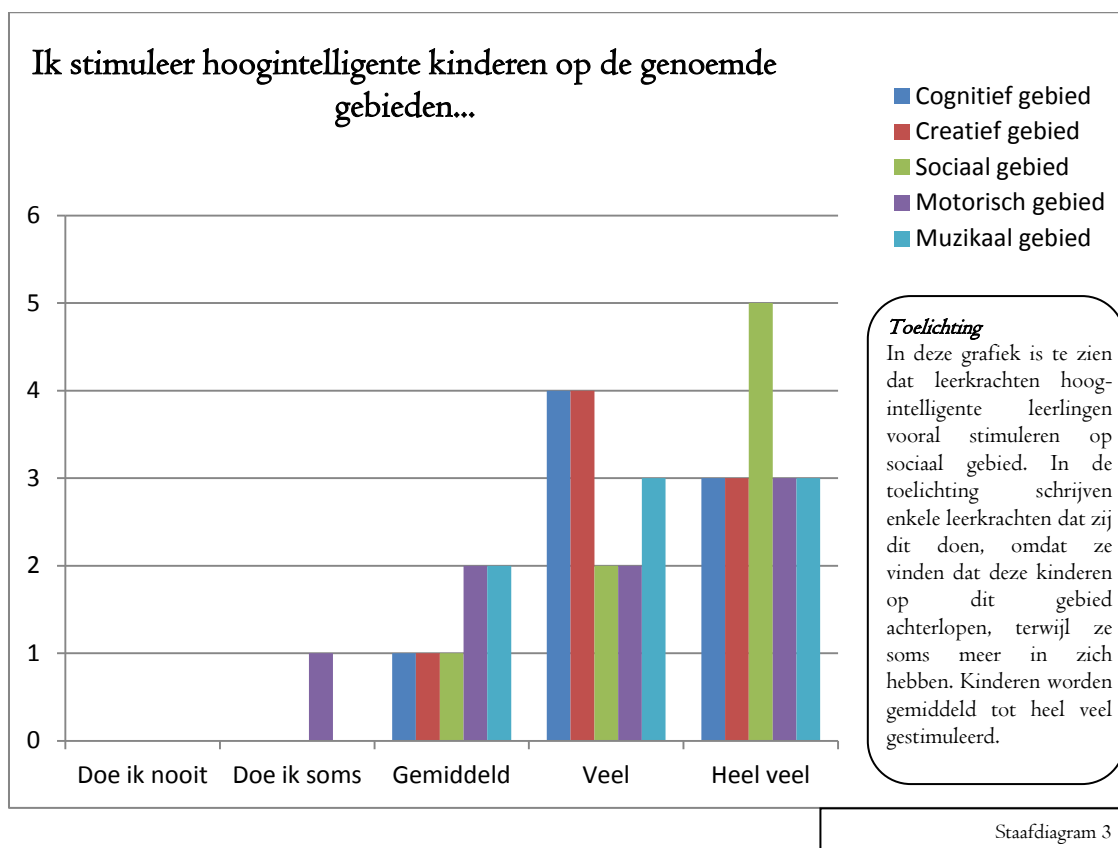
Bijna de helft van de ouders is ervan overtuigd dat je als ouder geen hoogbegaafdheid kunt ontwikkelen bij je kind.

57% zegt niet of dat wel of niet kan, maar dat hun opvoeding daar niet aan meewerkt of op gericht is.

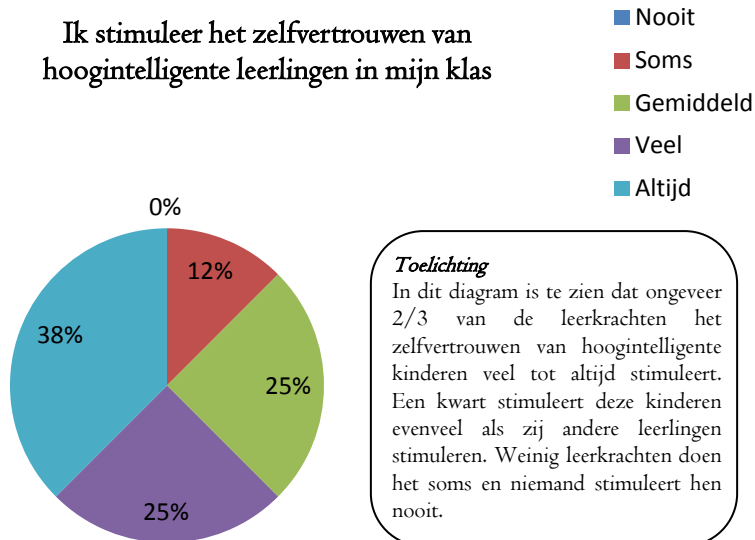
Cirkeldiagram 2

5.2 Visie van leerkrachten

Leerkrachten van verschillende basisscholen hebben voor ons een enquête ingevuld, waaruit hun aanpak en omgang blijkt met betrekking tot hoogintelligente leerlingen.

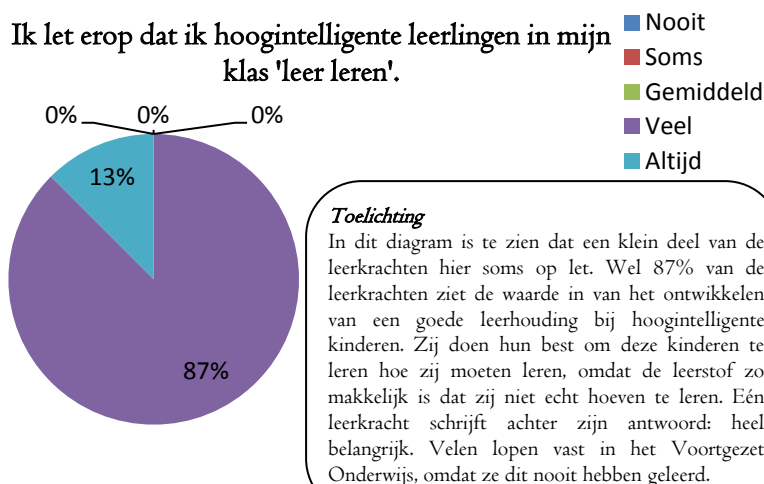

Ik stimuleer het zelfvertrouwen van hoogintelligente leerlingen in mijn klas

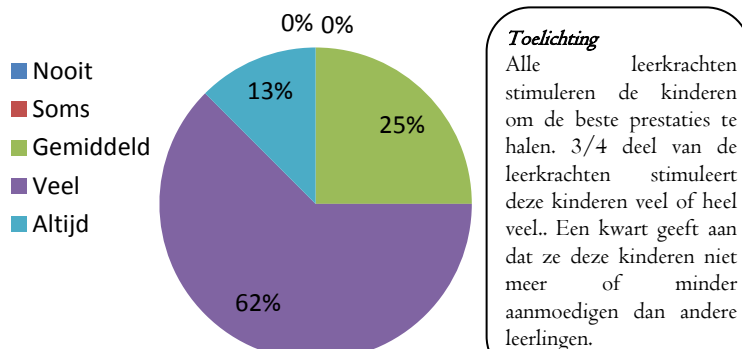
Cirkeldiagram 3

Ik let erop dat ik hoogintelligente leerlingen in mijn klas 'leer leren'.

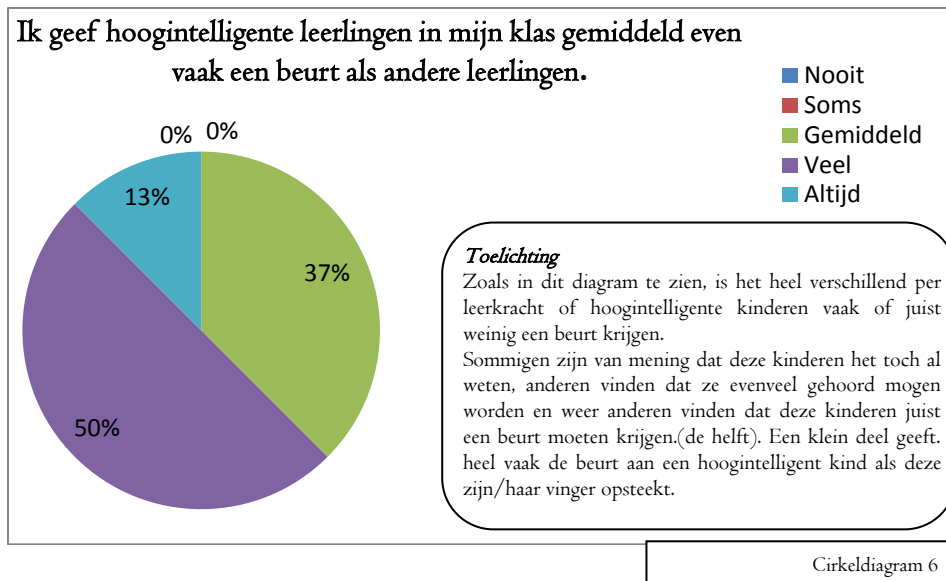

Cirkeldiagram 4

Ik stimuleer hoogintelligente leerlingen uit mijn klas om steeds de beste prestaties te halen

Cirkeldiagram 5

Naast dit kwantitatief onderzoek, hebben we ook een kleinschalig kwalitatief onderzoek gehouden onder leerkrachten en hoogbegaafdheidcoördinatoren van verschillende basisscholen:

Leerkracht A:

Hoogintelligente kinderen moeten zich begrepen en veilig voelen in de klas. Deze kinderen moeten, nadat de werkelijke onderwijsbehoefte vaststaat, een aangepast programma krijgen, waarbij gedacht wordt aan de totale ontwikkeling van het kind. Communicatie tussen leerkracht en kind en leerkracht en ouder is belangrijk.

Leerkracht B:

Omgang met hoogintelligente kinderen is een interessante bezigheid. Ze brengen het niveau in de klas omhoog. Hoogintelligente kinderen moeten voldoende uitgedaagd worden. Belangrijk in de omgang met deze kinderen is dat ieder kind er mag ZIJN. Er moet wederzijds begrip zijn.

Leerkracht C:

Hoogintelligente leerlingen gaan alleen met plezier naar school als ze zich begrepen voelen en uitdaging krijgen. Belangrijk is dat ze in de eigen jaargroep gehouden worden met compacten, verdieping en verrijking. Er moet gezorgd worden voor veiligheid en een vertrouwde omgang.

Leerkracht D:

Omgaan met hoogintelligente kinderen is boeiend, maar je vraagt je blijft je afvragen of je hen genoeg biedt. Voor klasgenoten is het goed dat deze kinderen er zijn. Ze brengen verdieping aan in hun spel en nemen klasgenoten er in mee. Een plusklas lijkt me heel stimulerend voor deze kinderen. Het is belangrijk om persoonlijke interesse te hebben voor het kind, wat zich uit in warme belangstelling en samen zoeken naar wegen waarlangs het kind zich cognitief en sociaal-emotioneel kan ontwikkelen. Verlies het unieke van het kind niet uit het oog.

Leerkracht E:

Hoogintelligente leerlingen hebben het uiterste aan uitdaging nodig. We kunnen veel voor hen doen. Dit kan in de klas, maar contact met medeleerlingen met hetzelfde denkniveau is heel goed voor hen. Als je op zoek gaat naar de juiste leerroute voor deze kinderen, moet je dit aan het kind zelf vragen. Wat denk jij dat jou zou kunnen helpen? Kinderen weten dit goed genoeg.

Leerkracht F:

Hoogintelligente kinderen hebben een kleine en veilige omgeving nodig. Zeker hoogbegaafde leerlingen moeten uitgedaagd worden op gebieden waarin voor hen uitdaging te behalen is, zoals plannen, leren leren en leren samenwerken. In het gewone basisonderwijs krijgen deze kinderen veel te weinig uitdaging. Belangrijk is: adaptief werken, deze kinderen prikkelen, open vragen stellen, sensitief zijn, maar ook duidelijk zijn, consequenties trekken naar aanleiding van gedrag en fouten.

Samenvatting

De **ouders** van hoogintelligente kinderen stimuleren hun kinderen vooral op cognitief en sociaal gebied. Ze verwachten vooral meer van hun kinderen wat de *sociale ontwikkeling* betreft. Wat muzikaliteit, creativiteit en motorisch betreft, zijn de verwachtingen gemiddeld. De muzikale stimulering daarentegen is wel wat hoger. Eén ouder geeft aan dat het kind door hen niet gestimuleerd wordt qua cognitie, omdat dit er 'van nature al in zit'. Hieruit, en ook uit de antwoorden op de vraag in hoeverre de opvoeding hoogbegaafdheid al dan niet stimuleert, blijkt dat ouders hun eigen invloed hierop zeer klein achten.

Daarnaast is uit ons onderzoek gebleken dat geen ouders hun hoogintelligente kind algehele vrijheid geven wat betreft de invulling van de vrije tijd. Wel geven ouders aan dat hun kind een deel van zijn vrije tijdbesteding zelf mag bepalen en dat een ander deel bijvoorbeeld bestaat uit het doen van karweitjes in huis.

Bij de **leerkrachten** komt duidelijk naar voren dat zij hoogintelligente kinderen met name stimuleren in hun *sociaal-emotionele* ontwikkeling en wat betreft hun *zelfvertrouwen*. Daarnaast blijkt dat ze met name hoge verwachtingen hebben wat betreft de *cognitieve* vermogens van hoogintelligente kinderen. Vooral motorisch en muzikaal wordt niet meer van hoogintelligente kinderen verwacht dan van hun klasgenoten.

Veel leerkrachten zien blijkbaar het nut in van het 'leren leren' en motiveren van de kinderen. Alle geënquêteerde leerkrachten geven namelijk aan dat ze bij hoogintelligente veel of heel veel gericht zijn op het leren leren en dat ze de kinderen vaak motiveren om de beste prestaties te halen.

Er komen uit ons onderzoek geen leerkrachten naar voren die hoogintelligente kinderen minder vaak een beurt geven dan hun klasgenoten. Het blijkt juist dat deze kinderen juist vaker een beurt krijgen.

Hiernaast benadrukken leerkrachten het belang van een *veilige en vertrouwde omgeving*, waarin de hoogintelligente kinderen zich begrepen voelen, met mogelijkheid tot open *communicatie*. *Uitdaging* op hun eigen niveau is heel belangrijk. Dit moet zoveel mogelijk *in de klas* worden aangeboden, door middel van bijvoorbeeld *Compacten en Vrijken*, maar een *plusklas*, waarin contact is met leerlingen op hetzelfde of vergelijkbaar denkniveau, kan heel stimulerend zijn.

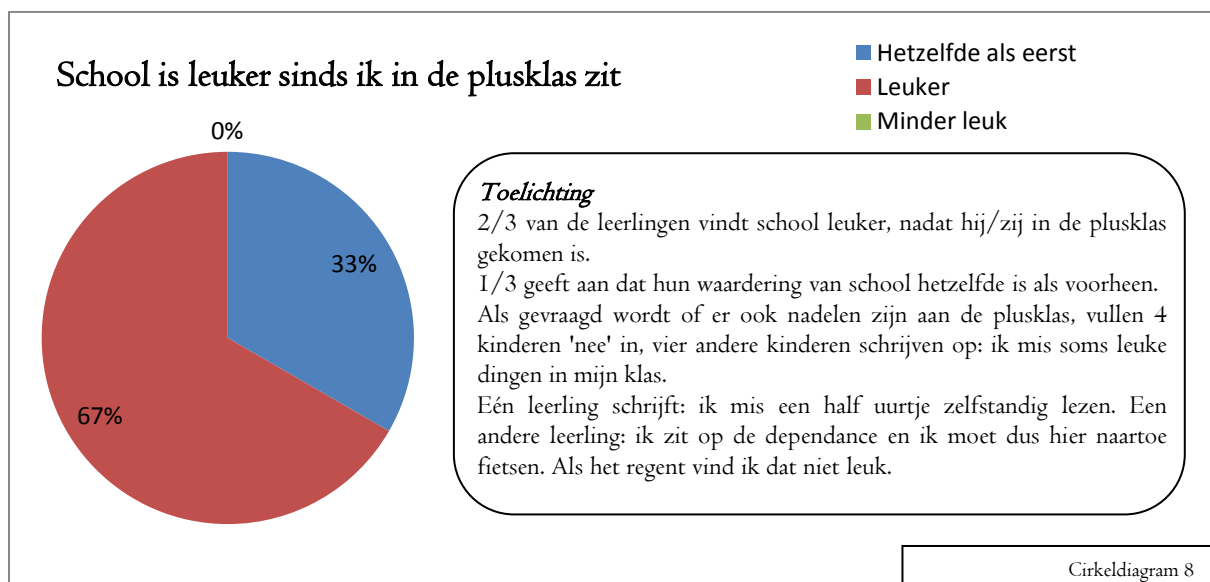
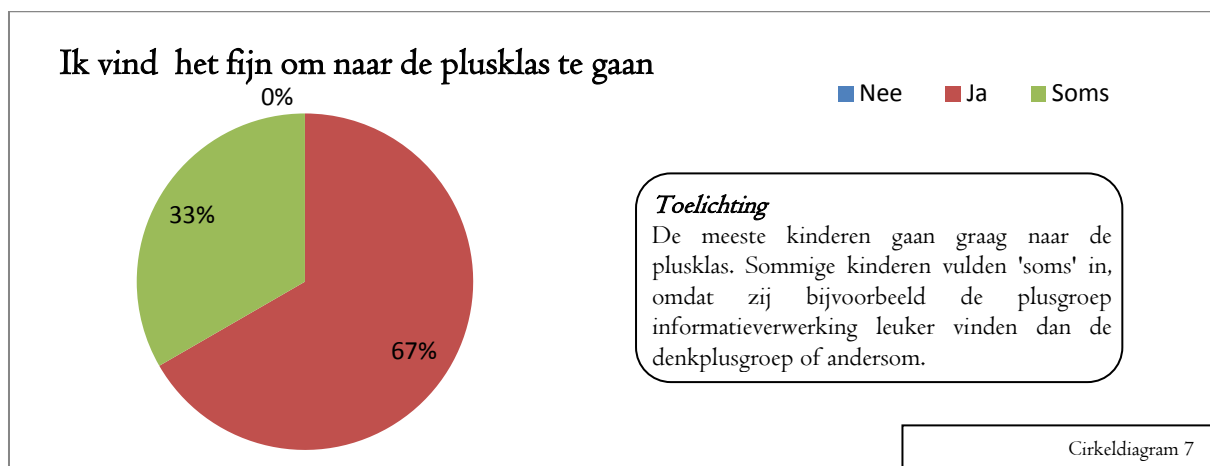
De *eigenheid* en uniciteit van het kind mag nooit uit het oog verloren worden. Heel goed is het daarom om het kind zijn eigen *onderwijsbehoeften* aan te laten geven.

6. De hoogintelligente leerling over zijn leerroute

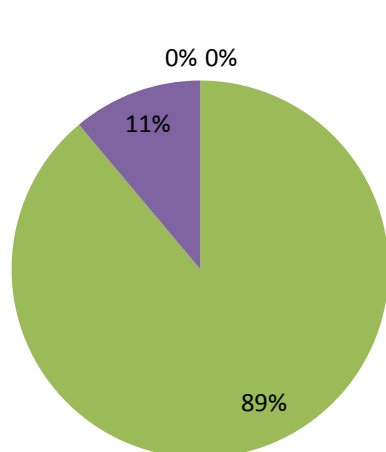
In dit zesde hoofdstuk vindt u de resultaten van onderzoek dat wij hebben gedaan onder leerlingen van verschillende basisscholen. Onder andere omdat de leerlingen niet op dezelfde school zitten, hebben we leerlingen onderzocht die verschillende leerroutes volgen. Door het lezen van dit hoofdstuk krijgt u daarom een antwoord op de vraag: **Hoe positief is de hoogintelligente leerling over zijn leerroute?** Op dit antwoord zijn wij gekomen door hoogintelligente leerlingen vragenlijsten te laten invullen en gesprekken met hen te voeren.

6.1 Hoogintelligent in een plusklas

Wij hebben onderzoek gedaan op drie scholen waar hoogintelligente leerlingen eens in de zoveel tijd (dit verschilt per school) naar een plusklas gaan. We hebben de betreffende leerlingen vragen voorgelegd en de resultaten hiervan verwerkt, zoals u hier onder kunt zien.

Zo denk ik over mijn klasgenoten in de gewone klas

- Ik heb geen vrienden in de klas. De andere kinderen zijn wel aardig.
- Ik heb minder dan 3 vrienden in de klas. De andere kinderen zijn best aardig.
- Ik heb meer dan 3 vrienden in de klas. De andere kinderen zijn wel aardig.
- Ik heb vrienden in de klas, maar ik vind veel andere kinderen niet aardig.

Toelichting

Dit cirkeldiagram vertelt dat 90% van de kinderen in de plusgroep verschillende vrienden heeft in zijn/haar eigen klas. Ze vinden dus aansluiting bij andere kinderen. Ong. 10% van de kinderen vindt de eigen klas niet zo leuk. Tijdens het invullen hebben de leerlingen aangegeven dat ze het een rare vraag vinden hoe zij tegen andere leerlingen aankijken en andersom. Ze hebben deze vraag doorgestreept. Dit laat zien dat ze beslist niet neerkijken op medeleerlingen en zich dus niet beter voelen dan hen.

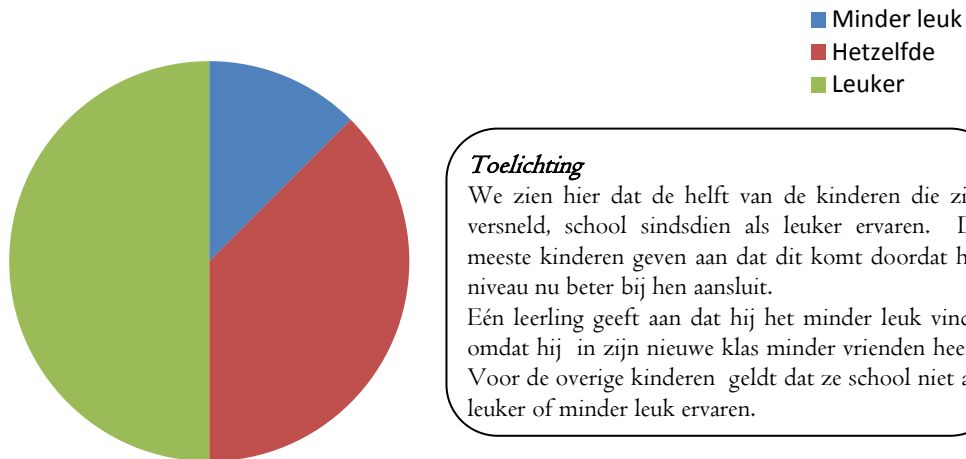
Cirkeldiagram 9

Meer dan de helft van de plusklasleerlingen geeft aan dat de activiteiten in de plusgroep vooral leuker en uitdagender zijn. Als gevraagd wordt naar de voordelen van een plusklas, schrijven de kinderen op: ik ben een paar uur in een andere klas - de klas is klein, dus je hebt contact met alle kinderen - je leert hier echt wat en het is leuk - ik krijg geen makkelijk werk - je hebt iets te doen en je leert meer - we doen veel, ook met onze handen - het andere werk is saai, dit is leuk - in de klas weet ik het meeste al, nu leer ik echt - ik hoef een poosje geen makkelijk werk te doen. Het is fijn om samen te werken met kinderen die net zo denken als ik en dat ik niet steeds alles heel vaak uit moet leggen tot ze me begrijpen.

6.2 Hoogintelligent een klas overslaan

Wij hebben onderzoek gedaan op een school waar veel hoogintelligente leerlingen zijn versneld. We hebben de betreffende leerlingen vragen voorgelegd en de resultaten hiervan verwerkt, zoals u hier onder kunt zien.

Sinds ik een klas heb overgeslagen, vind ik het op school...

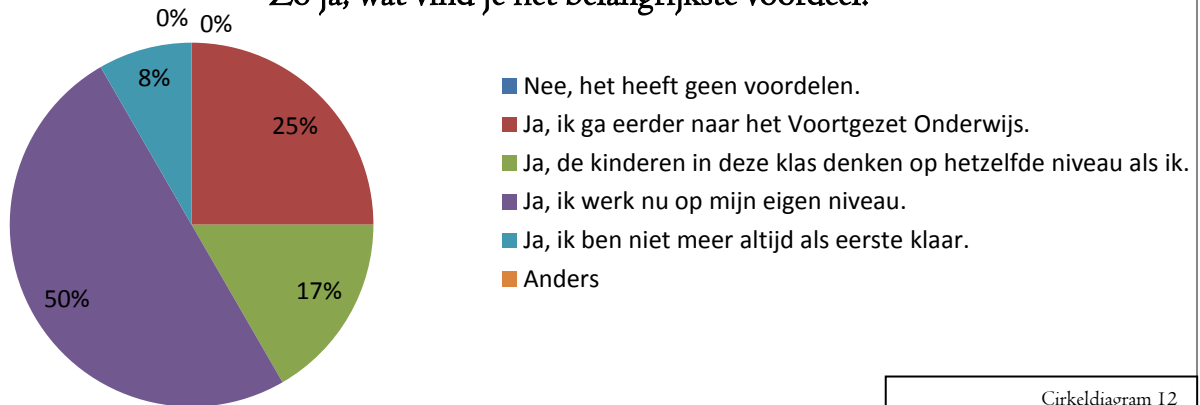
Cirkeldiagram 10

Hoe heb je de overstap ervaren?

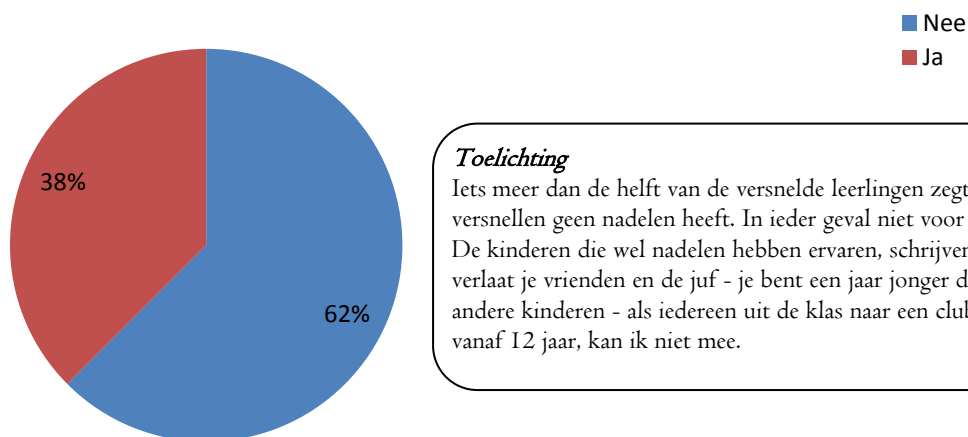
Cirkeldiagram 11

Heeft versnellen volgens jou voordelen? Zo ja, wat vind je het belangrijkste voordeel?

Cirkeldiagram 12

Heeft versnellen volgens jou ook nadelen?

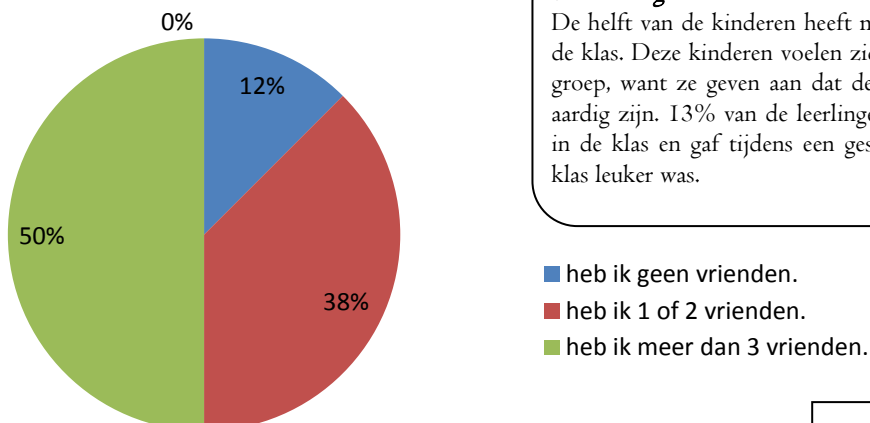

Toelichting

Iets meer dan de helft van de versnelde leerlingen zegt dat versnellen geen nadelen heeft. In ieder geval niet voor hen. De kinderen die wel nadelen hebben ervaren, schrijven: je verlaat je vrienden en de juf - je bent een jaar jonger dan de andere kinderen - als iedereen uit de klas naar een club gaat vanaf 12 jaar, kan ik niet mee.

Cirkeldiagram 13

In de nieuwe klas...

Toelichting

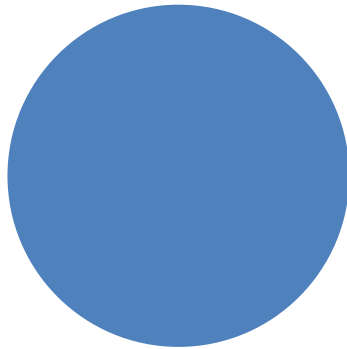
De helft van de kinderen heeft meer dan 3 vrienden in de klas. Deze kinderen voelen zich op hun plaats in de groep, want ze geven aan dat de andere kinderen best aardig zijn. 13% van de leerlingen heeft geen vrienden in de klas en gaf tijdens een gesprek aan dat de oude klas leuker was.

Cirkeldiagram 14

6.3 Hoogintelligent een aangepaste route volgen

Wij hebben onderzoek gedaan op een school waar veel hoogintelligente leerlingen een aangepaste route volgen binnen de klas. We hebben de betreffende leerlingen enkele vragen voorgelegd en de resultaten hiervan verwerkt, zoals u hier onder kunt zien.

Dit vind ik van school sinds ik andere opdrachten heb gekregen...

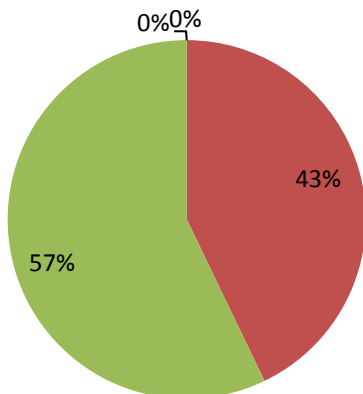
- Leuker
- Minder leuk
- Hetzelfde als eerst.

Toelichting

Dit diagram is niet lastig te interpreteren. Alle onderzochte kinderen die extra opdrachten krijgen, die hen meer aanspreken op hun niveau, geven aan dat ze sindsdien school leuker vinden. Hierbij moet wel opgemerkt dat het gaat om minder geënquêteerde leerlingen, namelijk 4.

Cirkeldiagram 15

Welke voordelen hebben de extra opdrachten volgens jou?

- Er zijn geen voordelen.
- Ik werk op mijn eigen tempo en niveau.
- De opdrachten zijn leuker.
- De opdrachten passen beter bij mijn manier van leren.

Toelichting

Kinderen in de verrijkingsgroep ervaren als belangrijkste voordelen dat ze op eigen tempo en niveau werken, maar vooral dat de opdrachten leuker zijn. Niet één leerling zegt dat de opdrachten wezenlijk anders zijn, dus dat ze beter bij hun leerstijl aansluiten.

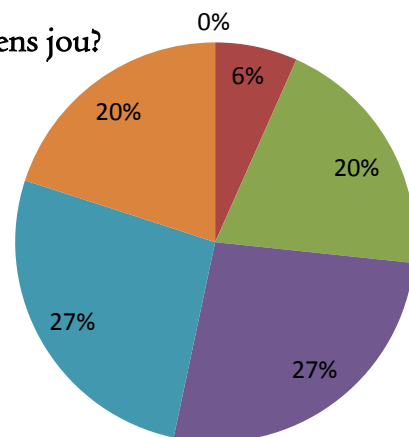
Cirkeldiagram 16

Zijn er ook nadelen? Wat zijn de belangrijkste nadelen volgens jou?

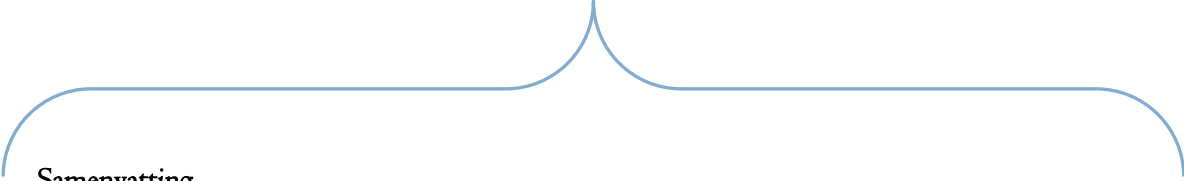
- Er zijn geen nadelen.
- Ik vind de opdrachten soms saai.
- Ik doe dan niet mee met de andere kinderen uit de klas.
- Andere kinderen zijn jaloers.
- De juf kijkt mijn opdrachten niet na.
- Ik moet vaak alleen werken.

Toelichting

Kinderen in de verrijkingsgroep ervaren als belangrijkste nadelen dat ze niet met sommige klassikale lessen meedoen, maar vooral dat andere leerlingen jaloers zijn. Het grootste nadeel is dat de leerkracht weinig feedback geeft op de uitgevoerde

Cirkeldiagram 17

Samenvatting

De hoofdvraag van dit hoofdstuk was: *Hoe positief is de hoogintelligente leerling over zijn leerroute?*

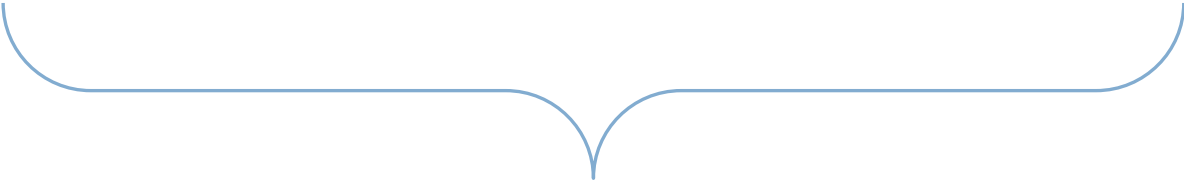
2/3 van de leerlingen die naar de plusgroep gaan, vindt het fijn dat hij/zij hieraan mag deelnemen. Zij vinden school leuker. De andere kinderen ervaren school hetzelfde als voorheen. Veel kinderen (90%) heeft in de basisgroep meer dan 3 echte vrienden/vriendinnen. Ze voelen zich beslist niet meer dan hun klasgenoten. Volgens deze kinderen heeft de plusgroep veel voordelen voor hen.

De helft van de versnelde leerlingen vindt het op school leuker nu hij een klas heeft overgeslagen. Bijna alle kinderen geven aan dat de overstap qua leerstof niet groot was. Er werd zelfs bijna geen verschil opgemerkt. Versnelde leerlingen vinden het het belangrijkste dat zij nu op hun eigen niveau werken. 60% van de leerlingen heeft (nog) geen nadelen ervaren.

40% noemt wel nadelen die niet onbelangrijk zijn. De helft van de leerlingen heeft in de nieuwe groep meer dan 3 vrienden.

Alle kinderen die in de klas extra opdrachten krijgen, ervaren school als leuker dan daarvoor.

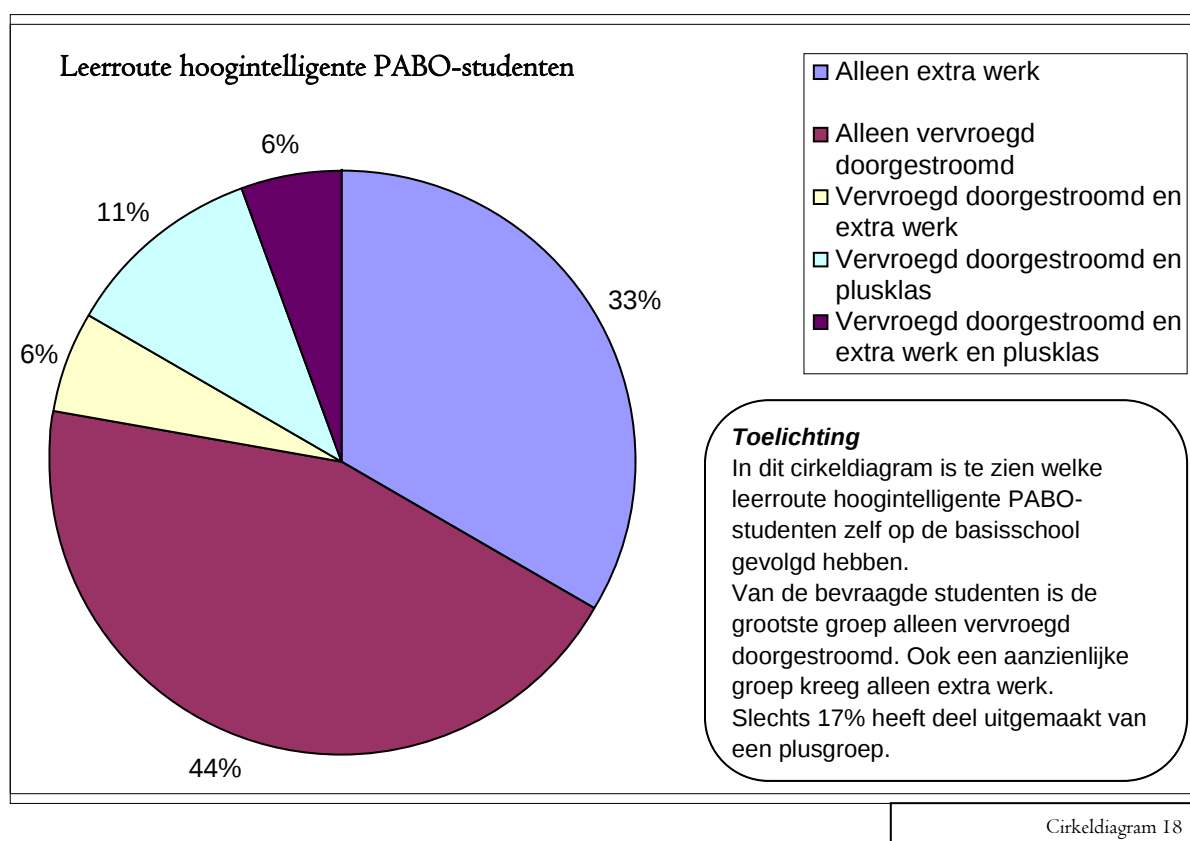
Ze geven als belangrijkste nadelen aan dat medeleerlingen jaloers zijn op hun opdrachten en dat ze weinig feedback op hun werk krijgen.

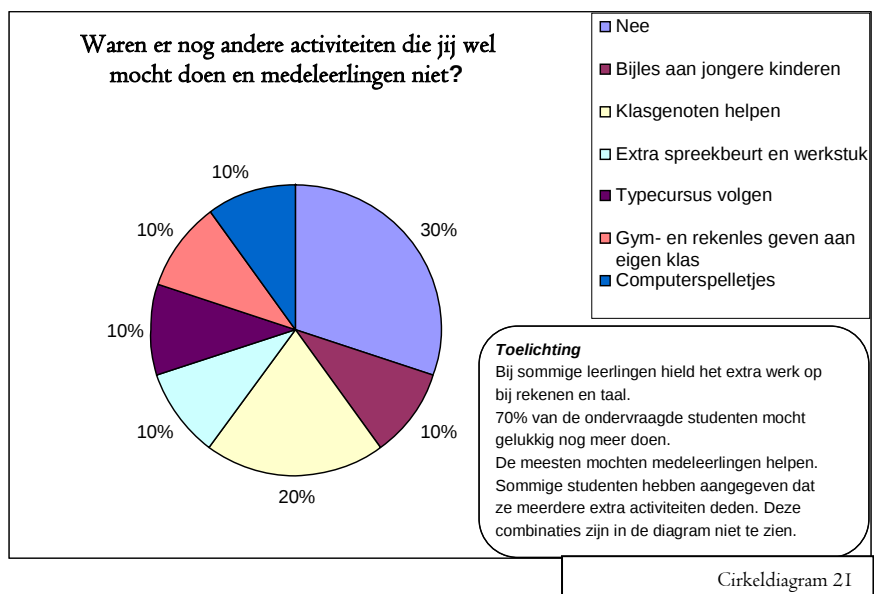
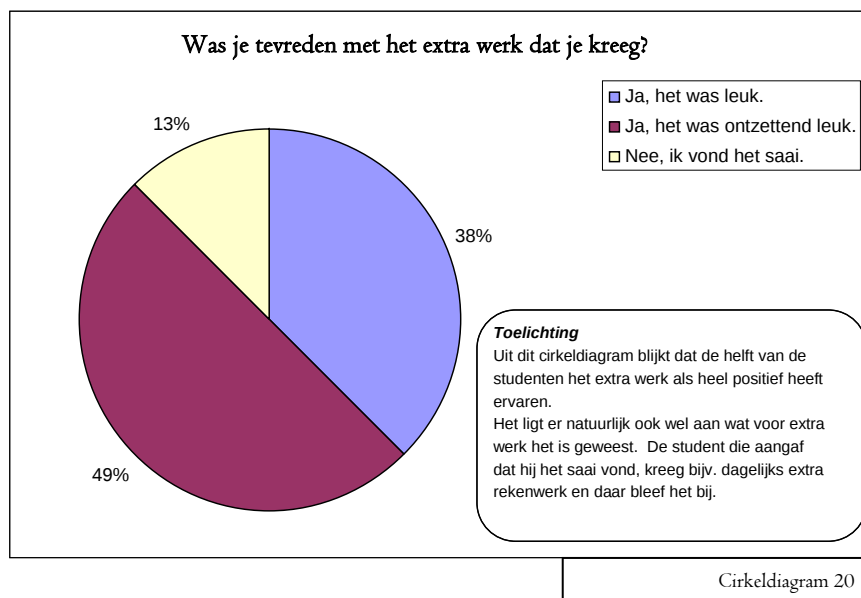
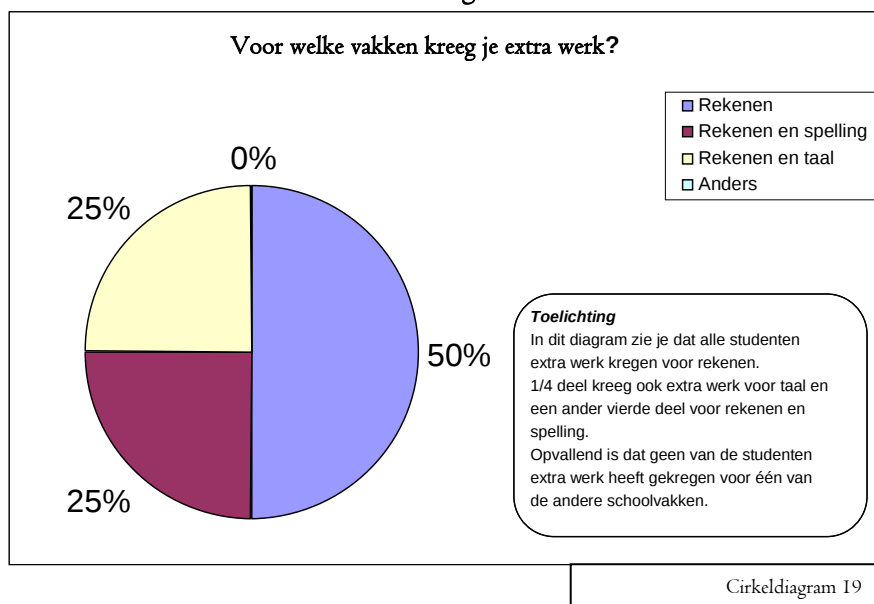
7. Onderzoek PABO-studenten

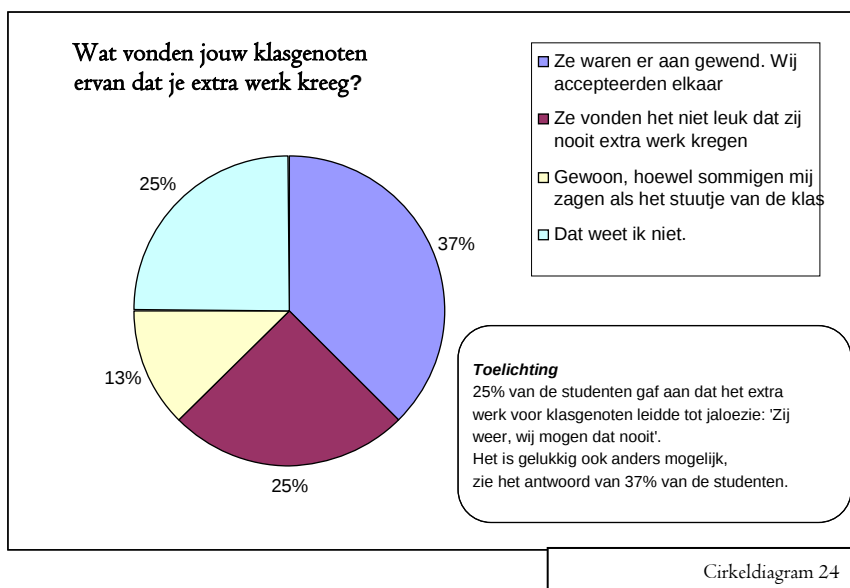
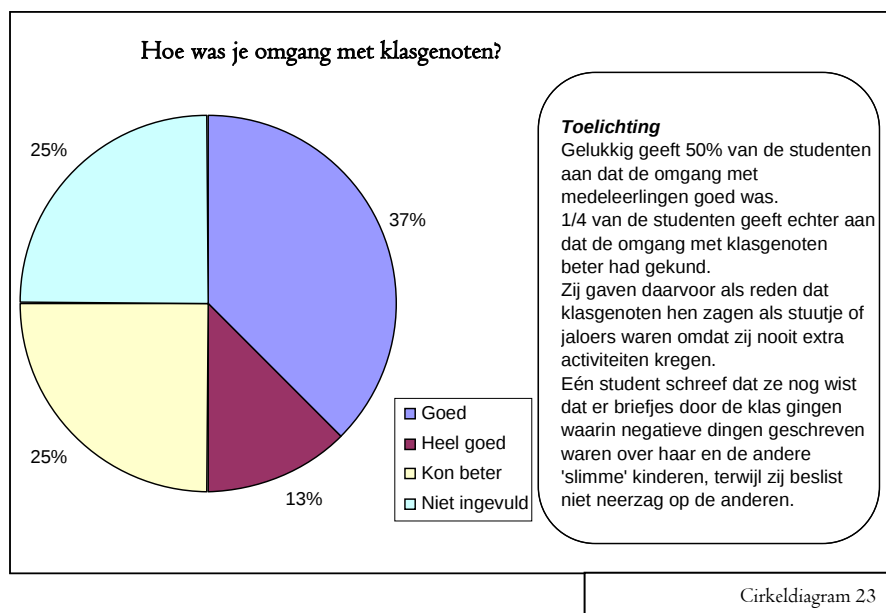
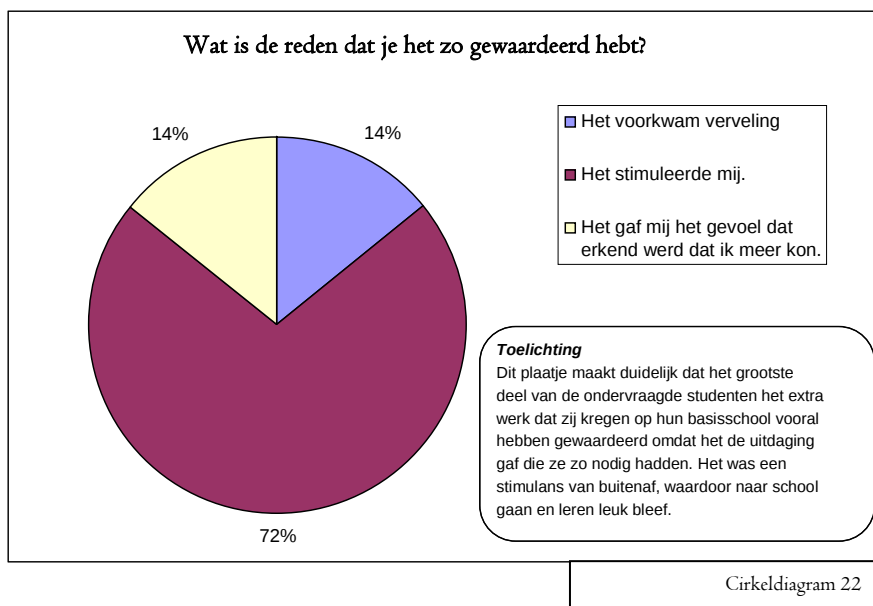
In dit hoofdstuk vindt u de resultaten van onderzoek dat wij hebben gedaan onder studenten, ter beantwoording van de deelvraag: **Hoe kijken PABO-studenten terug op hun ervaringen met het overslaan van een klas, het gaan naar een plusklas of het krijgen van extra werk in de klas?**

Om hier antwoord op te krijgen, hebben wij per mail een enquête uitgedeeld onder de studenten. De resultaten hiervan zijn verwerkt in cirkeldiagrammen. Per cirkeldiagram vindt u een legenda en een korte toelichting. Verder zijn er tips en opmerkingen van studenten verwerkt in dit hoofdstuk.

7.1 PABO-studenten die extra werk kregen in de klas

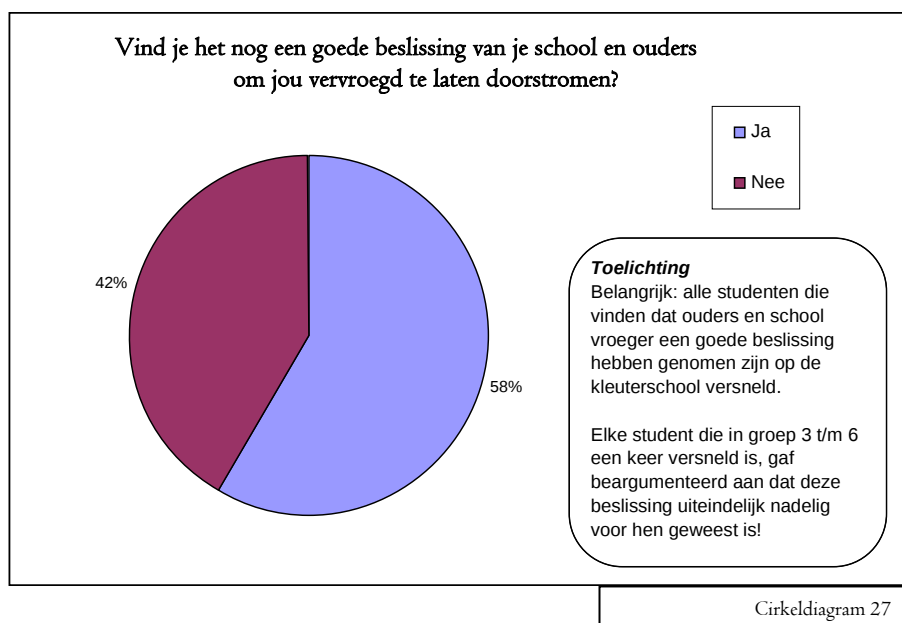
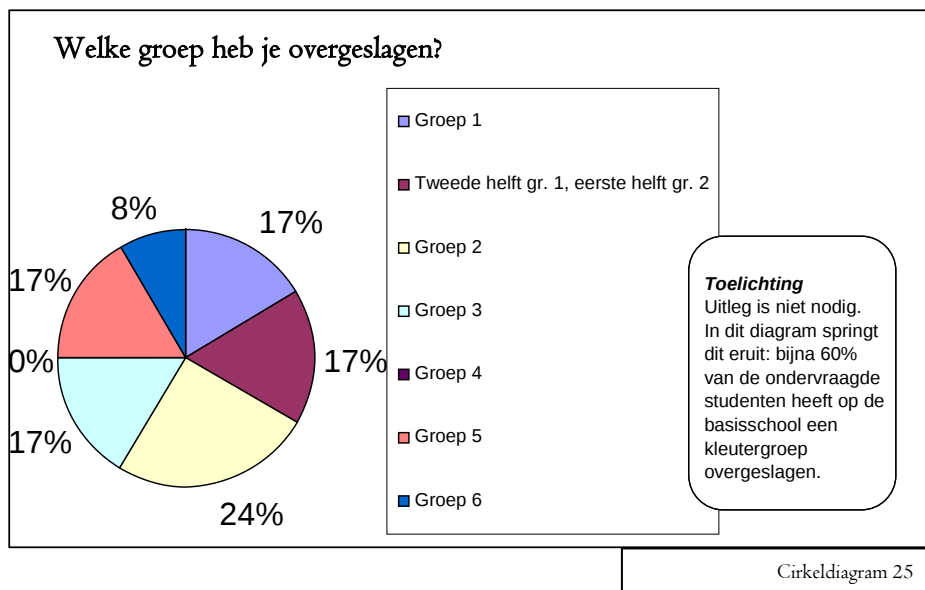

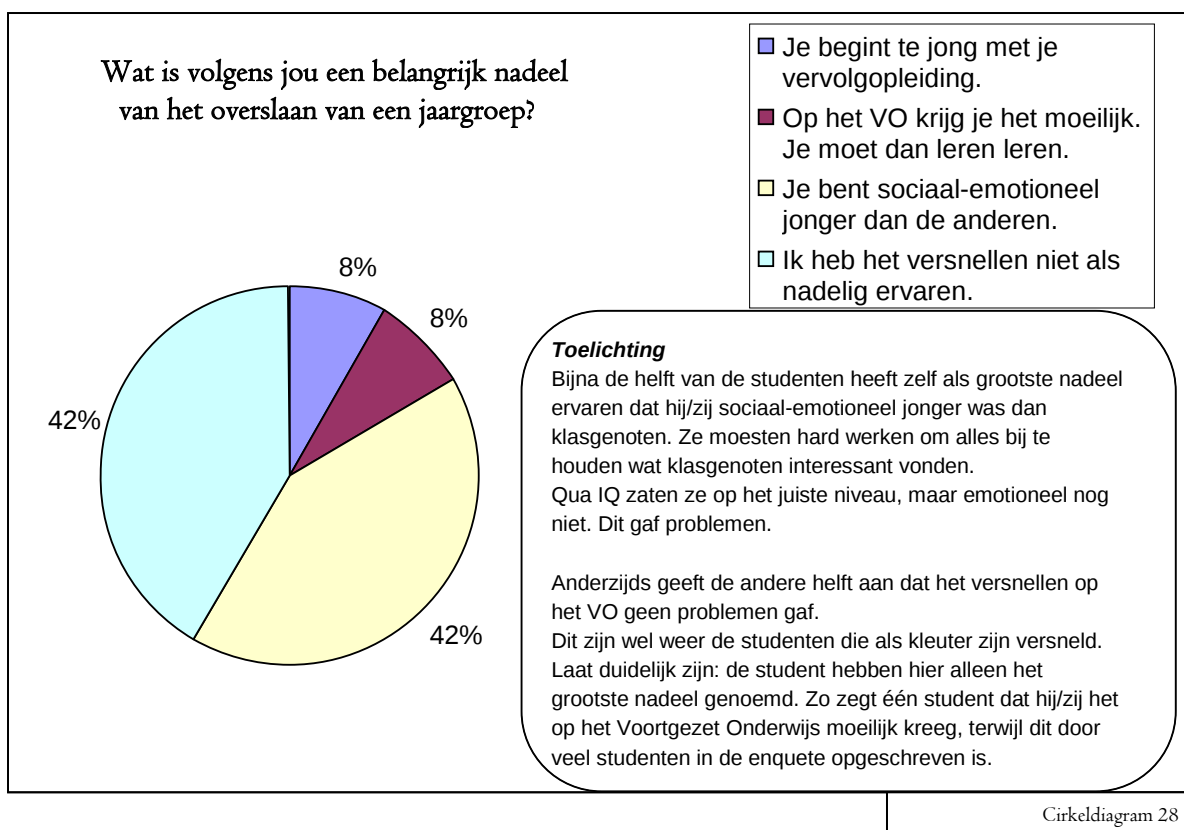

Tips van studenten voor de leerkracht die extra werk geeft aan hoogintelligente leerlingen:

- Waak ervoor dat deze kinderen niet als stuutjes gezien worden. Dit is erg nadelig voor hoogintelligente leerlingen met een negatief zelfbeeld.
- Geef een kind dat in verschillende vakken heel goed is ook voor die vakken extra werk. Dus: niet voor rekenen wel, maar voor spelling niet.
- Laat hoogintelligente leerlingen samen aan een project werken. Laat hen niet alleen met het hoofd werken, maar met hoofd én handen.
- Ga naast de kinderen staan. Dat biedt warmte, vriendschap, vertrouwen en wederzijdse verbondenheid. Als de sfeer in de groep goed is, accepteren kinderen elkaar en dan vallen niveauverschillen weg.
- Geef niet alleen extra werk, maar ook echt ander werk. Kijk naar wat het kind nodig heeft. Als het kind moet leren leren, bereik je niets wanneer je alleen extra rekenwerk geeft. Kijk waar het kind in de toekomst gemak van heeft.
- Betrek de leerling: vind hij/zij het wel leuk om buiten de klas opdrachten te doen? Dat is nl. helemaal niet vanzelfsprekend.

7.2 PABO-studenten die een klas overgeslagen hebben

Opmerkingen voor leerkrachten m.b.t. vervroegd doorstromen:

- Als je een leerling laat versnellen, doe het dan als ze kleuter zijn.
- Als een leerling al in een combinatiegroep zit, is de overstap het minst ingrijpend en verloopt zelfs vloeiend.
- Laat kinderen geen klas overslaan als hun welbevinden goed is! Je kunt dan beter cognitieve uitdaging geven door plusklas en extra werk. Twee studenten zeggen: ik had liever 'leren leren'.
- laat een leerling geen twee jaargroepen overslaan. Het leeftijdsverschil is dan te groot.
- 4 studenten die na de kleuterjaren zijn versneld geven aan dat ze liever langer op de basisschool hadden gezeten dan: blijven zitten, niveau lager of gezakt op het VO.
- Alle studenten die versneld zijn in de groepen 3 t/m 6 geven aan dat ze vooral op het voortgezet onderwijs een moeilijke tijd hebben gehad.

7.3 PABO-studenten die naar een plusklas gingen

Omdat we van slechts 3 studenten hebben vernomen dat ze in een plusgroep hebben gezeten, geven we hun reactie hieronder weer, in plaats van het te verwerken in diagrammen.

Student 1:

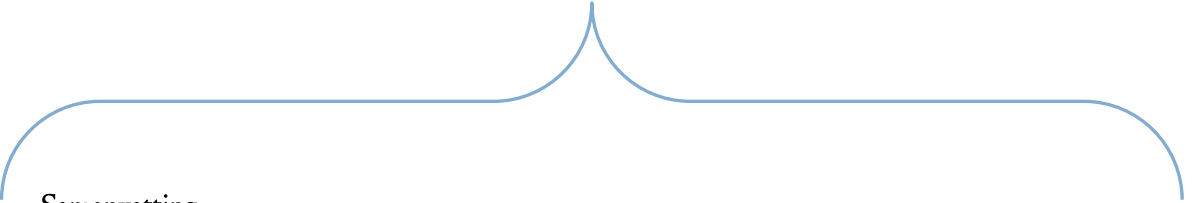
In groep 6 t/m 8 mocht ik 2 dagen per week naar de plusklas. Het lesprogramma was als volgt: eerst werd een moeilijk Bijbelgedeelte behandeld. Daarna werkten we uit ons pluswerkboek van rekenen en taal. Na de pauze werkten we aan ons eigen project. Andere vakken die we kregen, waren: filosoferen, opdrachten met moeilijke woorden en denkspellen. Mijn klasgenoten vonden het normaal dat ik naar de plusklas ging. Ze waren geïnteresseerd in wat ik daar gedaan had. Ik heb het heel erg naar mijn zin gehad in de plusklas! De activiteiten pasten bij mijn leerstijl. Ik leer makkelijk en zoek graag zelf dingen uit.

Student 2:

Op mijn school was een plusklas voor leerlingen van groep 6 t/m 8. Het bestond pas voor het eerst toen ik in groep 8 zat. Ik mocht er 1x in de week naar toe. Na de les kreeg ik opdrachten mee voor in de klas. Die maakte ik als ik klaar was met de 'gewone' taken. In de plusklas hebben we onder andere de volgende dingen gedaan: Chinese karakters analyseren, Frans leren en een eigen spel ontwikkelen. Ik vond het erg leuk, maar ik wilde teveel. Ik had bijvoorbeeld een complex plan voor het maken van een nieuw spel, maar het was te complex om uit te voeren. Om deze reden bereikte ik zelden iets. Mijn klasgenoten vonden het normaal dat ik naar de plusklas ging.

Student 3

Ik mocht in groep 7 en 8 één keer in de week naar de plusklas voor taal en rekenen. We kregen eerst instructie en vervolgens gingen we zelfstandig aan de slag. Ik kreeg altijd huiswerk mee. Het was leuk om meer te doen. Mijn klasgenoten vonden het gewoon dat ik naar de plusklas ging. Er was een goede sfeer in de klas.

Samenvatting

De vraag van dit hoofdstuk was: hoe kijken PABO-studenten terug op hun ervaringen met het overslaan van een klas, het gaan naar een plusklas of het krijgen van extra werk in de klas?

Van de studenten die op de basisschool extra werk hebben gekregen, geeft de helft aan dat zij het extra werk als positief hebben ervaren. Het stimuleerde hen. Slechts 13% vond het saai, maar dit kan te wijten zijn aan het feit dat deze student alleen voor rekenen extra werk kreeg. Geen van de studenten kreeg extra werk voor zaakvakken.

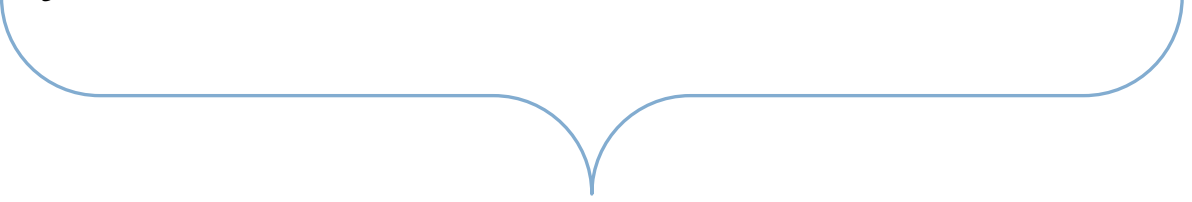
De studenten gaven in de tips aan dat ze totaal ander werk, bijv. met de handen veel meer gewaardeerd zouden hebben. Bij een kwart van de studenten verliep het contact met klasgenoten niet zo goed. Bijna 40% van de studenten geeft aan dat klasgenoten jaloers waren. In een toelichting wordt geschreven dat leerkrachten zich hiervan bewust moeten zijn en moeten werken aan een klimaat waarin dit mogelijk is.

Iets meer dan helft van de versnelde studenten heeft het vervroegd doorstromen als positief ervaren. 10% van de studenten vond het vervelend. Van de studenten is het grootste deel als kleuter versneld.

Elke student die later is versneld, geeft aan dat de beslissing tot versnellen uiteindelijk nadelig voor hen was. In een kwart van de gevallen reageerden de nieuwe klasgenoten negatief.

Opmerkingen voor leerkrachten m.b.t. vervroegd doorstromen: 42% heeft er helemaal geen nadelen van ondervonden. Als grootste nadeel werd genoemd dat de studenten zich sociaal-emotioneel jonger hebben gevoeld dan medeleerlingen, vooral op het Voortgezet Onderwijs. Dit geldt niet voor studenten die als kleuter zijn versneld.

De studenten die in een plusklas hebben gezeten, hebben dit als heel positief ervaren. Eén studente geeft aan dat de activiteiten goed aansloten bij haar leerstijl. De omgang met hun medeleerlingen was goed.

Deel 3

Conclusies

Conclusie

Na zowel een deel over de literatuur als over de praktijk gehad te hebben, komt het nu van pas om conclusies te trekken. Bevestigt de praktijk de theorie of ontkracht de praktijk het juist? Om hier antwoord op te krijgen, volgt hier eerst het antwoord op onze probleemstelling vanuit de literatuur. Vervolgens treft u in de vorm van een conclusie het praktijkantwoord op dezelfde probleemstelling. Daarna zullen we de literatuur en de praktijk naast elkaar leggen, op zoek naar verschillen en overeenkomsten, waarmee de uiteindelijke conclusie volgt.

Literatuurconclusie

De theorie die wij bestudeerd hebben en de resultaten van ons literatuuronderzoek, staan niet op zichzelf. Daarmee wilden we namelijk antwoord geven op onze probleemstelling, die als volgt luidt:

“Wij willen onderzoeken welke leerroute de meest positieve invloed heeft op de hoogintelligente leerling, omdat we, zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied, zo goed mogelijk willen aansluiten bij de ontwikkeling van het kind, ten einde hierin overwogen keuzes te kunnen maken ten aanzien van de toekomst van het hoogintelligente kind.”

De hypothesen die wij hierbij hadden opgesteld, luiden als volgt:

- H.1. Wij verwachten dat kinderen op de basisschool zowel baat kunnen hebben bij het deelnemen aan een plusklas, verrijking in de klas als versnellen.
- H.2. Wij verwachten dat een leerling met A-scores, die ongeveer een jaar voorloopt op andere leerlingen het best een klas over kan slaan.
- H.3. Hierbij denken wij echter dat dit voor niet veel leerlingen goed is, omdat hoogintelligente/ hoogbegaafde kinderen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling ‘achter lopen’.
- H.4. Blijven ze voorlopen, dan denken wij dat een tweede keer versnellen uiteindelijk nadelig is voor kinderen omdat ze in dat geval veel jonger zijn dan hun klasgenoten.
- H.5. Het lijkt ons daarnaast goed om voor elke hoogintelligente leerling te zorgen voor verrijkingsopdrachten in de klas.
- H.6. Daarnaast zijn wij van mening dat het goed is voor hoogintelligente kinderen als zij naar een plusklas gaan, zeker als er niet veel andere slimme kinderen in de klas zitten. In de eigen klas ontbreekt dan namelijk min of meer de mogelijkheid tot competitie, terwijl in de plusklas de hoogintelligente leerlingen onder soortgenoten zijn. Wij verwachten dat in een plusklas een hoogintelligente leerling meer tot ontplooiing kan komen, als dit in de eigen klas lastig is.
- H.7. Bovendien denken wij dat het voor een goede ontwikkeling op school van groot belang is dat hoogintelligente kinderen ook thuis op meerdere gebieden worden gestimuleerd.

Uit de literatuur blijkt ten eerste dat elk hoogintelligent kind anders is. Deze verschillen zijn er bijvoorbeeld doordat elk kind een andere omgeving heeft, maar ook andere persoonseigenschappen. Deze diversiteit heeft tot gevolg dat elke hoogintelligente leerling andere onderwijsbehoeften heeft. Dit sluit direct heel mooi aan bij HGW, waarin de onderwijsbehoeften centraal staan (H. 3.1).

Op grond hiervan nemen wij Hypothese 1 aan.

Uit de literatuur blijkt dat tot vervroegd doorstromen (versnellen) pas besloten moet worden wanneer verrijking binnen de klas nog niet het gewenste effect heeft, namelijk dat het welbevinden van de leerling stijgt en de leerling

voldoende uitdaging ervaart. Meerdere schrijvers geven hierbij aan dat versnellen nodig is als de didactische voorsprong meer dan een jaar betreft. Twee keer een groep overslaan wordt niet aanbevolen, omdat het leeftijdsverschil dan te groot wordt. Een nadeel van versnellen is dat het slechts een tijdelijke oplossing is. Na zeer korte tijd is de leerling weer 'bijgewerkt' en is zijn cognitieve niveau hoger dan dat van de klasgenoten uit zijn nieuwe klas. (H. 2.2.4) Omdat kinderen met een cognitieve voorsprong vaak ook een sociaal-emotionele voorsprong hebben óf zich sociaal-emotioneel leeftijdsadequaat ontwikkelen, kan versnellen beter zijn voor hun welbevinden. De sociale verwachtingen die het kind daar van zijn klasgenoten heeft, liggen namelijk dicht bij de werkelijke sociale vaardigheden van zijn klasgenoten. (H. 1.4)

Op grond hiervan nemen wij hypothese 2 en 4 aan en verwerpen wij hypothese 3.

Verschillende auteurs geven aan dat het heel belangrijk is voor een gezonde (sociaal-emotionele) ontwikkeling van hoogintelligente kinderen, dat ze zo nu en dan nauw contact hebben met gelijkgestemden, een peergroup. Dit vanwege een cognitieve, maar vaak ook sociaal-emotionele ontwikkelingsvoorsprong. (H. 1.4 & H. 2.2.3) Deze wetenschap wijst heel nadrukkelijk naar het positieve effect van een plusklas die bijvoorbeeld eens in de week bij elkaar komt. Het voordeel hiervan is dat een kind zowel op cognitief als sociaal-emotioneel niveau uitdaging ervaart en groeit. Daarnaast leert het kind leren en is er meer mogelijkheid om bepaalde vaardigheden aan te leren. Het welbevinden van de leerling stijgt en het kind gaat school zo positief waarderen dat hij/zij er graag naar toe gaat. (H. 2.2.3)

Op grond hiervan nemen wij hypothese 6 aan.

Hiernaast dient de leerling natuurlijk binnen de klas ook op zijn niveau aangesproken te worden door minder makkelijke leerstof en meer moeilijke leerstof aan te bieden. Dit kan door middel van Compacten & Verrijken of Verdiepen. De voordelen hiervan zijn dat de leerlingen gemotiveerd blijven werken en dat de kans op onderpresteren wordt verkleind. (H. 1.3 & H. 2.1)

Op grond hiervan nemen wij hypothese 5 aan.

In de theorie blijkt heel duidelijk dat de ouders een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van hun kind. Het gezin vormt immers één van de omgevingsfactoren die in een goede verhouding moet zijn tot de andere factoren uit het Multifactorenmodel van Heller (H.1.1.3). Ook volgens HGW spelen ouders een cruciale rol in de opvoeding van kinderen en zeker bij hoogintelligente kinderen (H. 3.2).

Op grond hiervan nemen wij hypothese 7 aan.

Praktijkconclusie

Het praktijkonderzoek dat wij hebben gedaan en de resultaten hiervan, staan niet op zichzelf. Daarmee wilden we namelijk de theorie toetsen en een praktijkantwoord geven op onze probleemstelling, die als volgt luidt:

“Wij willen onderzoeken welke leerroute de meest positieve invloed heeft op de hoogintelligente leerling, omdat we, zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied, zo goed mogelijk willen aansluiten bij de ontwikkeling van het kind, ten einde hierin overwogen keuzes te kunnen maken ten aanzien van de toekomst van het hoogintelligente kind.”

De hypothesen die wij hierbij hadden opgesteld, zijn als volgt:

H.1. Wij verwachten dat kinderen op de basisschool zowel baat kunnen hebben bij het deelnemen aan een plusklas, verrijking in de klas als versnellen.

H.2. Wij verwachten dat een leerling met A-scores, die ongeveer een jaar voorloopt op andere leerlingen het best een klas over kan slaan.

H.3. Hierbij denken wij echter dat dit voor niet veel leerlingen goed is, omdat hoogintelligente/hoogbegaafde kinderen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling ‘achter lopen’.

H.4. Blijven ze voorlopen, dan denken wij dat een tweede keer versnellen uiteindelijk nadelig is voor kinderen omdat ze in dat geval veel jonger zijn dan hun klasgenoten.

H.5. Het lijkt ons daarnaast goed om voor elke hoogintelligente leerling te zorgen voor verrijkingsopdrachten in de klas.

H.6. Daarnaast zijn wij van mening dat het goed is voor hoogintelligente kinderen als zij naar een plusklas gaan, zeker als er niet veel andere slimme kinderen in de klas zitten. In de eigen klas ontbreekt dan namelijk min of meer de mogelijkheid tot competitie, terwijl in de plusklas de hoogintelligente leerlingen onder soortgenoten zijn. Wij verwachten dat in een plusklas een hoogintelligente leerling meer tot ontplooiing kan komen, als dit in de eigen klas lastig is.

H.7. Bovendien denken wij dat het voor een goede ontwikkeling op school van groot belang is dat hoogintelligente kinderen ook thuis op meerdere gebieden worden gestimuleerd.

Wij vinden in ons praktijkonderzoek terug dat leerkrachten uitdaging van hoogintelligente leerlingen op hun eigen niveau heel belangrijk vinden. Alle leerroutes kunnen goed zijn, maar alle leerkrachten geven aan dat leerstof op eigen niveau zoveel mogelijk in de klas moet worden aangeboden, door middel van bijvoorbeeld compacten en verrijken. Bovendien zeggen ze dat een plusklas, waarin contact is met leerlingen op hetzelfde of vergelijkbaar denkniveau, heel stimulerend kan zijn. Het ligt er wel aan wie de leerling is en of die route bij hem/haar past. De eigenheid van de leerling mag niet uit het oog verloren worden. Daarom is het goed om het kind zijn eigen onderwijsbehoefte aan te laten geven. (H. 5. 2).

Op grond hiervan nemen wij hypothese 1 aan.

In de visie van enkele scholen wordt aangegeven dat versneld wordt wanneer een leerling aan bepaalde eisen voldoet. De didactische voorsprong moet dan groter zijn dan een jaar (H. 4.1). Veel leerkrachten geven echter aan dat ze niet voor versnellen zijn (H. 5.2). Studenten die na de kleuterleeftijd zijn versneld, geven in overige opmerkingen aan ze liever niet versneld waren. (H. 7). Ook geven ze aan dat twee keer versnellen qua emotionele ontwikkeling niet goed voor hen geweest was. Zij schrijven dat ze niet weten of ze ook echt sociaal-emotioneel jonger waren, maar ze voelden zich wel altijd jonger dan klasgenoten. Dit speelde vooral op het Voortgezet Onderwijs een rol. (H.7). De meeste versnelde basisschoolleerlingen hebben wel aansluiting in de klas (cirkeldiagram 14). *Op grond hiervan verwerpen wij hypothese 2. Ons praktijkonderzoek geeft geen duidelijk antwoord op hypothese 3.*

Verschillende leerkrachten schreven op dat twee keer versnellen geen optie is, vanwege het te grote leeftijdsverschil. De leerling is dan meer geholpen met verrijking binnen zijn/haar eigen jaargroep en activiteiten in een plusklas. (4.1 en 5.2).

Op grond hiervan nemen wij hypothese 4 aan.

De versnelde PABO-studenten die ook extra werk kregen binnen de klas, gaven aan dat zij dit als verrijkend hebben ervaren (H. 5.2). Ook de kinderen die nu verrijkingsopdrachten krijgen, vulden in dat zij school hierdoor leuker vinden dan voorheen. Ze worden meer aangesproken op hun eigen niveau (H. 6. 3). Ook leerkrachten zeggen dat hoogintelligente leerlingen allereerst binnen de klas geholpen moeten worden. (H. 5). Zo zijn er scholen die als beleid hebben dat een leerling pas naar de plusklas mag, als hij *in* de klas echt niet uit de voeten kan (H. 4)

Op grond hiervan nemen wij hypothese 5 aan.

Leerlingen geven aan dat zij graag samenwerken met kinderen die op gelijk niveau denken als zij. Ze hoeven dan niet lang te wachten op een reactie en hoeven niet een paar keer uit te leggen wat ze bedoelen. (H. 6.1)

Ook hoogbegaafdheidcoördinatoren zeggen dat de omgang met kinderen van gelijk denkniveau heel stimulerend is voor hoogintelligente leerlingen. (5.2).

Op grond hiervan nemen wij hypothese 6 aan.

Uit hoofdstuk vijf blijkt dat ouders van hoogintelligente leerlingen hun kinderen vooral op cognitief en sociaal gebied stimuleren. Ze verwachten meer van de sociale vaardigheden van hun kinderen. Ouders achten de invloed van hun opvoeding op het stimuleren van hoogbegaafdheid zeer gering. H. 5.1).

Op grond hiervan nemen wij hypothese 7 aan.

Conclusie

Wij hebben conclusies geschreven na aanleiding van het literatuur- en praktijkonderzoek. In dit hoofdstuk noemen we de overeenkomsten en verschillen.

Allereerst de overeenkomsten. Zowel uit literatuur- als uit praktijkonderzoek kwam naar voren dat het belangrijk is dat tegemoet gekomen wordt aan de onderwijsbehoeften van de hoogintelligente leerling.

Ook kwam in beide onderzoeken naar voren dat hoogintelligente leerlingen verrijkingsopdrachten moeten krijgen in de klas en dat dit voor deze kinderen heel waardevol is. Uit de enquêtes die ingevuld werden door leerlingen uit een verrijkingsgroep is wel gebleken dat er nadelen zijn. Deze nadelen zijn echter door de leerkracht te voorkomen. Als de sfeer in de klas goed is en de kinderen begrijpen dat er verschil in begaafdheid is, zullen ze niet jaloers zijn op kinderen met grotere cognitieve mogelijkheden. De leerkracht moet er ook voor zorgen dat hij/zij voldoende feedback geeft op de verrijkingsopdrachten. Dit zijn twee belangrijke voorwaarden.

Uit zowel praktijk- als literatuuronderzoek bleek dat een plusklas heel waardevol is voor hoogintelligente leerlingen, voornamelijk omdat zij hier kinderen ontmoeten die op hetzelfde denkniveau en sociale niveau opdrachten uitvoeren.

Een verschil is dat uit literatuuronderzoek bleek dat versnellen nuttig is als leerlingen didactisch meer dan een jaar voorlopen op klasgenoten, terwijl uit praktijkonderzoek is gebleken dat het versnellen door studenten uiteindelijk pas als waardevol wordt ervaren als dit in de kleuterperiode is gebeurd. Ook geven leerkrachten van veel scholen aan dat kinderen pas mogen versnellen als het niet mogelijk is om in de klas nog meer uitdaging te geven en als het sociaal-emotioneel gezien mogelijk is.

De breed gedragen opvatting is dat hoogintelligente leerlingen sociaal-emotionele achterstand hebben, wanneer zij versnellen. Studenten geven ook aan dat zij dit zo ervaren hebben. Uit literatuuronderzoek blijkt dat het wel een logische gedachte is, maar dat het sociaal-emotionele gedrag van deze kinderen een andere oorzaak heeft.

Uit ons literatuuronderzoek hebben we geconcludeerd hoe belangrijk het is dat ouders hun kinderen op verschillende manieren stimuleren (H.I.I.4). We zagen dit in het Multifactorenmodel van Heller. We hadden verwacht dat ouders hier ook het belang van in zouden zien, maar dit blijkt anders te zijn.

Ouders stimuleren hun kinderen wel op cognitief en sociaal gebied, maar ze zeggen: 'het zit er in of niet'. Ze denken dus niet dat hun opvoeding invloed zou kunnen hebben op de ontwikkeling van hoogbegaafdheid.

Op onze probleemstelling:

“Wij willen onderzoeken welke leerroute de meest positieve invloed heeft op de hoogintelligente leerling, omdat we, zowel op cognitief als op sociaal-emotioneel gebied, zo goed mogelijk willen aansluiten bij de ontwikkeling van het kind, ten einde hierin overwogen keuzes te kunnen maken ten aanzien van de toekomst van het hoogintelligente kind.”

kunnen wij nu concluderend het volgende antwoord geven:

Als een hoogintelligente leerling naar een plusklas gaat, sluit dit – in de meeste gevallen - het best aan bij de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Daarnaast is het van belang dat de hoogintelligente leerling in de klas wordt uitgedaagd en aangesproken op zijn niveau, door middel van compacten en verrijken van de leerstof.

Discussie

In deze discussie willen wij per hypothese aangeven waarom deze hypothese als resultaat van ons literatuur- en praktijkonderzoek wordt verworpen dan wel aangenomen.

H.1. Wij verwachten dat kinderen op de basisschool zowel baat kunnen hebben bij het deelnemen aan een plusklas, verrijking in de klas als versnellen.

Zowel vanuit de theorie als vanuit de praktijk, concluderen wij dat deze hypothese juist is. Dit is eigenlijk ook min of meer voor de hand liggend. Elk kind is immers anders, zo ook elk hoogintelligent kind. Voor drie verschillende kinderen kunnen dus drie verschillende leerroutes het best zijn.

H.2. Wij verwachten dat een leerling met A-scores, die ongeveer een jaar voorloopt op andere leerlingen het best een klas over kan slaan.

In de theorie wordt niets gezegd over A-scores. Ook hebben wij vanuit de praktijk daar niets over gehoord. Vanuit de theorie blijkt wel dat een leerling minstens een jaar voor moet lopen op zijn klasgenoten, om te kunnen versnellen. In de praktijk (cirkeldiagram 27) blijkt hiernaast dat het van belang is om de kinderen zo vroeg mogelijk te laten doorstromen. Uit ons onderzoek komt echter niet duidelijk naar voren dat, als een leerling een jaar voorloopt, het de beste oplossing is om hem te laten versnellen.

H.3. Hierbij denken wij echter dat dit niet voor veel leerlingen goed is, omdat hoogintelligente/ hoogbegaafde kinderen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling 'achter lopen'.

Het is nadelig geweest voor ons praktijkonderzoek dat wij slechts van weinig versnelde leerlingen gegevens hebben gekregen. Het had heel goed geweest voor ons onderzoek als wij ook op middelbare scholen enquêtes hadden uitgedeeld. Alle klassen zouden eigenlijk een enquête moeten krijgen, waarbij alleen versnelde leerlingen, ex-plusklas leerlingen en leerlingen die binnen de klas een aangepaste route volgden, de enquête in zouden hoeven vullen. Zo zouden we ook gelijk een veel beter beeld gekregen hebben van waar deze leerlingen terecht komen op het Voortgezet Onderwijs.

H.4. Blijven ze voorlopen, dan denken wij dat een tweede keer versnellen uiteindelijk nadelig is voor kinderen omdat ze in dat geval veel jonger zijn dan hun klasgenoten.

Zowel de praktijk (visies van leerkrachten en ouders) als theorie geeft aan dat twee keer versnellen echt niet wenselijk is. We hebben echter geen contact gehad met kinderen die zelf twee keer versneld zijn. Echte praktijkervaringen hierover hebben we dus niet gehoord.

H.5. Het lijkt ons daarnaast goed om voor elke hoogintelligente leerling te zorgen voor verrijkingsopdrachten in de klas.

De theorie en praktijk (visies en meningen) ondersteunen beiden deze hypothese. We hebben echter te weinig scholen bezocht en kinderen gesproken die echt alleen extra opdrachten krijgen in de klas, zonder te versnellen of naar een plusklas gaan. Omdat zowel de theorie als de praktijk echter het grote positieve effect aangeven van een plusklas, stellen we dat op de eerste plaats, met daarnaast in de klas zoveel mogelijk verrijkingsopdrachten. Het belang van aansluiting bij het niveau en de leerstijl van de hoogintelligente leerlingen wordt namelijk wel sterk benadrukt.

H.6. Daarnaast zijn wij van mening dat het goed is voor hoogintelligente kinderen als zij naar een plusklas gaan, zeker als er niet veel andere slimme kinderen in de klas zitten. In de eigen klas ontbreekt dan namelijk min of meer de mogelijkheid tot competitie, terwijl in de plusklas de hoogintelligente leerlingen onder soortgenoten zijn. Wij verwachten dat in een plusklas een hoogintelligente leerling meer tot ontplooiing kan komen, als dit in de eigen klas lastig is.

We hebben op veel scholen onderzoek gedaan en ook de theorie wijst uit dat de plusklas het best is.

H.7. Bovendien denken wij dat het voor een goede ontwikkeling op school van groot belang is dat hoogintelligente kinderen ook thuis op meerdere gebieden worden gestimuleerd.

De theorie ondersteunt deze hypothese zeker. In de praktijk hebben we niet diep genoeg onderzocht wat de invloed van de opvoeding van ouders is op de ontwikkeling van het hoogintelligente kind. Wel blijkt dat ouders zich niet genoeg bewust zijn in hun aandeel aan het al dan niet tot uiting komen van hoogbegaafdheid van hun kind.

Een ander punt wat ons onderzoek mogelijk heeft beïnvloed, is het onderscheid tussen hoogintelligent en hoogbegaafd. In de literatuur is er erg weinig te vinden over alleen hoogintelligentie. Wel is er erg veel geschreven over hoogbegaafdheid. Daarnaast is het in de praktijk zo dat erg weinig basisschoolkinderen gediagnosticeerd hoogbegaafd zijn. Ook voor scholen is dit lastig in de aanpak en omgang. Bovendien is het ontwikkelen van een speciale leerlijn voor slechts 2,3% van de leerlingen vaak niet relevant of financieel mogelijk geacht.

Suggesties vervolgonderzoek

Wij hebben nu onderzocht welke leerroute de meest positieve invloed heeft op het hoogintelligente kind. Veel vragen, die met die onderwerp te maken hebben, zijn echter nog onbeantwoord. Daarnaast heeft ons onderzoek nieuwe vragen opgeworpen. Er zijn zo weer mogelijkheden ontstaan voor nieuw onderzoek:

- Wat is de meest geschikte leerlijn voor een plusklas?
- Welke - of welke soort - verrijkingsopdrachten zijn het meest geschikt voor hoogintelligente leerlingen?
- Het ontwikkelen van een leerlijn voor hoogintelligente/hoogbegaafde kinderen in de onderbouw;
- Wat kunnen scholen met verschillende leerroutes van elkaar leren of van elkaar overnemen?
- Wat kunnen we leren van leerroutes voor hoogintelligente leerlingen op scholen in het buitenland?
- Welk effect heeft het op de opvoeding, als ouders kennis hebben van het Multifactorenmodel?

Reflectie

In deze terugblik willen wij allereerst de keuzes die wij hebben gemaakt verantwoorden. In de 'spelregels voor onderzoek' hebben we gelezen hoe ons onderzoek betrouwbaar gemaakt kon worden, bijvoorbeeld door een aantal vragen op verschillende manieren te stellen. (Kallenberg, 2007, p. 45). Dit hebben wij dus gedaan met de vragen met betrekking tot het welbevinden van de leerling, omdat de vragen hieromtrent zo belangrijk zijn.

In de onderzoeksopzet heeft de lezer kunnen lezen wat wij gedaan hebben in elke onderzoeksfase. U kunt zien of wij dit onderzoek transparant hebben uitgevoerd.

Goed onderzoek is naast *betrouwbaar* en *transparant* ook *valide*. Wij hadden van studenten, leerkrachten, ouders en kinderen heel veel gegevens. Om de validiteit van ons onderzoek te verhogen, hebben we uiteindelijk alleen die gegevens gebruikt die aansloten bij de probleemstelling en onderzoeksvragen. Uiteindelijk hebben we de gemaakte tabellen nog eens gecontroleerd op correctheid.

Ook door *triangulatie* (vanuit verschillende invalshoeken benaderen) hebben we de validiteit verhoogd. Zowel ouders van kinderen die ooit versneld zijn als deze kinderen zelf hebben de vragenlijst ingevuld. Daarnaast hebben wij de vragen ook aan studenten voorgelegd, die na ongeveer tien jaar objectiever naar het versnellen kunnen kijken dan huidige basisschoolleerlingen. Ook voor leerlingen die een andere leerroute volgen, hebben we zowel voor ouders als kinderen een vragenlijst gemaakt, maar deze lijsten zijn niet ingevuld. Dat is tegelijkertijd een zwak punt in ons onderzoek. De oorzaak hiervan is dat wij pas aan het einde van het schooljaar aan scholen gevraagd hebben of we vragenlijsten mochten uitdelen. Op veel scholen had men het echter te druk om hier nog aan te beginnen.

Een ander zwak onderdeel van ons onderzoek is dat wij veel vragenlijsten hebben opgesteld, maar dat we uiteindelijk met veel antwoorden niets hebben gedaan, omdat ze niet voldoende waarde hadden met betrekking tot onze probleemstelling. Wij hebben dat dus min of meer voor niets gedaan en als we opnieuw een scriptie zouden schrijven, willen we bij het uitvoeren van praktijkonderzoek de probleemstelling beter in het oog houden.

Wij vinden zelf een sterk onderdeel dat we ons onderzoek op verschillende manieren hebben uitgevoerd. We zijn op de scholen geweest en hebben ons in de visies van scholen verdiept. We hebben gesprekken gevoerd met drie hoogbegaafdheidscoördinatoren en met leerlingen. We zijn in twee plusgroepen geweest om te observeren. Ook hebben we ouders, kinderen, leerkrachten en studenten een enquête laten invullen. Hierdoor kregen wij een heel goed beeld van hoe scholen hun visie in de praktijk brengen en hoe het welbevinden van leerlingen is bij een bepaalde leerroute.

Wat heeft dit onderzoek ons opgeleverd voor persoonlijk leraarschap en de beroepspraktijk?

Heel belangrijk is wat wij vanuit de theorie hebben geleerd over de sociaal-emotionele ontwikkeling van het hoogbegaafde/hoogintelligente kind. Het kind loopt qua ontwikkeling eerder voor dan achter, maar door sterke emotionele reacties lijkt het kind 'jonger' te reageren. We moeten echter verder kijken dan wat schijnbaar zo is en achterhalen welke oorzaken gedrag van het kind heeft. We hebben het, min of meer in overeenstemming hiermee, ook als eyeopener ervaren dat leerkrachten aangaven hoe belangrijk het is om aan het kind zelf te vragen wat hij nodig heeft.

Wij hebben veel geleerd van meningen van leerkrachten. We kennen de verschillende visies die er zijn met betrekking tot de aanpak hoogintelligente leerlingen. We weten voor onszelf nu welke aanpak wij goed vinden en kunnen dit met gegronde argumenten beredeneren.

We willen leerlingen zo goed mogelijk helpen binnen de klas door hen verrijkingsopdrachten te geven die bij hun leerstijl passen. Wij weten nu dat versnellen voor het welbevinden van kinderen vooral nuttig is, wanneer leerlingen kleuter zijn en dat met name deelname aan een plusgroep het welbevinden van leerlingen ten goede komt. Natuurlijk moeten wij er wel rekening mee houden dat niet op elke school alles mogelijk is.

Literatuurlijst

Literatuurlijst

Boeken

- Algra, H. (2009), *Ontwikkelingsvoorsprong en hoogbegaafdheid*. Amersfoort: Uitgeverij Kwintessens
- Drent, S. (1998), *Hoogbegaafde kinderen kunnen meer: praktische richtlijnen voor verbreding in het basisonderwijs*. Voorschoten: Uitgeverij Ajodakt
- Drent, S & Van Gerven, E. (2007), *Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs*. Assen: Koninklijke Uitgeverij Van Gorcum
- Gerven, E. (2001), *Zicht op hoogbegaafdheid – Handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs*, Utrecht: Uitgeverij Lemma
- Gerven, E. van, e.a. (2004), *Attent op talent*. Utrecht: Uitgeverij Lemma
- d'Hondt & Van Rossen, (2008), *Hoogbegaafde kinderen, op school en thuis; een gids voor ouders en leerkrachten*. Apeldoorn: Uitgeverij Garant
- Kallenberg, T., e.a. (2011), *Ontwikkeling door onderzoek*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff
- Kieboom, T. (2007), *Hoogbegaafd: als je kind (g)een Einstein is.*, Tiel: Uitgeverij Lannoo
- Nederstigt, I. (2004), *Hoogbegaafdheid... een gave?* Amersfoort: Uitgeverij CPS
- Pameijer e.a. (2011), *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*, Leuven (België): Uitgeverij Acco
- Vos, C. de (2002), *Hoogbegaafd*. Houten: Uitgeverij Unieboek MOM
- Welling, F. I (2011), *Slim – Facetten van hoogbegaafdheid*, Purmerend: Stichting Koepel Hoogbegaafdheid
- Wind, W. & Feenstra, A. (2003), *Omgaan met hoogbegaafde leerlingen – Een praktische handreiking voor de PABO*. Bussum: Uitgeverij Coutinho
- Winter, M. de (2003), *TALENT LEERT, hoogbegaafde leerlingen in de klas basis- en voortgezet onderwijs*. Amersfoort: Uitgeverij CPS

Websites

- www.antraciet.com - Downloads – Scholen – Documentatie – Informatiebrochure voor scholen
- www.slimpuls.nl – Artikelen – De plusklas
- <http://www.psychologiemagazine.nl/web/Artikelpagina/Hoogbegaafd-of-hoogintelligent.htm>
- www3.bc.sympatico.ca/giftedcanada/amI.pdf (Engelse bron)
- <http://leonardo-educates2xl.nl/stichting/>

Bijlagen
